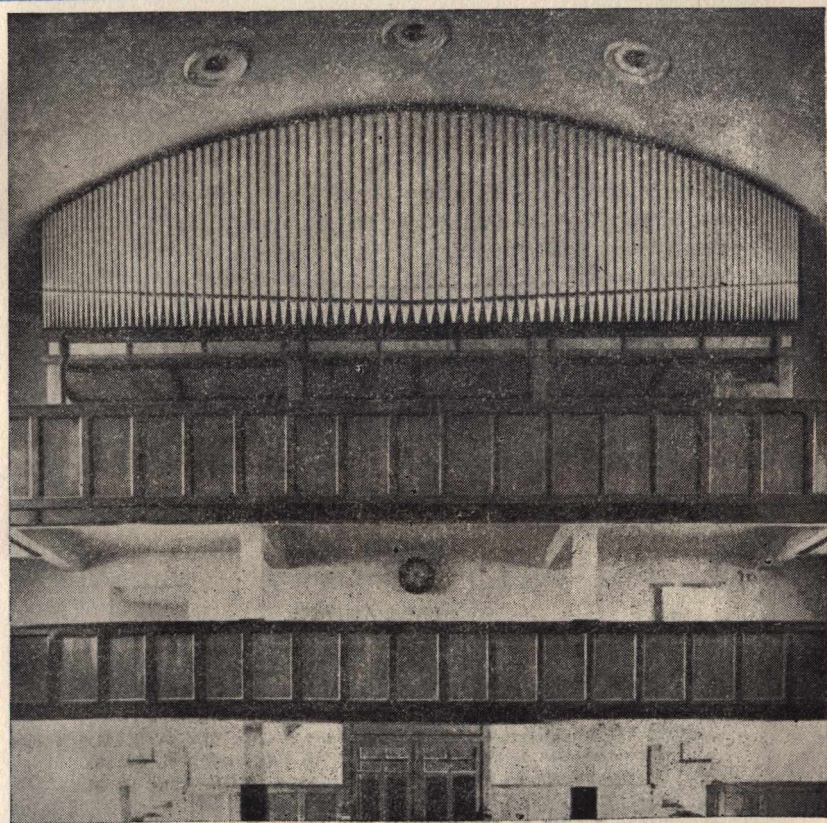

LELKIPÁSZTOR

EVANGÉLIKUS LELKÉSZI SZAKFOLYÓIRAT

XXXV. ÉVFOLYAM 6. SZÁM

1960 JÚNIUS

TARTALOMJEGYZÉK

CSEENDBEN ISTEN ELŐTT

Néhány tapasztalat (Káldy Zoltán) — — — — —	321
A keresztyén erkölcs nevében — — — — —	324
A gyülekezet új életformájának kialakulása társadalmunkban (Virágh Gyula) — — — — —	333
Krisztus-hitünk és a mai Jézus-kutatás (Dr. Nagy Gyula) — —	351
Egyházi fejezetek (Dr. Ottlyk Ernő) — — — — —	361
Willy Fries üzenete (Groó Gyula) — — — — —	373

HALOTTAINK

†Stráner Vilmos (Zoltai Gyula) — — — — —	377
--	-----

AZ IGEHIRDETŐ MŰHELYÉBŐL

Szentháromság u. 5. vasárnap (Friedrich Lajos) — — — —	379
Szentháromság u. 6. vasárnap (Szabó József) — — — —	380
Szentháromság u. 7. vasárnap (Koren Emil) — — — —	382
Szentháromság u. 8. vasárnap (Váradi Lajos) — — — —	384

Címlapunk a budavári templom új orgonáját ábrázolja, amelyet Peskó Zoltán orgonaművész tervezett és a Fővárosi Hangszerkészítő és Javító Vállalat készített. Három manuálos, jelenleg 18 regisztere használható két manuállal.

LELKIPÁSZTOR

Evangélikus lelkész szakfolyóirat.

Főszerkesztő: Dr. Pálffy Miklós.

Felölös szerkesztő és kiadó: Dr. Ottlyk Ernő.

A szerkesztés munkájában szerkesztő bizottság vesz részt.

Előfizetési ár: havi 12,— forint, félévre 72,— forint, egy évre 144,— forint.

Csekk számla: Lelkipásztor Kiadóhivatala, Budapest, 220 507.

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, VIII., Üllői út 24.

Telefon: 142—074.

Kiadja az Evangélikus Egyetemes Sajtóosztály

Példányszám: 1000.

605335/2 — Zrínyi Nyomda, Budapest

Néhány tapasztalat

Az utolsó negyedévben több gyülekezetet és lelkészi munkaközösséget látogattam meg. Bőven volt alkalmam arra, hogy a gyülekezetekben folyó munka megismerése mellett beszélgetéseket folytassak lelkészekkel és presbiterekkel. Ezek a beszélgetések — amelyek egyes parókiákon késő éjszakába húzódtak — számomra is nagyon hasznosak és tanulságosak voltak. Sok örömet és biztatást jelentettek. Természetesen azt sem hallgathatom el, hogy voltak keserű tapasztalataim is, de ezek — megfigyelésem szerint — fogyóban vannak. Hadd mondjak el lelkészekről lelkészeknek néhány jó és néhány rossz tapasztalatomat.

1.

Több lelkészünk az utóbbi időben sok teológiai könyvet olvasott. Olyan jó volt hallgatni — ezeken az esti beszélgetéseken — amikor egy-egy lelkészünk könyvtára elé állva lelkesen és hozzáértően beszélt valamelyik most olvasott új teológiai könyvről. Lehetett látni, mint inspirálja egyik-másik könyv lelkészeinket, ösztönzi munkájuk átgondolására, prédikációik javítására. De még nagyobb öröm volt látni, hogy egy-egy nyugati teológus könyvét hogyan tudta néhány lelkészünk szakszerűen megbírálni és bátran kimondani, hogy az illető könyvnek egyik-másik fejezete mennyire — szüklátókorú, mennyire használhatatlan a mi helyzetünkben, vagy éppenséggel milyen jó indítást ad a mi szolgálatunkra nézve. Több lelkészünk megtanulta, hogy nem kell minden nyugati teológus írását „szentírásnak” venni, hanem lehet és kell nekünk a magunk teológiai műveltsége és tapasztalata alapján bátor kritikát is gyakorolni.

2.

Öröm volt látni azt is, hogy több lelkészünk milyen döntő jelentőségűnek tartja gyülekezetének és presbitériumának nevelését az egyházi szolgálatára. Vannak lelkészek, akik nem törődtek bele, hogy a presbiterek, vagy a gyülekezet tagjainak egy része úgy gondolkodjék, mint 20–30 évvel ezelőtt, hanem célul tűzték ki, hogy az Isten evangéliumának hűséges hirdetése és becsületes pásztori szolgálat révén igyekeznek feloldani egyes presbiterek és gyülekezeti tagok szívében azokat a rövidzárlatokat, amelyek az új gazdasági és társadalmi átalakulásból folyólag és az egyház új útjának járásából támadtak. Több lelkészünk — akik pedig előzőleg másképpen gondolkodtak — most már tudatosan vigyáz arra, hogy presbitériuma ne legyen a politikai reakciós emberek asiluma és a körülöttünk levő világ negatív kritizálásának támaszpontja. Sokan látják már, hogy nemcsak nemzeti érdek az ilyen emberek mellőzése a presbitériumokban, hanem legalább olyan egyházi érdek is.

3.

Jólesett tapasztalni, hogy sokkal több lelkészünk értette meg az egyház mai szolgálatának lényegét, továbbá az egyházi és nemzeti kérdéseknek bizonyos pontokon való összefüggését, mint régebben. Fogy azoknak a lelkészeknek a száma, akik hamis pietizmusból régebben azt mondogatták, hogy „ha idebent a szívben bűnbocsánatból fakadó békesség van, akkor megoldódott minden” és egyre többen észreveszik, hogy mennyire fontos az, amit így szoktunk mondani „kint és bent is béke van”. Kétségtelen, növekszik azoknak a lelkészeknek a száma, akik a falu mostani vezetőivel a világnézeti különbözőségük ellenére is tudnak együttműködni a falu problémáinak megoldásában és tudnak segíteni egész népünk előrehaladásáért érzett felelősségben. Jó volt hallgatni egyik lelkészünket — akinek egyébként a gyülekezete, a temploma és parókiája is rendben van — amikor örömmel beszélt arról, hogy az ő falujában 15 év alatt 90 új ház épült, 270 rádiót, 20 televíziót és 20 motorkerékpárt vettek a falu lakói. Látszott a lelkészen, hogy az evangélium tiszta hirdetése mellett, mennyire fontosnak érzi a faluja jólétének előmozdítását és milyen szívből tud örülni az elért eredményeknek. Igen, most már nemcsak olyan lelkészek vannak, akiknek a szeme a negatív dolgokon akad meg, hanem olyanok is, akik látják a szépet, a fejlődést az eredményeket és jóindulattal segítenek ott, ahol még valóban vannak hibák. Azoknak a lelkészeknek a száma is fogy, akik lelkészek között — de néha mások között is — a legbántóbb módon tudtak tréfálkozni népünk új életének kisebb-nagyobb hibáival kapcsolatban.

4.

A jó tapasztalatok mellett vannak rossz benyomásaim is. Még mindig vannak itt is, ott is, akik megjávásszák magukat az egyház vezetőségével szemben úgy, mint akik az „igazi egyház” képviselői. Elhítetik magukkal, hogy nekik „védeniük kell” az egyházat, mind a „hivatalosak”-tól, mind a kívülállóktól. Ezek azok, akik egy-egy lelkészi munkaközösségi ülés után, vagy annak szünetében „külön konferenciát” tartanak, amikor is, mint „jól értesültek” megbeszélik az egyház „romlását” és kitalált mesékkel nyugtalanítják önmagukat. A napokban egyik munkatársamhoz titokzatosan odahajolt egyik vidéki lelkész és azt kérdezte tőle: ki az az öt lelkész, akit a borsod-hevesi egyházmegyében állásából felmentettek. S amikor azt a feleletet kapta, hogy ilyesmiről szó sem volt, semmiképpen nem akarta azt elhinni. Vidéki körutamon egy neves lelkészünk, aki többször írt már az Evangélikus Élet hasábjain, panaszkolta, hogy több lelkésztársa kifogásolta azt, hogy egyáltalán írt az Evangélikus Életbe és ezt kérte tőle: „ne írd nekik”. Bizonyára nem tetszik ezeknek a lelkészeknek, hogy az Evangélikus Élet hasábjain egyházunk szolgálatának egész területe kibontakozik és merünk hozzászólni olyan kérdésekhez, amelyek egész népünket, sőt az egész emberiséget foglalkoztatják. Egyik segédlelkészünk — aki úgy került ki nemrég a Teológiai Akadémiáról, mint aki kezdi érteni az egyház szolgálatának mai kérdéseit — nagyon rosszul szólalt fel az egyik lelkészi munkaiülésen. Amikor az ülés után testvéri szívvel kérdeztem tőle: „Mi lett veled”, azt felelte, hogy az ő egyházmegyéjében jórészt olyan lelkészek vannak, akik „nem szeretik azt, ha valaki egyházpolitikai kérdésekkel foglalkozik” és így lassan ő is visszavonul ilyen kérdésektől. Szomorú, ha itt-ott az idősebb lelkészek nem előrelejtik, hanem visszahúznak.

Még csak azt említem meg, hogy néhány lelkészünk „hivatásának” tekinti, hogy a külföldön élő lelkészismerőseit egyházunk életéről hamsan informálja. Ezt nem elképzelésből veszem. Külföldön járva, külföldiekkel beszélgetve nemegyszer akadunk nyomára annak, hogy egy-egy külföldi lelkész, vagy egyházvezető milyen „magyarországi levelekre” támaszkodik, amikor ítéletet mond egyházunk szolgálata felett. Sokkal jobb volna, ha néhány lelkészünk azt az erőt, amit ilyen levelek írására használna, arra fordítaná, hogy gyülekezeti munkáját becsületesen végezze és teljesítse, mint hű hazafi nemzetével szemben való kötelezettségét is.

Abban a reménységben vagyok, hogy egyre több lelkészünk látja az egyház helyes útját és járja is azt felszabadult szívvel és örvendező lélekkel. A kishitűek, az akadékoskodók, az önmaguk „igazát” védők pedig el fognak szigetelődni, mert elhalad felettük az idő és le hagyja őket az Isten Magyarországon vándorló népe.

Káldy Zoltán

FELVÉTEL A TEOLÓGIAI AKADEMIÁRA

Evangélikus Egyházunk leendő lelkészeinek kiképzése a budapesti Teológiai Akadémián történik.

Akik a Teológiai Akadémiára felvételüket óhajtják, felvételi kérvényüket — az Akadémia Felvételi Bizottságához címezve — legkésőbb július 15-ig küldjék be a dékáni hivatalhoz (Budapest, VI., Lendvay utca 28.)

A felvételi kérvényhez a következő okmányokat kell mellékelni: a) születési bizonyítvány, b) a legmagasabb iskolai végzettség bizonyítványa, c) helyhatósági vagy más olyan bizonyítvány, mely a kérvényező lakását, szociális helyzetét, szüleinek foglalkozását és kereseti, ill. szociális viszonyait feltünteti, d) orvosi bizonyítvány (részletes), e) keresztelei bizonyítvány, f) konfirmációi bizonyítvány, g) részletes önéletrajz, mely feltárja a kérvényező családi és társadalmi körülményeit, valamint a lelkészi szolgálatra indulás okait, h) esetleges egyházi működéséről szóló bizonyítvány. A felvételhez szükséges továbbá az illetékes lelkésznek és esetleg még a vallástanító lelkésznek részletes bizonyítványa, mindenesetre annak a lelkésznek a jelentkezőt részletesen jellemző bizonyítványa a lelkészi pályára alkalmasságáról, aki a folyamodónak a legutóbbi években lelképásztora volt. Ezt a lelkészi bizonyítványt a lelkészi hivatal a kérvénnyel egyidejűleg levélben közvetlenül az Akadémia dékánja címére küldje meg. Az okmányokat eredetiben kell beküldeni, de indokolt esetben hiteles másolatban is lehet mellékelni. A másolatokat „egyházi használatra” megjelöléssel egyházközségi lelkész is hitelesítheti. Az akadémiái tanulmányi idő öt esztendő.

A felvételi kérvénnyel egy időben a jelentkezők kérjék felvételüket az Evangélikus Lelkésznevelő Intézetbe is, ahol az Akadémia hallgatói lakást és ellátást kapnak. Ez a kérvény is a dékáni hivatalba küldendő, részletes önéletrajz kíséretében. A férfi hallgatók elhelyezéséről, a tartásdíjról stb. az Intézet igazgatója, dr. Pálffy Miklós (Budapest, VIII., Puskin utca 12.) ad felvilágosítást levélbeni megkeresésre.

Kérjük a lelkészeket, szíveskedjenek az érdeklődők figyelmét erre a hirdetményre felhívni.

A keresztyén erkölcs nevében

Az egész emberiséget élénken foglalkoztatták az 1960. május 16-*r*a tervezett csúcstalálkozó körüli események. Világszerte várták a jóakarató emberek, hogy a két világrendszer békés egymás mellett élése elvének további térhódítása fog bekövetkezni. A hidegháborús körök viszont nyugtalanul szemlélték a legégetőbb nemzetközi kérdések tárgyalások útján való rendezésének lehetőségét.

Mi, keresztyének és magyarországi evangélikus lelkészek is mélyen érdekelték vagyunk a nemzetközi események alakulásában. Mi is tagjai vagyunk az emberiségnek és állampolgárai vagyunk a mi drága szocialista hazánknak. Nekünk éppen úgy nem mindegy, hogy az események milyen irányban haladnak, mint hazánk más polgárainak vagy az emberiség más tagjainak. Ezen kívül azonban mi az élő Isten színe előtt élünk, néki tartozunk felelősséggel szavainkat és magatartásunkat illetően. Mi keresztyénül akarunk élni ebben a világban, vagyis az Istennek való engedelmisség útját akarjuk járni. Nekünk, evangélikus lelkészeknek a szószékről is, de a hívekkel való négy szemközti beszélgetés során is, a hit szabályai szerint kell tanítanunk, gondolkodnunk és élnünk.

Eppen ezért szükséges, hogy jól átgondoljuk keresztyéni felelősségünket a mai világban a jelenlegi és a jövő körülmények között, hogy magatartásunkat, tanításunkat tisztán és világosan tudjuk a gyülekezet elé odaélni. Ezért tartjuk szükségesnek, hogy a közelmúlt eseményeit részletesen felmérjük s ezzel kapcsolatos magatartásunkat világosan tisztázzuk.

A következőkben röviden összefoglaljuk azt a keresztyén erkölcsi tanítást, amelyre Isten az elmúlt évtizedben elvezette egyházunkat, hogy ennek a fényében tudjunk eligazodni az emberiség jövőjének és a békéért való küzdelemnek a nagy kérdései között.

A KRISZTUSI EMBERSZERETET MAI KÖVETKEZMÉNYEI

Az evangélikus egyház alapvető tanítása, „*articulus stantis et cadentis ecclesiae*” az, hogy egyedül Isten ingyen kegyelméből és egyedül a Jézus Krisztusban való hit által igazulunk meg Isten előtt, azaz Isten mint igaz, de kegyelmes bíró Jézus Krisztus érdemét annak tudja be, aki hisz Krisztusban, a Megváltóban, hogy ő haláláig hű engedelmisségével érettünk és helyettünk mindenben eleget tett. Így a mi számunkra nem marad más, mint elfogadni ezt a megváltó kegyelmet, azaz bízni és hinni benne és hálából cselekedni annak akaratát, akinek köszönhetünk mindent. Tehát „*non propter, sed per fidem iustificamur*”, nem a hit miatt, mint egy érdemszerű cselekedet miatt, hanem a Jézus Krisztusban való hit által igazulunk meg a szent és kegyelmes Bíró előtt.

Minél mélyebben átérezzük Isten hozzánk való szeretetét, amellyel Krisztusért eltörli a mi bűneinket, annál mélyebb hálát érzünk iránta. A hit azért soha sem lehet hála nélkül, mert különben megfeledkezne az üdvösség ajándékozójáról s akkor már nem lenne a „*sola fide, sola gratia*”, értelmében való hit. Ellenben csordultig megtelik a szív hálával, ha Krisztus értünk hozott áldozatára gondol. Ennek a csodálatos és végtelen isteni szeretetnek egyetlen viszonzása csak az lehet, hogy „*mi*

szeretjük őt, mert ő előbb szeretett minket” (Jn. 4, 19.). Ez az isteni, atyai szeretet váltja ki belőlünk azt a gyermeki szeretetet, amely nem akar más, mint a megváltó isteni szeretet akarát követni és a Krisztusban adott új élet gyümölcsseit teremni. Luthernek a Római levélhez írt magyarázata előszavának klasszikus mondata szerint: „A hit tevékeny, szorgos dolog, amely nem is kérdezi, mit kell cselekednie, mert még mielőtt kérdezne, már meg is cselekedte azt.” Mindez a Szentírás tanításának summázása, ahol azt olvassuk: „Krisztus Jézusban sem a körülmetélkedés nem ér semmit, sem a körülmetéletlenség, hanem a szeretet által munkálkodó hit.” (Gal. 5, 6.) „A hit is, ha cselekedetei nincsenek, megholt önmagában.” (Jak. 2, 17.) A Szentírás világosan eligazít abban, hogy az Isten iránti szeretet gyümölcseseinek hogyan kell jelentkezniök a felebaráti szeretet cselekedeteiben. (1. Jn. 4, 20–21.) Ez a felebaráti szeretet a keresztyén hit szükségképpen megnyilvánulása, egyúttal pedig hitünk igazságának a próbaköve is, itt látszik meg, hogy valóban keresztyének vagyunk-e, vagy pedig vallásoskodásunk üres „uram-uramozás” csupán. Nem véletlen, hogy a hit által való megigazulás nagy apostola olyan gyönyörűen tudott írni a szeretetről: „Ha embereknek vagy angyaloknak nyelvén szólok is, szeretet pedig nincsen énbennem, olyanná lettem, mint a zengő érc, vagy pengő cimbalom...” (1. Kor. 13. fej.)

A hit által való megigazulás tanításában feltárul Isten hozzánk való szeretetének egész gazdagsága. Minél világosabban áll előttünk a kegyelmes Isten, annál jobban telik meg szívünk iránta érzett hállával, annál inkább kell szeretetére visszasugározni a mi iránta való szeretetünknek, amelynek Istentől rendelt cselekvési területe ez a világ, amelyben élünk. Isten iránti szeretetünk abban tükröződik, ahogyan embertársainkat szeretjük, ahogyan értük dolgozunk, ahogyan javukat szolgáljuk. Luther másik klasszikus szava így foglalja össze a Szentírás igazságát: „Az én jó Atyámnak, aki engem fölös jókkal ingyen elhalmozott, megteszek én is önként, szabadon és ingyen mindent, ami neki tetszik és leszek felebarátaim iránt én is keresztyén, mint Krisztus irántam lett és nem teszek egyebet, csak amiről tudom, hogy nekik szükséges, hasznos és üdvösséges.” (Luther: A keresztyén ember szabadságáról.)

Igy függ össze egymással a hit által való megigazulás és az Isten-és emberszeretet. Ez egyben a lutheri aktivitás forrása. Isten nem azért kegyelmezett meg ingyen, kegyelemből, hit által az embernek, hogy a kapott talentumát elássa, hanem hogy gyümölcsöztesse, továbbadja másoknak, a felebarátoknak, a hazának, az egész emberiségnek. Jézus Krisztus, aki egyedül illetékes az Írás summájának meghatározására, a „nagy parancsolatban” az Isten- és emberszeretet szolgálatában jelölte meg az ember feladatát. Ez lényegében nem más, mint amit a hit és szeretet összefüggése kifejez. A lutheri reformációnak ezt az örökségét kell élnünk naponta. Ennek a következményeit kell megvalósítanunk a hétköznapiok sodrában.

Jézusnak a nagy parancsolatról szóló igéjéből az emberszeretet nemcsak kifejezetten keresztyén erkölcsi parancs, hanem a természeti törvényben meglévő, egyetemes emberi követelmény. A keresztyénség körén kívül is van erkölcs. Az egymáson való segítés, a nagy célok érdekében való emberi szolidaritás: világjelenség. Mindkettő, a természetes emberi erkölcsben megvalósuló felebaráti szeretet és a keresztyén erkölcsben adott jézusi szeretet-parancs egy célt szolgál: az emberiség előbbrejutását. Mi keresztyének az egyetemes emberi, természeti törvényben is Isten akarát látjuk, és az annak való engedelmeskedésben nincs kü-

lönbség keresztyén és nemkeresztyén között, az mindenkire egyformán vonatkozik.

A keresztyén ember erkölcsi cselekvését az különbözteti meg a világtól, hogy ő mindenben Isten színe előtti felelősséggel cselekszik s a felebaráti szeretet megnyilvánulásában Istennek akar hálát adni azért a kegyelemért, amelyet Jézus Krisztusban kapott. Ez pedig olyan tevékeny és fáradhatatlan szolgálatra sarkallja az embertársak érdekében végzett munkában, amilyen nagy Isten hozzá lehajló kegyelme miatt érzett hálája. Másképpen: amennyit megtapasztalt valaki Isten szeretetéből a hitben nyújtott ajándékból, annyira telik meg a szíve embertársai iránti szeretettel és szolgálatkészséggel. Hogyne feszítené meg a keresztyén ember napjainkban minden erejét annak érdekében, hogy a legnagyobb gonosztságot, a legnagyobb embertelenséget, az atombomba veszélyét elhárítsa felebarátainak foglalatá, az egész emberiség felől. Ennek a sátáni tervnek az elvetésében és az ellene való küzdelemben szükségképpen kell részt vállalnia minden becsületes embernek, minden keresztyénnek, aki Jézus Krisztustól tanulta az emberek szeretetének és szolgálatának az útját.

Emberszeretetünk konkrét mai feladatai odavisznek minket azok sorába, akik a világ békéjéért igazi felelősséget éreznek, a békemozgalomhoz, a béketábor hatalmas tömegerejéhez.

Magyarországi evangélikus egyházunk 1949. virágvasárnapi püspöki körlevele óta számos hivatalos nyilatkozatban és a lelkészi szolgálatok hosszú során keresztül foglalt állást a béke ügye mellett. Ezzel kifejezte azt a meggyőződését, hogy az emberiség nagy kérdéseiben eguházunk is szolidáris világnézeti különbségre való tekintet nélkül mindazokkal, akik a béke ügyét előbbre viszik.

A keresztyén erkölcs felebaráti szeretetről szóló tanítása ugyanakkor nem nélkülözheti az igazság követelményét sem. A keresztyén erkölcstanban a szeretet és igazság fogalma egymással szorosan összefüggnek. Az igazság nevében kell ugyanakkor elítélni minden magatartást, amely az emberiség békéje és jövődjé ellen mesterkedik.

A keresztyén erkölccsel semmiképpen sem fér össze a dzsungel törvénye, amely szabadjára ereszti a ragadozók telhetetlenségét. Mi evangélikusok Luther Mártontól tanultuk azt, hogy ne csak individuális erkölcsant valljunk, hanem ne csak az egyes ember erkölcsi magatartását tegyük mérlegre, hanem legyen érzékünk az erkölcs nagy összefüggéseinek meglátására is.

Nemcsak az egyes ember lopással kapcsolatos vétkeit látja meg Luther, hanem kárhóztató ítéletet hirdet a nemzetközi élet színpadán lejátszódó kufársággal, kizsákmányolással szemben is. A feudális és a korai kapitalizmus világáról így ír Luther a Nagy Kátéban a „Ne lopj!” paranccsal kapcsolatban:

„Bizony, ez a legelterjedtebb foglalkozás (ti. a lopás) és a legnagyobb céh a világon, és ha a világot nézzük és annak hatalmasait, bizony olybá tűnik az egész, mint egy óriási istálló, tele nagy tolvajokkal. Ezek az uzsorások ugyan nem útonállók, nem betörők és hivatásos tolvajok, kik a készpénzt dözsmálják, ezek a gazok nyíltan mutogatják magukat, nemeseknek címezik őket, tisztos, jámbor polgárok, kik szép külső alatt lopnak és rabolnak.”

Meglátja Luther a legnagyobb szabású rablást is, országok, népek kizsákmányolását és elnyomását:

„Tulajdonképpen hallgatni kellene a kis tolvajokról, mert a nagy, hatalmas fő tolvajokat kellene támadni, akik urakkal és fejedelmekkel paroláznak, kik nem egy-két várost, hanem az egész országot rabolják ki.”

Luther utalásai nyomán nekünk, mai keresztyéneknek egész világosan kell látnunk, hogy a gyarmatosítás, a népek elnyomása nyilvánvaló véték Isten lopást, megkárosítást tiltó parancsa ellen. Meg kell szoknunk, hogy a kis dolgokon való hűséget ugyanolyan éberen vizsgáljuk, mint a népek életét és békéjét feldúló nagyszabású kérdéseket.

Luther példamutató erkölcsi bátorsága kell, hogy nyitogassa a mi szemünket is a tiszta erkölcsi látásra. Nekünk, mai keresztyéneknek világosan kell látnunk azt a nagyarányú és nemzetközi viszonylatokban jelentkező bűnt, amely a világszerte megszegyenült, de még mindig tevékeny imperializmusban látható. Ezzel kapcsolatban meg kell látnunk minden „szép külső alatti” tolvajt, ugyanolyan leleplező bírálattal, mint ahogy azt Luther saját kora álcázott tolvajaival tette.

Hosszú időn át uralkodhatott a történelemben egyik embernek a másik feletti elnyomása, egyik népnek a másik feletti uralma. Az uralkodók a dzsungel törvénye szerint akarnak élni és diktálni más országoknak. Az uralkodók fölényes és gőgös elve: „Azt teszem, amit akarok”. Az egész gyarmatrendszer a bizonyítéka annak, hogy ez hosszú időn át lehetséges volt. Csakhogy — Istennek legyen hála — ma már nem lehet visszatérni a múlthoz, azokhoz a régi időkhez, amikor el lehetett nyomni a népeket és uralkodni lehetett felettük.

BŰN A NEMZETKÖZI JOG ELLEN

Erről a keresztyén erkölcsi alapról kell értékelnünk a közelmúlt eseményeit.

Mindenki tudja, mert magától értődő, hogy senki sem köteles tűrni, hogy hivatalan bárki is bemenjen a lakásába. Valamennyi nemzet joga tiltja, sőt bünteti, ha valaki más lakásába erőszakosan behatol. Ilyen esetben nemcsak a kiutasítás áll a tulajdonos jogában, hanem a büntetés is. Nemzetközi viszonylatban ugyanez érvényes. Senki sem mehet be egy országba annak az engedélye nélkül. S ha ilyen megtörténik, nincs mit csodálkozni a következményeken.

Mindez a nemzetközi jog vonatkozásában azt jelenti, hogy agressziót követ el az, aki fegyveres erejével elsőnek hatol be más állam területére. A légi felderítés kimeríti a behatolást más állam felségterületére, tehát az agresszió. Kinek érdeke légi felderítéssel megállapítani, hogy más országban milyenek a védelmi berendezések? Annak, akinek támadó szándékai vannak. Aki ilyet elkövet, ténylegesen a hidegháborút élesztgeti.

Ahogy a keresztyén erkölcs elítéli azt, aki behatol másnak a lakásába, ugyanúgy elítéli nemzetközi viszonylatban is az amerikai kémrepülőnek a Szovjetunió területe fölé való behatolását. Ennek a kimondásával tartozunk az igazságnak. Hiszen saját keresztyén erkölcsi tanításunkat vetnök meg, ha a bűnöket nem mernénk nevükön nevezni. A tettenért tolvajt csakis tolvajnak nevezhetjük, nem mondhatjuk róla, hogy csak véletlenül, vagy tévedésből hatolt be idegen terület fölé, hiszen tárgyi bizonyítékok vannak ennek az ellenkezőjére.

Ha a keresztyén erkölcs nevében elítéljük az egyes ember hazudo-

zását és törvénytelen szándékát, ugyanezt kell tennünk nemzetközi viszonylatban is. Itt sem mérhetünk más mértékkel.

Amikor 1960. május 5-én a világ megtudta, hogy szovjet terület fölött lelőttek egy amerikai katonai repülőgépet, az amerikai kormány azt állította, hogy a repülőgép török terület fölött csupán meteorológiai adatokat gyűjtött. Hivatkoztak arra is, hogy a pilóta az oxigénberendezés zavarára panaszkodott rádióján keresztül, így valószínűleg később elveszítette az eszméletét és a gép véletlenül került szovjet légiterbe.

Csakhamar lehullott a lepel erről a hazugságról, amikor szovjet részről közölték, hogy az amerikai repülőgépet lelőtték Szerdlorszk körzetében, és a fogságba esett amerikai tiszt, Powers főhadnagy beismerte kémtevékenységét, valamint a tárgyi bizonyítékok is ellene szóltak.

Május 9-én Herter amerikai külügyminiszter kijelentette, hogy ez valóban kémrepülőgép volt. Hozzátette, hogy ilyen repüléseket az amerikai elnök utasítása alapján végeznek.

Május 11-én Eisenhower elnök is megerősítette külügyminiszterének nyilatkozatát.

Május 12-én az Egyesült Államok moszkvai nagykövetsége a szovjet kormányhoz intézett jegyzékében kijelentette, hogy ezek az agresszív kémrepülések az Egyesült Államok átgondolt politikájához tartoznak.

Nixon alelnök a párizsi csúcstalálkozó tervbevet megkezdésével majdnem egy időben dicsekedve jelentette ki újságírók előtt, hogy Eisenhower elnök is tudott a kémrepülésre adott parancsról. Így lepleződött le az amerikai kormány hazugsága néhány nap alatt: a meteorológiai megfigyelések gyűjtésének meséjétől Herter, Nixon és Eisenhower nyilatkozatáig.

A világ közvéleményének felháborodására május 16-án Eisenhower a csúcsertekezlet előzetes találkozásán kijelentette, hogy a kémrepüléseket beszüntetik arra az időre, amíg ő köztársasági elnök marad. Ehhez azonban hozzátette, nem tudja, milyen elhatározásra jut a következő elnök.

Mindez a nemzetközi jogban hallatlan kijelentés, mert e szerint a logika szerint semmiféle egyezményt sem lehetne kötni nemzetközi jogilag. Sohasem egyes személyek kötnek nemzetközi szerződéseket, hanem mindig államok. Az államok közötti egyezmények akkor is érvényben maradnak, ha valamely felelős személy felhatalmazásának ideje oármí ok miatt lejárt.

Ezeknek a tényeknek a fényében most már világos mindenki előtt, hogy a Szovjetunió képviselte a békére vágyó emberiségnek az akaratát: az általános és teljes leszerelésről szóló javaslatával, az atomháború és minden háború végérvényes kiküszöbölésének szándékával, valamint a második világháború maradványainak felszámolására irányuló törekvésével.

Ugyanakkor az Egyesült Államok kormánya kénytelen volt a béke világméretű erőinek követelésére, a különböző rendszerű országok békés egymás mellett élésének biztosítását követelő akaratára tekintettel lenni és a csúcstalálkozón magát képviseltetni. Közben azonban provokációjával megmérgezte a nemzetközi légkört és megtorpedózta a csúcstalálkozót. A nemzetközi jogban szinte példátlan az a kijelentés, hogy az Egyesült Államok kormánya hivatalos politikájának minősíti más államok szuverenitásának és területi sérthetetlenségének lábbal tiprását.

Ezért mi magyarországi evangélikus lelkészek — egyházunk eddigi hivatalos megnyilatkozásainak fényében — mint Isten akarata szerint élni akaró keresztyének, mint Isten szeretetének és törvénye igazságának hirdetői, mint békeharcosok és hazánk hű fiai mélységesen elítéljük az amerikai kormány hidegháborús politikáját, agresszív akcióját, a nemzetközi jog ellen elkövetett vétkét. Ugyanakkor egyetértéssel és szívből üdvözljük a Szovjetunió miniszterelnökének bátor cselekedetét, amelylyel az egész világ színe előtt feltárta és megbélyegezte a sötét szándékokat, mert ezzel előbbre vitte a háborús veszély elhárítását és a béke biztosításáért vívott világméretű harcot.

Walter Lippmann, a neves amerikai publicista a New York Herald Tribune május 17-iki számában arról írt, hogy Eisenhower számára Hruscsov nyitva hagyta az ajtót, amelyen keresztül az elnök diplomatikusan kijuthatott volna a nehéz helyzetből, de az elnök becsukta az ajtót. Arról volt szó ugyanis, hogy esetleg Eisenhower tudta nélkül rendelték el az amerikai tábornokok és kémfőnökök a hitszegő berepülést. A tények azonban, amint láttuk, mást mutattak. Az amerikai kormány támaszpontokat létesített a Szovjetunió határa körül és tervszerűen folytatta a szovjet állam szuverenitása elleni akciókat, holott a szuverenitás a nemzetközi kapcsolatok sérthetetlen alapelve.

Érthető a Szovjetunió követelése, hogy a konferencián képviselt valamennyi hatalom kormánya nyílt és becsületes politikát folytasson és ünnepélyesen jelentse ki, hogy nem követ el egymás ellen semmiféle, az állami szuverenitás megsértésével egyértelmű cselekményt. Ennek alapján az Egyesült Államok kormányának el kellett volna ítélnie a Szovjetunióval szemben elkövetett megengedhetetlen provokációt és le kellett volna mondania arról, hogy a jövőben efféle politikát folytasson. Ez természetesen mindazok felelősségrevonását jelenti, akik vétkesek a Szovjetunió államhatárainak megsértésében.

Semmiféle erkölcsi szempontból sem fogadható el az a magatartás, ha egy kormány színleg tárgyalásokat folytat ugyan, azzal egyidejűleg pedig hitszegő módon megsérti tárgyaló partnere államhatárait. Teljesen megértjük Hruscsov miniszterelnököt, amikor ezt mondta: „Természetesen ilyen feltételek közepette nem végezhetjük munkánkat az értekezleten, mégpedig azért nem, mert látjuk, milyen álláspontból akarnak velünk tárgyalni: az agresszív kémrepülések fenyegetésének árnyékában. Ismeretes, hogy kémrepüléseket felderítés céljából azért szoktak folytatni, hogy háborút indítsanak. Ennél fogva elutasítjuk azokat a feltételeket, amelyeket az Egyesült Államok szab meg számunkra. Nem vehetünk részt a tárgyalásokon, még a megoldást sürgető kérdések rendezésében sem, nem vehetünk részt azért, mert látjuk, hogy az Egyesült Államok nem óhajtja a megegyezést.”

Eisenhower azt is kijelentette, hogy az Egyesült Nemzetek Szervezete elé szándékszik terjeszteni „nyílt ég”-tervét. Ez azt jelenti, hogy a támaszpont-rendszer és kémrepülő-rendszer fenntartására törekszik. Ugyanakkor Eisenhower csak a Szovjetunió elleni kémrepülést volt hajlandó átmenetileg pár hónapra felfüggeszteni, de a többi szocialista ország ellen folytatni kívánja a berepüléseket. Mindebből világos, hogy aki ilyen politikát követ, azzal lehetetlen komoly tárgyalásokat folytatni, azzal nem lehet érvényes megállapodásokat kötni, annak az ígéretében nem lehet bízni, hogy a megállapodást becsületesen meg is tartja.

A történetek után világos, hogy az erkölcsi igazság nem a nemzetközi jog semmibevevőinek a részén van, hanem azoknak az oldalán, akik komolyan és következetesen küzdenek a nemzetközi feszültség enyhítéséért, a különböző rendszerek békés egymás mellett éléséért.

Minden állam megvédi nemzeti méltóságát. Egyetlen állam sem tűrheti el, hogy más államok béke idején kémrepülőgépeket küldjenek területe fölé. A legkevesebb, hogy ilyen esetben a provokációt elkövető kormány elítélje tettét, vonja felelősségre a bűnösöket és tegye jóvá hibáját. Ha mindezt az Egyesült Államok kormánya nem tette, akkor viselni kell a vereség bélyegét és a csúcsertekezlet megakadályozásának súlyos felelősségét is.

Ezek alapján kereken meg kell mondanunk, hogy az erkölcsi igazság a béketábor vezető állama, a Szovjetunió részén van. Nem lehet elképzelni ép erkölcsi érzékű embert, aki ugyanakkor ne ítelné el a népek közötti békés együttélés és a nemzetközi jog szabályait durván megsértő amerikai kormányt.

ROMLIK-E A NEMZETKÖZI HELYZET?

A lelepleződött bűn csak a bűnösre vet árnyékot. Az erkölcsi igazság nem veszít, hanem csak nyer azzal, ha a bűnök lelepleződnek. A békeszerető emberek előtt az Egyesült Államok kormányának tekintélye alaposan megtépázódott. A kétarcú politika lelepleződött. Ez nem vesztesége a béke ügyének, hanem nyeresége. Mert ezek után az agresszív politikának a folytatása és a hitszegő módszerek gyakorlása nehezebbé vált. A jövőben egyre nehezebb lesz békeszólamokkal leplezni az aknamunkát. A keresztyén erkölcs nevében nem is lehet mást kívánni, mint a béke határozott, tiszta, becsületes megvédésére törekvő politikát. Amíg az amerikai kormány nem adja fel a kétértelműség politikáját és nem tartja tiszteletben más államok felségjogait, addig természetesen elhidegülés következik be az amerikai kormánnyal szemben a békeszerető erők részéről.

Ettől azonban nem a nemzetközi helyzet romlott, hanem csupán az amerikai kormány nemzetközi tekintélye. Romlott az amerikai kormány szövetségeseihez való viszonya is. Mert hiszen nyugtalanságot kejtett valamennyi szövetséges állam körében az amerikai magatartás. Számos állam, amely területét amerikai támaszpont létesítésére könnyelműen átengedte, tiltakozott az amerikai kormánytól területének a légi kalózkodás céljára való felhasználása ellen. Amint a napi sajtóból tudjuk, így cselekedett Afganisztán, Pakisztán, Dánia, Norvégia kormánya is.

Javult a nemzetközi helyzet és javulni is fog abban a tekintetben, hogy megszégyenült és válságba került a hidegháborús politika. A nemzetközi helyzet a béke erői számára sokat javult. Az erkölcsi igazság a béketábor oldalán van. A jövőben jobban lehet küzdeni a becsületes tárgyalásokért, őszinte légkörért, egyértelmű békeszándékért. Nagy dolog az, ha valakinek igaza van, ha valaki igaz célokért, igaz emberként küzdhet. Drága kincs az a tudat, ha valaki egyenesen, őszintén és becsületesen akarja munkálni a népek javát. Ez az öntudat kétségtelenül azoké a jószándékú embereké, akik szerte a világon szívből akarják a békét. Ezeknek a követelését fejezte ki a Szovjetunió miniszterelnöke, amikor kijelentette párizsi nyilatkozatában: „A szovjet kormány kijelenti, a maga részéről továbbra is minden lehetőt megtesz, hogy elő-

segítse a nemzetközi feszültség enyhülését, a bennünket ma még elválasztó problémák megoldását. Ennek során a béke megszilárdításának magasztos ügye vezérel majd bennünket a különböző társadalmi rendszerű államok békés együttélése alapján."

Tehát változatlan maradt a békés célkitűzések valamennyi szándéka. Sőt erősödött e célok elérésének biztonsága, mert megszegyénültek a tisztességtelen módszerek, hitszegő és képmutató eljárások.

Azt is világosan kell látnunk, hogy nem az amerikai néppel van vitája a Szovjetuniónak. Hruscsov miniszterelnök kijelentette, hogy a legjobb, legbarátabb kapcsolatokat kívánja az Egyesült Államokkal, s nem ismer olyan vitás kérdést, amit ne lehetne békés úton rendezni.

A békének minden hívét meglepéssel töltheti el az a tudat, hogy a béke erői és a háború erői közül ma már a béke erői az erősebbek, vissza tudják szorítani az agresszorok minden manőverét. A nemzetközi helyzetnek ez az alapvető jellemvonása nem változott a párizsi események után sem, sőt még inkább kitűnt a békeharc becsületes szándékának győzelme, és még inkább megszegyénült az agresszorok politikája. Ez olyan sikere a nemzetközi békemozgalomnak, ami megnyugvással tölti el a béke minden igaz hívét, köztük természetesen minket, evangélikus lelkészeket is. Mi is egyetértünk Kádár János államminiszterrel, aki a Hazafias Népfront budapesti küldötttertekezletén kijelentette, hogy népiünk helyesli és támogatja az igazságos, helyes álláspontot, a szovjet kormány következetes békepolitikáját.

AZ ERKÖLCSI IGAZSÁG OULALÁN

Miért foglalkoztunk lelkési szakfolyóiratunkban ilyen részletesen a nemzetközi helyzettel?

Már régen a múlté az a felfogás: elég nékem magammal törődnöm, csak a magam útját járom. Petőfi igen jellemzően Pató Pál nemesemberrel mondatta ezt a verssört: „Mit törődöm a világgal, s a világnak száz bajával?” Ez a gyökeréig antiszociális magatartás mindig is idegen a keresztyén életszemlélettől. Mi az emberszeretet parancsát kaptuk az egyház Urától. Ő indította fel felelősségérzésünket az emberiség helyzete és jövődjéje iránt. Igéjében megantitott arra, hogy ne húzódjunk vissza vallásosságunk elefántcsonttoronyába, hanem lássuk meg Isten emberszerető akaratát akkor is, amikor a lakott föld döntő kérdéseiről van szó. Evangélikus egyházunk következetesen képviselte eddig is Isten emberszerető akaratát, valahányszor a béke magasztos ügyének fontosabb kérdései felvetődtek. Ahogy eddig is odaadtuk a béke ügyéhez a magunk szerény hozzájárulását, úgy tesszük ezt most is és fogjuk tenni a jövőben is. Tudjuk, hogy a béke ügye a mi segítségünk nélkül is győzni fog, hiszen mérhetetlen ereje van az egymilliárd emberre építő hatalmas szocialista tábornak. Még ennél is szélesebb a világ békét követelő embereinek világot átfogó tömege.

De mi nem akarjuk azt, hogy a béke ügye nélkülünk jusson kiteljesedéshez, mi nem akarjuk magunkat kizárni az emberiség jövődjéért felelősséget érzők táborából, mert ezzel önmagunkat zárjuk ki az Isten akaratának követéséből.

Mi Istenért állunk a béke ügye mellett, mert aki Jézus Krisztustól tanulta az emberszeretetet útját, az Őerette nem tehet mást, mint hogy szívén hordja a lakott föld boldogulásának ügyét.

Mi az evangélikus lelkészi szolgálathoz való hűségért állunk a béke ügye mellett. A Jézus Krisztus tanítványa és a Jézus Krisztus egyháza elképzelhetetlen más oldalon, mint a béke oldalán. A Jézus Krisztus evangéliumát hirdetni nem is lehet más lelkülettel, mint a béke lelkületével.

Mi a magunk becsülete érdekében állunk a béke ügye mellett. Mi igényt tartunk arra, hogy emberséges emberökként, hazánk hű fiaiként, az emberiség békéjének odaadó harcosaiként értékeljenek minket, mert ez áll összefüggésben szolgálatainkkal.

Természetesen a béke ügye mellé állás nem jelent általános szövegmegnyilvánításokat, hanem mindig konkrét helyzethez való viszonyulást. Jól kell ismernünk a konkrét helyzetet, a nemzetközi élet eseményeit, a fejlődés irányát, hogy el tudjunk igazodni a bonyolult kérdések között. Ezért ismertettük részletesen a legkiemelkedőbb nemzetközi eseményeket. Minden ismertetés azonban egyszerűen véleményalkotás, értékelés, állásfoglalás kérdése is. Mi evangélikus lelkészek a béke biztosításának érdeke felől közeledhetünk a nemzetközi események értékelése felé. A keresztyén erkölcsi követelés ebben azonos a máshonnan jövő erkölcsi követelésekkel. Mi az erkölcsi igazság oldalán állunk. Erről a bázisról értékeljük a nemzetközi eseményeket.

Az erkölcsi igazság oldalán állva pedig nem mondhatunk mást, mint elmarasztaló ítéletet arról a kormányról, amely nemzetközi jogi vétséget követ el más államok szuverénitásának megsértésével, kémrepülések szervezésével, a béke elleni irányuló aknamunkával. Nem lehet elképzelni olyan keresztyén erkölcsi érvelést, amely ezt igazolni tudná.

Ugyanakkor az erkölcsi igazság oldalán állva megnyugvással látjuk, hogy a béke erői számára javult a helyzet. A kormányfői értekezlet a kialakult légkörben nem végezhetett volna eredményes munkát, éppen ezért el sem kezdődött, de el fog jönni az idő, amikor a józanabb politika az USA-ban is felülkerekedik, be fogják látni az agresszív módszerek csődjét, és valamely későbbi időpontban komoly megegyezési szándékkal fognak a tárgyalóasztalhoz ülni. Ebben a tisztultabb légkörben fog kibontakozni a tárgyalások és megegyezések szelleme.

Ez pedig az erkölcsi igazság győzelme lesz!

A Sajtóosztály iratterjesztése szeretettel értesíti a Gyülekezeteket, hogy megjelenés alatt van a

KORÁLISKOLA I.

amely a templomi kántori szolgálathoz szükséges elemi tudnivalókat és énekeinkhez előjátékot tartalmaz.

A Kottafüzet ára 52,— forint.

Megrendelhető a Sajtóosztályon, Budapest, VIII., Üllői út 24.

A gyülekezet új életformájának kialakulása társadalmunkban

1. Újra rendezzük világunkat, új életforma alakul ki

Hadd kezdjem egy mindannyiunk számára kedves emlékekkel. Szép Sopronunkat, feledhetetlen teológus-emlékeinket idézem. Az auditorium maximumban filozófia órára vártunk. Az ajtó felnyílt, és Podmaniczky Pali bácsi harsány csatakiáltással lépett be: „Panta rhei! Minden folyik! Minden létező állandó változásban van. Íme Herakleitos a maga meztelenségében!”

Ezt a filozófiai felismerést a Kr. e. VI. század óta ismeri az emberiség, azonban még ma sem értik emberek, sokszor nagyon intelligens személyiségek sem. Nem értik, mert érdekeltségük, neveltetésük, társadalmi helyzetük nem engedi érteni. Óvakodjunk mi papok, nehogy ebbe a hibába essünk!

Csak két ismert példát idézek. Ortega y Gasset spanyol szociológus filozófus évtizedekkel ezelőtt írt egy nagy port felvert könyvet a „Tömegek lázadásáról”. Ebben a könyvben megállapította, hogy a XIX. szd. végén és a XX. szd. elején milliók hagyták oda a falvakat, és ipari munkásnak szegődve feltöltötték a városokat. Ez az emberáramlás következményeivel együtt nagyon aggasztotta őt. A tömegek feltörése ugyanis ha nem is oka, de jelzőjévé vált a világban végbemenő nagy változásnak.

Az arisztokratikus érzelmű Ortega mellett Walter Rathenau német nagyiparos, aki mint realpolitikus államférfi külügyminiszter korában 1922-ben az elsők között kötött egyezményt a Szovjetunióval, csak látószólag értette, hogy a társadalom valami újhoz érkezett. Belülről szintén irtózott az emberi társadalomban megindult nagy változásoktól, melyet „A barbárok vertikális inváziója”-nak nevezett. Az újat csak a tömegek oldaláról lehetett megérteni!

A tömegek felfejlődésének oka igen összetett. Elsősorban a technika fejlődésére, és az ennek kapcsán beállott új termelési módszerekre kell rámutatnunk. A felbomló feudális termelési rend tömegei menekültek a remélt jobb élet, a nagyobb kenyér, a gyár, a város felé.

Pálóczy Horváth György „Ezermillió bennszülött a kapuk előtt” c. könyvében helyesen jegyzi meg: „Ahogy a földgolyó iparosítása meggyorsul, ahogy a gyarmati népek nemzeti öntudatra ébrednek, ahogy az emberek százmilliói megtanulnak írni, olvasni, gépeket kezelni, a XX. század egy oly roppant változás tanúja lesz, amely sokkal több, mint egy második és nagyobb ipari forradalom. A változás minősége és mennyisége teljesen más.”

Egyesek a technika, mások a modern tudomány számlájára írják ezt a változást. A teológusok a szekularizmusban látják kiteljesedni. Akár Werner Heisenberg álláspontját fogadnánk el, hogy a technikai fejlődés, mint folyamat hatalmasodik el annyira, hogy kivonja magát az emberiség ellenőrzése alól – akár Thielicke, a nyugati teológus elképzelését tennék magunkévá, hogy a technikán keresztül valami transzcendens erő tört be korunkba: egyaránt azt a tényt állapíthatjuk meg, hogy olyan új elé kerültünk, amely döntő módon meghatározza világunkat és életünket.

A tudományos alapú városi típusú civilizáció rohamos elterjedése átalakította világunkat, életformánkat és világgépünket. Egyesek már kultúránkat, sőt az egész emberiséget parentálták. (Oswald Spengler: Untergang des Abendlandes.) Hogy az emberiség nem dekadens, hanem csak kultúrforma váltásban van, ez abból látható, hogy a kialakuló új élet és világ ellen törő ártalmak mentségét és gyógyszereit is ki tudta termelni. Sőt nagy bizakodással reméli, hogy erre a jövőben még inkább képes lesz. Pedig az új szinte robbanásszerűen tör be életünkbe. Ez értetődő teszi, hogy a tőkésipari civilizáció, vagy a gyarmatosítás miképpen lepte meg és pusztította el a védekezni nem tudó néprétegek kultúráját, civilizációját, folklóráját — akiknek közben az sem vált lehetővé, hogy elérjék az új civilizáció színvonalát. Ez a brutalitás hosszú ideig a fejlődés, haladás kikerülhetetlen szabályának látszott. Ezzel szemben a szocializmus Európa legnagyobb parasztállamában, Oroszországban, a technikai, ipari, társadalmi fejlődés egészen új formáját mutatta be. Mivel mi is a fejlődésnek ebbe az áramába kapcsolódtunk bele a második világháború után, ezért most a mindannyiunk számára ismerős hazai példát idézem. Koncsek László a Népszabadság 1960. február 21-i számában a hazai nagy változást így jellemezte: „Kezdődött ez a nagy változás 15 esztendeje, amikor a gép mellől a határból jött munkások és parasztok vállalták a hatalom gondját, s egyik napról a másikra az ország, a megye, a város, az üzem és ezer holdak méreteiben kényszerültek gondolkodni, viselkedni. Igaz: sokat csetlettek, botlottak, hibát is vétettek, néhányan el is buktak; de folytatódott a nagy változás folyamata azzal, hogy megtanulták a vezetés mesterségét. Érettségi bizonyítványokon, diplomákon, szaktanfolyamok bizonyítványain is le lehet mérni ezt a nagy változást. A hatalom felelőssége volt a tanítómesterük. A felszabadulást utat nyitott az alkotó erő mérhetetlen energiáinak. A betű és tudás szerelmesévé vált az ország. Villamosítottunk — és a fényrel rádió, televízió és könyv vonult be a falvakba. Nemcsak kétf milliónál több rádió-előfizetőnk van az országban, de a zöme vidéki, s mellettük Budapest arányszáma mind kisebb lesz.”

Ez a nagy változás tehát nemcsak a városiakat éri el, hanem kiterjed a faluszéli parasztházakig. Amikor falvakban járunk, feltűnik a sok motor, és egyre több helyen tűnik fel a televíziós antenna jellegzetes formája is, először csak a falusi kultúrotthonok, vagy most már nem kocsmák, hanem eszpresszók fölött. Ha adás idején lép be az ember, akkor a helyiséget egészen zsúfolva találja. Egyáltalában nem idegenkednek tőle. Nénik és bácsik feszült figyelemmel nézik a televízió műsorát. A háztartásokban szintén egyre gyakoriabbakká válik a villamos háztartási gépek használata is. A változás egyik döntő szakaszához azonban mostan érkezett, amikor az idejétmúlt kisparaszti gazdálkodásból a szocialista nagyüzemi gazdálkodásra térünk át. Ezzel a magyar parasztság a modern mezőgazdaság és a jövő útjára lépett.

A régi kultúra elhalt elemeinek kioperálásával és a világ megismerhetőségébe vetett új hittel új élet kiépítésére ad indítást a szocializmus. Lomtárba utal évezredekben át sérthetetlen mágikus képzeteket és elfogultsági rendszereket. Nemcsak felemelő perspektívákat rajzol az emberiség elé, hanem egyszerű eredményeket is felmutat már: amit az emberiség a különbözőségeket fetiszizálása miatt eddig még el nem érhetett, azt ó most rövid idő alatt megvalósította. Egy családba öleli már a világ egyik felét. A családban pedig minden tag fontos, mindnek helye, szerepe van. A kizsákmányolás megszüntetésével, a termelő erők társa-

dalmi tulajdonba vételével, tervgazdálkodással és a szocialista elosztási elv bevezetésével úgy rendezi be világunkat, mintha ez az összetartozó rész egy nagy háztartás volna. (Gondoljunk a KGST szerepére.) Így közkinccsé teszi a kultúra áldásait. Hogy ez az új rendezés mennyire bevált, azt a Szovjetunió szédületes gazdasági, tudományos és technikai fejlődésén, a köréje csoportosuló népi demokráciák, valamint az emberré vált százmilliók új életformáján mérhetjük le. Meg kell látnunk azt is: ahhoz, hogy a szocializmus gyakorlata valósággá és világunk közkinccsévé lehessen; ahhoz politikai hatalomra is szükség volt. A Szovjetunió állami léte volt az, ami ezt szolgálva rést ütött a kapitalista világtáboron és nyitott lehetőséget a szocializmus gyakorlati bevezetéséhez. Mi, akik a világnak ezen a részén élünk, úgy látjuk, hogy ez új korszakot rajzol az emberiség elé, amikor az erősebb nem lesz a gyengébbnek farkasa, hanem az ember békében egyre rövidülő munkaidővel, egyre kevesebb testi erőfeszítéssel dolgozva, soha nem tapasztalt jólétben élhet.

Hitem szerint az újjarendezett világban a megnyílt új lehetőségek révén az élet szolgálatára új formában hívott el bennünket az Isten. Isten az újon keresztül ad előnkbe áldást, vagy átkot, életet vagy halált. Isten szava tehát a mán keresztül így szólít meg: Válaszd az életet! Lásd meg az újban a jót! Ha így bizalommal közelítjük meg az újat, akkor meglátjuk a pozitívumokat: a mély humanitást, a kollektív felelősségérzetet, az igazság iránti olthatatlan szomjúságot, a tudományos alapozottságot.

Bizonyos vagyok benne, hogy hatása alól hosszú távon sehol senki nem vonhatja ki magát.

2. Az új világhelyzet egyházi problémává válik

Ez az új rendeződés felé haladó világ és az új életforma sok problémát okoz a keresztyén egyházaknak. Az e kérdésben tájékozódni vágyók számára ajánlom Fritz Führ könyvét: Kirche am Anfang einer neuen Zeit (Theologische Existenz Heute sorozat). Íme egy csokor tény, ami a keresztyén egyházak helyzetét, a keresztyén ember világnézetét és a nemkeresztyén világnak a keresztyén egyházakról alkotott képét módosította:

1. Az új helyzet első jellemzője, hogy a második világháború után kétfelé szakadt az emberiség. Az egyik része szocialista alapon rendezte be világát és életét; a másik fele viszont megmaradt a régi rend, a tőkés rend keretei között. A mindkét félen élő keresztyén hívók és teológusok számára problémává vált, hogy lehet-e keresztyén testvérnek tekinteni a másik táborban élőket. Tárgyilagosan megállapíthatjuk, hogy az Egyházak Világtanácsában épp a szocialista életrenden élő egyházak képviselői tudtak türelmesen és szeretetben helyes útmutatást adni a nyugati államokban élő keresztyén teológusoknak.

2. A „keresztyén Európa” középkori gondolata megszűnt, mivel hamarosan bebizonyosodott, hogy az Európa népein mindössze csak máz volt. A fasizmus ideje, és a második világháború ezt borzalmasan megmutatta. Gondoljunk a fajvédő törvényre, a haláltáborokra, Lidicére, Oradourra, Hirosimára, Nagaszakira. Mindannyiunknak azonban eléggé távoli a tapasztalatunk. Számomra is az magyarázta meg mélyebben, mikor Buchenwaldban jártam. Kis csoportunk minden tagja székelyekkel és könnyel a szemében járta végig. Égetett emberek szagát még mindig lehelő falak közül emberi skalpok és kikészített bőrök látványától, hány-

ingerrel küszködve menekültem a szabad ég alá. Ez volt a keresztyén Európa? — kérdezik sokan. Hála Istennek, hogy nemcsak ez volt. A keresztyén Európának a gondolatával együtt megszűnt az egyháznak egy igen hosszú történeti szakasza, kevés kivétellel az egész világon. Ez a korszak az úgynevezett nagykonstantinusi korszak, és az ebben élő népegyházi intézmény korszaka is véget ért.

3. A világháború véget vetett az európai szellemiség uralkodó helyzetének is. Egyre élesedő kritika illette a színes népek részéről. Egy japán író szavait idézem: „Az európaiak, akiket Jézus és tanítványai arra indítottak, hogy szeressétek felebarátaikat és könyörüljeteik ellenégeiken, kivételközven keresztyéni és emberi mivoltukból, egyebet sem tesznek, mint szidják a szomszéd államokat, gyűlölik honfitársaikat. Akárcsak egy veszni indult család tagjai. Egyenetlenkednek egymás között, gyermek a szülei ellen fordul, testvér a testvérrel marakodik. Barát a barátját üti. Éppen így a különböző fajok, vallások, osztályok, nemzetek.” Nem enyhébb az sem, amít Szukarnó, az Indonéz Köztársaság elnöke jelentett ki a *New Statesman* 1958. VI. 28-i számában. Tiltakozik az ellen a szellemiség ellen, amít Nyugat-Európa, no meg Amerika ma jelent. Világosan kimondja, hogy a Nyugat erkölcsi válsággal áll szemben. „Mi, ázsiaiak vagyunk a tulajdonképpeni áldozatai a nyugati örültségeknél és erkölcsi csődnek.” Továbbá: „Nem adjuk meg azt a jogot Nyugatnak, hogy bennünket és jövőnket tovább veszélyeztesse.” Hasonló kijelentéseket tett Új-Delhiben 1958. október 8-án Nehru is az újjáépítés és fejlesztés nemzeti bankjának találkozóján. Ezt nem suba alatt mondta, mert 68 államból összegyűlt nyolcszáz pénzügyi szakértő előtt beszélt. Ezek a tények és nyilatkozatok megértetik velünk, hogy az európai szellemiségnek befellegzett, ami lényegében a keresztyénség szellemi uralmába vetett reménységnek az alapja volt.

4. A gyarmati népek magukratalálása az egyházak ottani exponenseinek vétkes cselekedetei miatt a keresztyénség hadállásainak újabb elvesztésével járt. Legközvetlenebb értesülesem Kínából vannak. Saját fülünkkel hallottuk Ting püspök kijelentéseit, hogy a nyugati származású hittérítők (tehát nem maga a keresztyénség) gyűlöletessé tették a keresztyén jelzőt úgyannyra, hogy szólásmondássá vált: Aki keresztyénné lett, azt elvesztette a nemzet.

Ugyancsak éles helyzet alakult ki Afrikában is. Sajnos kisebbségbe kerültek azok a hittérítők, akik nem váltak a gyarmatosítás kiszolgálójává, és egész rendkívüli az olyan bizonyágtétel, mint Schweitzer Alberté. Az ébredő színes népek fülében rossz csengése van a misszionárius szónak. Hogy ezt a bennünket fájón érintő megállapítást értetőbbé tegyem, utalok XXIII. János pápa 1959. nov. 28-án kiadott II. enciklikájára. Ez a „*Princeps pastorum*” kezdetű pápai okmány a gyarmati országokban folytatott misszióhoz ad alapelveket. Természetes, hogy alapos tekintettel a gyarmatosítók érdekeire. Afrikában ezt a megnyilatkozást súlyos kritika fogadta. Képzelnék el, hogy abban az Afrikában, ahol már nagy számban vannak fekete papok is, sőt 1960. március 3-a óta néger bíboros is. Abban az Afrikában, ahol a szentképeken néger angyalok és sápadt képű ördögök szerepelnek; abban az Afrikában, amelynek minden zugában ott lobog a nemzeti öntudat és egymás után önállósulnak az államok: ott a nyugati keresztyénség vezető papja olyan értelmű utasítást ad, hogy a népek függetlenségi törekvése a legtiszteletre méltóbb törekvés, ámde nem tartozik az egyház illetékességébe. (Az *Osservatore Romano* cikkéből.) Ez közérthetően azt jelenti, ti gyar-

mati keresztyének nem örvendezhetek hazátok önállóságának és függetlenségének! Csodálkozhatunk hát akkor, ha a színes világ megtéved és előttük a keresztyénség sokszor nem számít egyébnek, mint egy ideológiának, ami a fehérek uralmát igyekszik elősegíteni. Ezt a tévedést csak erősítik, támogatják, rögzítik a faji megkülönböztetések, a négerüldözés, a Ku-Klux-Klán pogromok is.

5. Általánosan ismert tény és tapasztalat, hogy a tudomány már régebb időtől kezdődően kivonja magát az egyház gyámkodása alól. Iwand professzor a budapesti evangélikus teológiai akadémián 1958. IX. 26-án tartott előadásában mondotta a tudósok és teológusok párbeszédéről: „A mi számunkra — mondják a természettudósok — Isten csak üres szó. Ezért kérdeznek. Tudunk-e válaszolni? Szeretném tudni, hogy mit válaszolnának önök? Mit mondanának önök, ha a gyülekezetben beszélnének és egy orvos, vagy mérnök hívük megkérdeznék önöktől: Hol van hát a tudomány határa? Nem vehetnénk elő a Heidelbergi Kátét, vagy az Ágostai Hitvallást, és nem mondhatnánk egyszerűen ezt: Tessék elolvasni, tessék, itt a felelet. Új felismerésre kell őket vezetni. Itt most a teológiának kell olyan feleletet adnia az egész tudomány alapvető problémájára, aminőt régen a filozófia adott.” Íme egy vezető nyugati teológus véleménye. A teológia válasza azonban még ma is késik. Sokan érezzük úgy, hogy az atomkérdés talán az utolsó lehetőséget adja meg a teológia számára, hogy a természettudomány felé figyelmet keltő és megfontolandó megjegyzéseket tegyen.

6. Az atomenergia felfedezése és az embervilág szolgálatába állítása, amikor segíteni látszik az emberiség energiagondján, ugyanakkor új félelmeket kelt és új reményeket támaszt. Mind a kettőből egyházi probléma is kerekedett. Keresztyén problémává vált az atomenergia felhasználásával kapcsolatos állásfoglalás. Ugyanakkor megváltoztatja az emberiség reményességét is. Figyelemre méltó, amit erről dr. Vogel Henrik professzor Debrecenben, 1958. október 31-én mondott. „Az ún. természeti törvények kutatása, szolgálatba állítása és irányítása az ember által olyan kilátásokat és látóhatárokat, olyan lehetőségeket és távoli célokat nyit meg, aminő korábbi nemzedékeknek még álmában sem jutott eszébe. Nemcsak az életszínvonal és az élet élvezésének hallatlan fokozásáról van csupán szó, hanem arról az eredményes küzdelemről is, amely ezernyi rossz dolog ellen folyik, oly eredményesen, hogy a technikailag fejlett országokban az ember átlagos életkora évtizedekkel megnövekedett (közbevetőleg megjegyzem, hogy a legújabb magyar népszámlálási adatok szerint nálunk 33 évvel), a gyermekhalandóság a mélypontra szállt alá. Lélegzetünket is elállító módon a tér és az idő legyőzéséről van szó egy bizonyos értelemben. Gondoljunk csak a szputnyikokra, amelyek glóbuszunk körül keringenek, meg a betörésekre a világűrbe, amelyek idegen csillagok meghódítását tűzték ki célul. Nemcsak arról van szó, hogy új életlehetőséget nyissanak egy túlnépesedés fenyegette föld számára, hanem az ember uralmáról abban a világban, amelyben leledzik, olyan értelemben, ahogyan az eddig az emberiség látóhatárán még soha föl nem tűnt. Ha valaha jogos volt az emberiség egy új korszakáról beszélni, akkor most lehet, amikor a technika embere az atomkorszakba lépett és ezzel szemébe néz a valóság egy új élete formáját forradalmasító látványának. Ezt úgy fejezte ki valaki, hogy az embernek ezután nemcsak a természet valóságával kell megbirkózni, hanem egy csinált, az embercsinálta valósággal is. Ez a valóság nemcsak az embernek értelme felhasznált valóság, hanem maga is visszahat az emberre.

Megváltoztatja életérzését és az a kérdés támadt itt, hogy nem változtatja-e meg őt magát is.' Itt olyan téma van felvetve, ami után szükséges is és hasznos is lenne utána kutatnunk.

7. A közlekedés és a hírközlés fejlődése valamennyiünket a világesemények részeseivé tett. Állandóan állást kell foglalnunk minden eseménynél. A föld ugyanígy annyira összeszűkült, hogy a világ bármely pontján támadt konfliktusok ránk is kihatnak és a mi állásfoglalásunk is visszahat rájuk. Az egyház ott veszített sokat hiteléből, és a köztudat befolyásolására való lehetőségéből, amikor ilyen kérdésekben nem nyilatkozott, vagy csak későn nyilatkozott.

Nemrégiben olvashattuk az Evangélikus Életben Billy Graham ghanai evangelizációs kampányán történeteket. A nagy anyagi áldozatokkal és segédzemélyzettel véghez vitt evangelizációs kampány addig jutott, hogy 14 ezer embert sikerült összetoborozni. Ez az alkalom éppen egybeesett a franciák atomrobbantási időpontjával. Az összejövetel résztvevői meghallgatták Billyt és azután arra kérték őt, hogy foglaljon állást a franciák gyilkos örültsége ellen, ami őket közvetlenül fenyegeti. Billy azonban nyugati ember és nyugati keresztyén módra kitért a kérés elől azzal, hogy ez „politikai” kérdés. Hogy mi volt a hatás? A második nap már csak 5 ezer ember volt hajlandó meghallgatni Billy bizonyágtételét. Íme, mit tesz, amikor az ember csak a saját gondjára figyel, még ha olyan szent gond is az.

Egyesek jellemzően állapítják meg: ma emberek jelentkeznek és embereket képeznek ki bolygóközi utazásokra — ugyanakkor az ember a vele egy munkahelyen dolgozó, vagy egy ágyban fekvő társához nem találja meg az utat! Költői szépséggel és nagyon találóan írta Tóth Árpád a „Lélektől léleki” c. versében:

*Óh csillag, mit sírsz! Messzebb te se vagy,
Mint egymástól itt a földi szívek!
A Sirius van tőlem távolabb,
Vagy egy-egy társam, jaj, ki mondja meg?*

8. Így sorolhatnám még egyenként a tényeket, amelyek az egyház számára mind problémát jelentenek. A múlt század kodifikált jogrendje és az arra épült biztonságérzet és bizalom teljes szélességben felbomlott. Így aztán nagy akadályokba ütközik az érintkezés a különböző területek és felfogások között. Azután: a tudományosság széleskörű elterjedésével a vallás hatása egyre kisebb tömegeket érint. Ez elsősorban a keresztyén vallások területeit érinti igen elönytelenül. Viszont az új helyzetbe került pogány vallások (buddhizmus, iszlám) és a szekták nagy expanzióba lendültek. (Billy Graham és Hiks.) Közös alapjuk az embereken még élő ősi világkép, mágikus szemlélet, s ugyanakkor a technika nyújtotta lehetőségek. Ez viszont konkurrenciát jelent a történelmi keresztyén felekezetek számára.

Amikor az emberiség emancipálódik (közismert ez a Bonhoeffer-féle megállapítás), a lelkiismeret hatalma és a felelősségérzet nem növekedik együtt vele. Ebből sok gond és veszély származik. Ez is elsősorban a keresztyén egyházak számára jelent problémát.

9. Az emberiség száma rohamosan növekszik. A Népszabadság 1960. február 9-i számában a következő idézetet olvastam a Süddeutsche Zeitung-ból: „Körülbelül 600 ezer év telt el, mire a világ lakossága elérte az egymilliárdot. Ez 1830-ban volt. A második milliárd száz év alatt nőtt

fel, s 31 év alatt, 1961-ig felnő a harmadik milliárd – közli az ENSZ egyik jelentése.” Ezzel párhuzamosan viszont a statisztika azt mutatja ki, hogy a keresztyének száma éppenhogy csak növekszik. Így egyre nagyobb lesz az eltolódás. Már most is az a kép, hogy világviszonylatban zsigorodó kisebbségbe került. Ha pedig hozzászámítjuk azt, hogy az a világnézet, amivel ma a keresztyén tömegek rendelkeznek, nem elegendő arra, hogy az állandóan támadó új problémákkal megbirkózzanak, még szomorúbbá válik a kép. A tömeg ugyanis így ki van szolgáltatva, mert ami létszüksége, ahhoz érvényes megvilágosítást nem a saját egyházától, hanem csak a szekuláris tudománytól kaphat. Végére az emberiség már beleszokott abba, hogy ilyen igényt az egyház iránt hiába is támaszt.

*

Eme tagadhatatlan tények új világhelyzetet hoztak, új igényeket és feltételeket támasztottak az egyház élete és jövőnd munkálkodása iránt. A keresztyénségről azonban úgy tudjuk, hogy hitben él és nem látásban. Ennek jó kifejezője Ernst zur Nieden (*Die Gemeinde nach dem Gottesdienst*; 11. lap): „*Ha Isten egyházát nehéz helyzetbe hozza, akkor ezzel célja van. Meg akarja újítani, át akarja formálni, és arra az útra felkészíteni, amelyre ő indítja.*” (Ezt a könyvet melegen ajánlom azok számára, akik a még most érvényben levő egyházi életkeretek számára tapasztalt tanácsadót keresnek.) Útkeresésünkben azonban állandóan figyelemmel kell lennünk arra, amire korunkban Martin Niemöller oly erősen ráirányította a figyelmünket: A keresztyéni és a krisztusi között különbség, melyreható különbség van. Ennek figyelembevétele döntővé lehet számunkra az új helyzetből levonandó tanulságok felhasználása tekintetében.

3. Ahogy az új életformát alkotó szellemiség egyházi problémává válik

A keresztyén egyház legáltalánosabb problémájaként a szekularizmust tartjuk nyilván. Sokat mond már az is, hogy ezt a kifejezést a közhasználatba nem egy keleti ember, hanem Jones Rufus amerikai professzor dobta be az 1928. évi missziói világkonferencián Jeruzsálemben. Világjelenség ez, bár nem mindenütt egy időben, nem mindig azonos formában és mértékben jelentkezik. A fogalmat Jones így határozta meg: „A szekularizmus szót olyan értelemben használom, hogy értem alatta azt az életformát és azt az életértelmezést, amely a dolgoknak csak természetes rendjét foglalja magában, és nem találja meg Istent, vagy az élet, illetve a gondolkodás számára lényeges szellemi valóság birodalmát.” E szerint a szekularizmus sajátos életforma és világnézet, amely tudatosan elhanyagolja a transzcendencia számbavételét, sőt azt tagadja és teljesen az immanencia alapján rendelkezik be. Így szembe fordul minden vallással és vallási ténnyel. E szekularizmus világméretű, szinte beláthatatlan hódítását a nyugati kultúra válságát kifejező két világháború alapozta meg. Az emberiség ugyanis nem csupán a háborút utálta meg lelke mélyéből, hanem azt a szellemiséget is, amely ezt az örületes gáztettet előidézte és szentesítette. Jogosan vagy sem, lehet rajta vitatkozni, de tény, hogy ezért nem csupán a nyugati civilizációt, kapitalista gazdasági rendet, hanem a keresztyén egyházakat is okolják. Azt mondják: akkor még lett volna idejük és akkora súlyuk, hogy szembeszegülhettek

volna milliók lemészárlásának anyagi és erkölcsi értékek esztelen pusztításának. Ehelyett farizeus képpel azt hangoztatták, a politika nem az egyház munkatere. Amikor pedig bekövetkezett a borzalom, mindkét ellenséges oldalon buzgón áldották sorba a gyilkolásra induló fegyveres alakulatokat.

Így a háború világméretű félreértésre adott alkalmat arról, hogy a keresztények egyházak szavát mennyire lehet komolyan venni. De ez a mulasztás előre el sem képzelt következményekkel járt. A háborús gazdaság óriási mértékben előre vitte az iparosodást és a technicizálódást. Ez pedig a béke idején általános uralomra segítette a természettudományos világgépet. Így jutott el a világ a természeti törvény fogalmára felépített tisztára immanens világképhez. Ismét hangsúlyozom: A mi segédletünkkel.

Kérdés továbbá az, hogy a keresztények egyház miképpen fogadta a szekularizmust, amikor lépten-nyomon szembetalálkozott megnyilvánulásai-val? Úgy, ahogy az egyes ember a saját bűne következményeit szokta: bántódottan és ellenségesen! Nagyon is leegyszerűsítette a kérdést és pusztán csak saját léte veszélyeztetettségét látta meg benne. Voltak ugyan egyes komoly teológusok is, akik hangot adtak annak, hogy az emberiség emancipálódását nem ellenségesen, hanem bűnbánattal kell fogadnunk. Mások viszont a Jelenések könyve 21:22., a templom nélküli város perspektívájában fogták fel. (Drumond: A templom nélküli város.) Ismét mások arra figyelmeztettek (Cullmann), hogy a Krisztus diadala, Viktory Day nem az egyház triumfálásának a napja. Sőt az egyház akkor teljesíti hivatását, amikor önmagát feleslegessé teszi. És ez így igaz: az egyház sokáig vezetgette az emberiséget az életnek azon a terrénumain is, amik nem is speciel reá tartoznak. Most amikor ez a szolgálata feleslegessé vált, sértődés nélkül át kell a teret engednünk. Márcsak azért is, mert a szekularizmus képviselői e feladatukat már magas erkölcsi szinten képesek teljesíteni, sokszor a kereszténység hivatalos képviselőit is megszégyenítő módon. Helyesen állapítja meg Karner Károly: „A kereszténység nélkül nem alakulhatott volna ki a szekularizmusnak ez az erkölcsi színvonala, de ezen a történelmi jogon ma már ezt az erkölcsiséget nem követelhetjük vissza.” (Szekularizmus és a lelkesi munka.)

Ha elfogadjuk Isten kezéből a szekularizmust annak, ami: felvetődik az a kérdés, hogy mi ezzel kapcsolatban az egyház feladata. Ezzel a témával az Európai Egyházak Konferenciája a dániai Nyborgban 1959 januárjában fő témaként foglalkozott. (Ezzel a megjegyzéssel a probléma sorsdöntő fontosságát akartam érzékeltetni.) Dr. Varga Zsigmond erre készített dolgozatában (Az európai kereszténység a mai szekularizált világban) két feladatot említ meg: „a) Az egyház első feladata az, hogy ne nehezítse azt a folyamatot, amelyben a világ egyre inkább ráeszmél a maga feladataira, s egyre inkább felelős módon vállalja is ezeket. Ezt az egyház azzal teheti meg, hogy nem vállal magára olyan ügyeket, vagy nem ragaszkodik olyan ügyekhez, amelyek nem az ő feladatkörébe vágna.

b) Az egyház másik feladata az, hogy az igét annak az embernek hirdesse, aki ebben a helyzetben él. Ez azt jelenti, hogy az egyháznak úgy kell hirdetnie ebben a szituációban az evangéliumot, mint aki Isten ígéje szerint helyesen érti, s helyesen is értékeli ezt a helyzetet.

Mindkét feladatban egy közös lényegi vonása mutatkozik meg, válik bizonyágtevő módon nyilvánvalóvá az egyháznak: az, hogy az egyház megtalálta szolgálatának helyes formáját is. Ez az a forma, amelyet a

Fil. 2:5–11, verseiben található ősi gyülekezeti hitvallás rendkívül tömör-
séggel szolgálai formának nevez (morphé doulou)”.

Erről az új alapról hitben tudunk nekifogni, hogy rendezzük a ke-
resztyén ember viszonyát a technikához, a modern élethez és társadalom-
hoz. Ezt most már sietve meg is kell tennünk. Istennek hála, hogy amik-
or még javarészt berzenkedtek a teológusok ettől a gondolattól is, már
akkor is akadtak teológusok, akik komolyan szembenéztek ezzel a problé-
mával. Íme egy idézet: „Ha nem is adhat előnyt a keresztyénség egy
életformának sem a többivel szemben, ha számára mindegyik mint az
evangélium eszköze és közege egyforma értékű, mégis bizonyos relatív
előnyt kell adnia a jelen életformának, amelyben az ember éppen most
él, mert Isten az embert mindig konkrét valóságában szólítja meg; sze-
mélyesen áll vele szemben az emberre nézve valóságosan; azaz nem
egy levetett, elavult életformában és világképben.” (Ferdinánd István:
Vallás és életforma, 33. lap.) Amikor a mai ember az istenkérdéssel
vívódik, azt nem elítéléssel, hanem mély együttérzéssel és rokonszenvvel
tudom kísérni. Ugyancsak így, amikor egy teológus közelít őszintén és
rokonszenvezve a mai élet problémáihoz. Vannak, akik azt mondják,
hogy a teológia, illetve a keresztyén ember megteszi ezeket a közelítő
lépéseket, a szekularizált világ embere azonban ilyen problémákkal nem
vívódik.

Heisenberg a „Modern fizika világképe” c. munkájában idézi Dzsuang
Dszi kínai bölcs meséjét. Ebből kitűnik, hogy vannak kultúrák és vallá-
sok, ahol a technikai haladás, a tudománynak a gyakorlati életben való
felhasználása önmagában is problémát jelent. Mi úgy ítéljük, hogy ez
a keresztyénség számára önmagában nem jelent problémát. A technika
teologice: adiaforon. Praktice azonban lehet áldás és átok. Hogy miképp
értékeljük, az a felhasználásától függ: „A bűneset óta a bűn sohasem
az emberen kívüli objektív világban ölt testet. Nem az eszközök, a világ
dologi valóságai a bűnök, hanem mindig és mindenkor az ember, aki
az adott körülmények között a rendelkezésre álló eszközökkel bűnös
módon él.” (Schreiner Vilmos: Szekularizmus és technika.)

A szekularizmus és a technika irányában állandóan éber hittel kell
figyelnünk. Ugyanis már abban jelentkezhetik a veszély, hogy a nyugati
civilizáció embere nem érez problémát benne. Pl. a technika eredményeit
így veszi: Van, tehát fel lehet használni. Nem veti azonban fel a kér-
dést, hogy szabad-e? Így tehát ez a helyzet a paradicsomi tudás fájának
a kísértését idézi a ma embere elé. Hiszem, hogy többek között erre is
vonatkoztatnunk kell Isten tilalmát „Mégcsak ne is illesd!” Ugyanez
a véleményem a mesterséges megtermékenyítés kérdéséről, az elektro-
mos agy házasságközvetítő, vagy pályaválasztó automataként való fel-
használásáról stb. Ugyanis az ilyen alkalmazásban a tudomány, a tech-
nika, emberfelettivé nő s ilyenkor már nem dönthet Isten iránti felelős-
ségében az ember.

Egyre gyakrabban elhangzó igazság az, hogy az emberiség tudomá-
nyos fejlődése automatikusan nem indukálja a kellő etikai fejlődést.
Aggudalommal szemléljük sokszor, hogy a ma embere etikailag még nem
eléggé fejlett ahhoz a nagy potenciához, pouvoir-hoz, amihez tudománya
révén jutott. Itt az egyház felelősségének is fel kell fokozódnia: őriző-
jévé kell válnunk minden atyánkfiaának. Nem lekiacsiyolendő ez a felada-
tunk, ezután még ha más lehetőség nem is adatnék, vállalunk kell a
kapitólumi ludak szerepét: jelezni az észrevétlen veszély közeledtét.
(Ilyen pl. a stroncium 90 veszélye, sugárveszély, háborús veszély stb.)

Ezt itt azért említtem, mert ezen keresztül már előbbre mutatok dolgozatomban egy későbbi fejezetére. Ezek a veszélyek azonban a világ előtt is ismeretesek. A kultúra világa c. sorozat II. kötetének, A technika címűnek utolsó soraiban ez jól kifejeződik: „Az atomkorszak, az úrhajózás korának küszöbére érkezünk. Kezünkben van az anyag titkának a kulcsa, a lehetőség, hogy földi életünk határait a végtelenbe szélesítsük. Új, soha nem képzelt távlatok nyílnak a jólét, az embermilliók felemelkedésének útján. S miközben lelkünk megtelik az emberi haladás himnuszával, szívünk nyugtalanul rezdül meg a gondolatra: nem akad-e egy ügyetlen bűvészinas — Goethe Zaublerlehrlingjének példájára —, aki a nekünk szolgáló szellem helyett a pusztulás démonait szabadítja reánk. A közlekedés, a tudomány és a technika mai úttörői az emberiség jövőjének alapjait rakják le. De a mát és a holnapot végül is mi, az egyszerű emberek milliói építjük. *Rajtunk áll, hogy miként fordítjuk javunkra mindazt, amit az emberi elme a mindenség titkaiból kifürkészett. Ez a mai ember, a mai társadalom, az emberiség millióinak nagy felelőssége.*”

Mi keresztények ezt a felelősséget azzal a hittel vállaljuk magunkra: *Isten a technikai és tudományos eredményeket kizárólag azért adta a kezünkbe, hogy azokat az emberiség javára hasznosítsuk.* Ezzel az ajándékával hitünk szerint nem kísértett feljebb, hogysem elviselhetnének. Hisszük, hogy aki a feladatot adta, Annál a megoldás is készen áll.

4. A vallás is probléma a modern társadalom számára

Ahhoz a háttérhez, illetve szellemi atmoszférához, amelyben a gyülekezet jövőendő életformája kialakulhat, hozzátartozik az is, hogy az egyház és egyáltalán a vallás is sajátos módon égető kérdéssé vált a modern világ számára.

Mi, az egyház emberei magunk is éreztük, hogy itt valami nincs rendjén. Ezért keltett olyan mély benyomást Bultmann hírhedtté vált könyvecskéje, Die Entmythologisierung der Bibel. Vélemények, csoportok, hadállások épültek mellette és ellene. Ez a kérdés azonban nálunk jelentősebbé nem nőtt. Ezt annak köszönhetjük, hogy magyar evangélikus egyházunk vezetősége igen élesen reagált rá. Amikor megállapítom, hogy ez célszerűnek és hasznosnak mutatkozott, azt is meg kell állapítanom, hogy ezzel a felvetett kérdés nem oldódott meg. Sőt világmelegetben sincs megoldva! Az én személyes meggyőződésem az, hogy így meg sem oldható, mert a kérdés helytelenül van felvetve. *Álláspontom ez: Nem a Bibliát kell mitológiátlanítani, hanem a most élő emberek tudatát mágiátlanítani.* Ez azt jelenti, hogy a hibát nem az isteni megnyilatkoztatásról szóló bizonyosságtétel okmányában, a Bibliában, hanem bennünk emberekben kell keresnünk. Gyakran a mágikus maradványok révén bennünk kiépült elfogultsági rendszerek akadályoznak meg abban, hogy Isten mai világának örvendező gyermekei, egymásnak testvérei lehessünk (sovinizmus, klerikalizmus). Véleményem szerint a nyugati kultúra csődje is ehhez a kérdéskomplexumhoz kapcsolódik. A mai inségünk a tegnapról bennünk maradt és el nem intézett problémához csatlakozik. Idézem Iwand professzor látását: „Az atombomba nemezise végeredményben a zsidókérdés »elintézésében« gyökerezik. A legtöbb szakember, aki az atombomba létrehozásában nagy eredményt ért el, Göttingenben együtt tanult. Edgár Jungk „Heller als tausend Sonnen” c. könyvében leírja, hogy a fiatal tudósok az élet varázsától és a tudomány szépségé-

től elbűvölve éltek és dolgoztak együtt. Így Oppenheimer, Weizsäcker, Heisenberg, Planck, a kvantummechanika felfedezője; ott volt a dán Nils Bohr, Teller Éde magyar tudós ott került szoros barátságba Weizsäckerrel és ekkor következett el a borzalmas gaztett és szerencsétlenség: a zsidók kiirtása a németek közül. A kiváló tudósok közül a zsidó származásúak elmenekültek külföldre. Nils Bohr is elmenekült, őt egy angol repülőgép vitte Amerikába, biztonságba. A külföldre menekült tudósok a németeknél minden tudományos és műszaki eredményt lehetségesnek tartottak, Teller azt mondta, hogy a németek meg fogják csinálni az atombombát, mert vannak kitűnő kutatóik, akik Hitlerért dolgoznak. Így került sor Einstein ismeretes levelére, amelyben javasolta Roosevelt elnöknek, hogy állítsák elő az atombombát. Nem félelmetes ez az összefüggés? Nem Einstein levelére gondolok. Németországban ma gyakran azt gondolják, hogy a zsidókérdés elintézett dolog; a halottakat nem lehet elevenné tenni, az élőket kárpótolni fogjuk, egyébként hallgatunk az egészről; és nem vesszük észre, hogy az atombomba annak a szörnyű dolognak a folytatása, amit akkor cselekedtünk. Úgy lebeg felettünk, mint az olyan bűnbánat hamuja, amelyet nem hajtottunk végre.

Lehet, hogy némelyek ezt az összekapcsolást konstruálnak mondják. Megtehetik. Én azonban szilárdan meg vagyok győződve, hogy egy ember sem szánta volna rá magát egy ilyen pusztító eszköz megkonstruálására, a tudomány szörnyszülőttének létrehozására, ha a zsidóirtás szörnysége nem következett volna be. Képzeld el, mi lett volna, ha ezt a felfedezést egy Hitler nélküli 1939-ben teszi a kutatók egymás iránti barátságának virágzásában? Gondolják, hogy bármelyik tudós is gondolt volna arra, hogy ebből a felfedezésből ilyen szörnységet alkossanak? A németek antiszemizmusa és a világháború volt az a két összetevő, melyeken keresztül a tudomány útja tévútra került. Természettudósaink ezt persze akkor nem is álmodták. Amikor a német tudósok Angliában fogolytáborban voltak, a BBC bejelentette, hogy Hirosimára atombombát dobtak le, azt mondták, hogy ez — blöff. Amikor az angol ezredes is odament hozzájuk és megerősítette a hírt, csak akkor hitték el. És ezen az éjjelen őrséget kellett tartani Hahn professzor szobájában, mert ő nem akarta ezt a napot túlélni. Ez a Hahn professzor később az elsők között volt, akik állandóan harcoltak az atomfegyverkezés ellen. És meg van rendülve, hogy az egyházban az ő szavára egyáltalán nem figyelnek. Hann professzor Niemoeller dahlemi gyülekezetéből való. Az emberek értetlenségét bibliai szóval porosisnak, megkeményedésnek nevezzük. És tulajdonképpen a keresztyén nevet is viseli az a párt, amely egyhangúlag az atomfegyverkezés mellett döntött. Erről nem akarok többet itt mondani." *Theológiai Szemle* 1958. évf. 267. lap. (Itt a szerző a Német Szövetségi Köztársaság vezető pártjára, a CDU-ra, Adenauer pártjára gondolt.) Nekünk azonban mindezeket hallanunk kellett és tudnunk kell, hogy megértsük azt, miért ilyen sajátos módon lett a vallás és a keresztyén egyház léte a modern világ és tudományosság problémájává.

5. Jövendők a szocialista társadalomban

Az egyház hiszi, hogy Isten szava minden időben helytálló és vallja, hogy a keresztyén egyház mint gyülekezet mindörökké fennmarad.

Véleményem az, hogy ebben a kérdésben különbözőképpen gondolkodó emberek egészen nyugodtan élhetnek egymás mellett anélkül,

hogy hitét bármelyik fél feladná, tanítását elárulná. Egyházi vezetőségünk a közelmúltban a „Lelkipásztor” c. szaklapunk rendezésében ankétot tartott az egyházunk mai és jövődő útjával kapcsolatban. Ezen az ankéton Káldy Zoltán püspök is előadást tartott „Mai egyházi magatartásunk körvonalai” címen. Ő is rámutatott az előbb vázolt ellentétre, valamint arra, hogy ebből az ellentétből az egyház számára súlyos kisértések fakadhatnak. Ettől pedig nagyon komolyan függ jövődönk. Kisértésként sorolta fel az alaptalan optimizmust, a hamis pesszimizmust, a világgal szembeni gyűlöletet — amit az előadó igen találóan egyházi ateizmusnak nevezett — és végül a politikai reakcióba való befordulást. Hangsúlyozta továbbá, hogy ő ezeknek a veszélyeknek hitben ellenáll. Az ige teljes bizalomra hív el Isten és jövődönk iránt, engedelmességre és szeretetre veszi igénybe az embert. Ezután határozott hangon tett hitet az egyház jövődője felől a szocializmusban. Hangsúlyt kapott az a teológiai álláspont is, mely szerint nem lehet olyan Isten iránti szeretet, amely elvlaszt a felebaráttól.

Ezt a nyilatkozatot, illetve előadást azért idézem itt, mert magyarhoni egyházunk egyik kormányosa, a közelmúlt napjaiban nyilvánította ki lelkeszi karunk kormányzati és szellemi elitje előtt s így az egyházunk deklarált álláspontját fejezi ki. Mivel ennek az ankétnak az előadásait a Lelkipásztor közölte, most azokra csak utalok és különben nem foglalkozom napjaink közvetlen egyházi problémáival. Hasznos, ha otthon utána keresünk.

Az egyház nincs fölmentve az ember, a társadalom szolgálata alól. Feladatunk az adott körülmények között Krisztust megjeleníteni. Hiszem, hogy a jelenlegi életformán keresztül is megszólít az Isten: *így legyetek ma Krisztus teste*. És ezt a megszólítást nekünk hitben el szabad és el is kell fogadnunk.

Bohuslav Pospisil mondotta a következőket a debreceni református teológia díszdoktorrá avató közgyűlésén. (Inaugurációs dolgozata egy részét a Theol. Szemle 1959. évf. 5–6. száma közölte „Az egyház helye és funkciója a társadalmi átalakulás korszakában” címmel.) „Szükséges az, hogy az egyház éppen ma tudatában legyen annak: egyetlen szociológiai értéke marad. Ez pedig: »Lesztek nékem tanúim!« Ez következik a Szentlélek konstitutív alapelvéből (Ap. Csel. 1, 6–8.), ha valami más akar, vagy akart lenni, akkor már a múltban is csődöt mondott és a jövőt illetően is aligha lesz más lehetősége mint az, hogy fennmarad biztonságtevő egyházként, vagy egyáltalán nem marad fenn. Ez is egyik formája annak a kiváltságnak, hogy a mai korban élünk... Viszont a tanú, a biztonságtevő (martyr) nem csupán szavakkal tesz biznyságot, sőt olykor egyáltalán nem is szavakkal, hanem mindig egész egzisztenciájával. Így viszont az egyház szükségszerűen mementóvá válik a társadalom számára. Az utóbbi évszázadok bebizonyították azt, hogy a világon éppenséggel semmi sem segít az, ha az egyház a mentor még oly méltóságáteljes és jól végiggondolt szerepét játssza. Ezért most a döntő dolog, hogy az egyház becsületesen vállalja igazi feladatát: legyen mementó. Ha ezt nem teszi, eleve számolhat a megízetlenült só sorsára.”

Van tehát és kell is, hogy legyen a keresztyén gyülekezetnek nyilvános élete is a belső szoba csendjén túl. Ezt már a reformáció is világosan meglátta. „Tudnunk kell, hogy Isten maga parancsolja, hogy a társadalom közösségében éljünk. Azt akarja, hogy ebben szerezzünk jó nevet, itt gyakoroljuk a hitet és elhivatást a közösséget fenyegető veszelmekben és a közösségért fáradozva, itt gyakoroljuk a szeretetet, az

emberek iránt, és az egyesek legyenek alávetve a közösség érdekének Őmiatta; azt akarja Isten, hogy itt legyen láthatóvá hitvallásunk, hogy ezáltal másokat is tanítsunk és hívogassunk Isten ismeretére és félelmére; amint megvan írva: »Tündököljön a ti világosságotok az emberek előtt!« (Melanchton: Loci.) Ezek után az alábbi négy pontban foglalom össze Krisztus jelenítését a szocializmus viszonyai között:

1. *Szolgai forma.* Ez alatt az egyház szolgálatának helyes formáját értem. Egyik társunk ilyen LMK-ülésen tett megjegyzése roppant megdöbbentett: A szolgai formától az egyház elcsuszamlása már az apostoli korban megkezdődött. Csel. 6-ra utalt, amikor külön diakónusi hivatalt állítottak fel az igehirdetői mellé, s szerinte ezzel kezdetét vette az egyházi organizáció — az organizmus helyett; sőt talán a hierarchia is! Bár ebben a felfogásban több mindent lehet vitatni, de egy igazságmozzanatot kétségtelenül magában rejt: Krisztus nem egyházi szolgálatot, hanem szolgáló egyházat akart. Stauffer is így látja legújabb könyvében: Die Botschaft Jesu damals und heute. Itt mindjárt az első fejezetben szembeállítja Jézus tanítását mind a makkabeusi „kachel”, mind Qumran gyülekezetével. Jézus szolgálatra ösztönözte és készítette fel tanítványait. Ezt pedig igényli minden kor embere a szocializmusban is, a kapitalizmusban is. Utalok Martin Niemöller híres prágai kijelentésére, hogy az embernek ma nem az a kérdése, miképp talál kegyelmes Istenre, hanem, hogy miképp talál kegyelmes felebarátra. A szocializmus világa az embernek ezt a gondját országos szerveken és szervezeteken keresztül azok munkálkodása által igyekszik megoldani. (SZTK, szakszervezetek, népi ellenőrzés, nőtanács stb.) A nyugati, ún. keresztény berendezkedés erre a kérdésre nem adott megnyugtató feleletet, hanem azt rábízta az egyes emberre. Ez pedig nem volt eddig még sikeresnek mondható. Ha van is erre szép és hitelt érdemlő példa, mert van pl. Schweitzer Albert életpéldája, vagy Paul Schneider bizonyágtévő élete és halála, ez inkább rendkívüli és kivételes. Ezért a szocializmus világa jobbnak látja, hogy ezt ne az egyes tetszésére bízva csupán, hanem kollektív megoldás révén akarja állandóan megjeleníteni. Legtöbbünknek nem volt még abban része, hogy Nyugattal személyesen ismerkedhessünk, így csak közleményekből, regényekből, filmekből és színdarabokból mérítjük közvetetten ismereteinket. Nekünk pedig mind az ottani, mind az itteni szerzők egyaránt olyan világot mutatnak be, ahol kevés nyoma van a szolgáló egyháznak. (Pl. „Egy nyáron át táncolt” és a „Boszorkány” c. svéd, valamint a Rose Berndt c. nyugatnémet film, vagy pedig Fábrián Zoltán: Íme Európa c. könyvére gondoljunk.) Egész friss élmény még bennem a Rose Berndt c. film. Ez egy tikkadt emberi rikoltás, egy meg-rázó igény kifejezés öntetlen embertársi szolgálatok iránt. Annak pedig, aki ezt így érzi, igazsa is van. E nélkül olyan sivár az élet, hogy alig lehet végigélni, mert ereje feletti kísértések idején hitétől és embertársától megfosztottan nem is tudhat megállni. Rose Berndt szép, fiatal, férfivágyaknak és saját vágyainak kiszolgáltatót cselédlány. Templomos környezetben él, ott figyelnek ugyan rá, sőt furcsa dolgokat susognak róla, de nincs, aki problémái között emberi melléállással segítene neki. Meg-esik. Szégyene kényszerítő hatása alatt hamisan esküszik. Ekkor megdöbbentő tapasztalatra tesz szert, ahogy azt ittasan elmeséli becsapott kérője és édesapja előtt: Nem igaz, amit Istenről mondtak. Hamis eskü alkalmával nem volt sem villámcsapás, sem földhasadás, csak egy tapasztalat, nyugodtan be lehet csapni másokat büntetlenül, hisz vele is ezt tették. A másik megdöbbentő részlet, amikor számonkérjük, hol a gyer-

meke? „Meghalt — hangzik tompán válasza —, mert olyan körülmények között született, hogy lehetetlen volt életben maradnia.” És a nézők akkor kétség nélkül tudták, hogy ez nem egyszerűen a természeti környezetet, hanem a szellemi és társadalmi környezetet jelentette. Bár szemem a filmen templomba menő embersereget látott, megdöbbenve ismertem fel: e világ, amiben van templom is, egvház is, de nincs testvéri szolgálat. Ennek a világnak átkos öröksége él még ma is, bennünk is, közöttünk is. Ezt fejezi ki egy mai írónónk, Szabó Magda, az Özd c. regényében.

Vallom tehát, hogy az ember mindenütt és mindenkor igényli azt a gyülekezetet, amelynek tagjai Krisztus szolgálai formáját magukra tudják venni, abban a formában, ahogy azt ő az irgalmas samaritánus példázatában kifejezte s ahogy ő azt abban a szolgálatban véghezvitte, amikor életét adta övéért.

2. *Krisztus megjelenítésének második formájaként említem a szeretetet.* A modern világ nem épít székesegyházakat — állapította meg egyik egyházi férfiú. És ez tény. Ez ráébredt bennünket arra, hogy ma az embereknek nem imádkozóhelyre és istentiszteleti szokásokra van szüksége, hanem „Testvérré a nyomorúság idejére”. Olyan valakire, aki a keskeny úton — ott, ahol csak magában tud járni az ember: krízisek között, a halál kapujában stb. — megmutassa, hogyan lépjen, hogy félre ne lépjen (szóval Krisztus lába nyomán járjon).

Hogy mondanivalómat közelebb hozzam, segítségül kell hívnom a pedagógia tudományát. Az utóbbi évtizedek pedagógiai felfedezése egy különleges környezeti ártalom: a hospitalizáció. Azért nevezik így, mert a kórházba vitt gyermekeken figyelték meg. Ha a gyermek nélküli azt az egyéni érzelmi biztonságot, amit a szülők, a család szerető környezete nyújt, akkor neurotikus jelenségek tűnnek fel nála, koravénné, cinikussá válik, vagy visszazuhan fejlődése korábbi szakaszába. Ez a tudatalatti-nak a tiltakozása a kevés szeretetet nyújtó külvilág iránt. Ugyanezek a jelenségek a felnőtteknél is bizonyos változásokkal megfigyelhetők. Elkérgesedés, cinizmus, idegesség, félelmek, konfliktus-reakciók és még ki tudja megmondani, mennyi átkos baj oka, hogy kevés társadalmunkban az olyan ember, aki az egyesek jeges magányát szerető társaságával felmelegítené. József Attila ezt a társadalmi helyzetet így énekelte meg:

*„A Semmi ágán ül szívem,
Kis teste hangtalan, vacog
Köréje gyűlnek szelíden
S nézik a csillagok.”*

Tudományunk és technikánk mesés, szinte hihetetlen dolgokra képes. Adhat örömeket, kényelmet, legyőzhet távolságokat és még sok nagyszerű dolgokat megtehet. Egyet azonban nem tud megtenni: nem tudja a szerető társat pótolni. És vajon mindenkinek elegendő a szeretet megnyilvánulásának az a módja és mennyisége, amit a szervezetség nyújt. Szeretet nélkül pedig az ember eltikkad, a halál jegyesévé válik, mint üdítő víz nélkül a sivatagi vándor. Igen, örök törvény, az ember nem tud szeretetet nélkül élni. Még akkor sem, ha maga nem tud szeretetet adni. Ilyen irányú gyülekezeti munkánkat nagy pszichológiai hozzáértéssel és jártassággal próbálja megsegíteni Hans Joachim Thilo „Der ungespaltene Mensch” c. munkájában. (Közbevetőleg: Behatóbb tanulmányozását igen ajánlom.) Az ige tanulmányozása mellett állandóan ké-

peznünk kell magunkat, hogy alkalmas időben és megfelelő módon tudjuk társaink felé Krisztust jeleníteni az emberszeretet formájában. Az utóbbi időben Brunner figyelt fel a Zeit—Unzeit szójátékra. Komoly mondanivalója az, hogy mindennek rendelt ideje van. S ha az alkalmas időt elmulasztjuk, akkor könnyen alkalmatlan időbe jutunk, amikor az előzőleg szeretetmegnyilvánulásnak számító tettünk ízet és értelmét veszíti. Így került pl. a keresztényiség „Unzeit”-be, amikor annak idején elmulasztotta a modern háborúk és fegyverek elleni megnyilvánulást. Később pedig már nem is tudta ezt megtenni. Itt van továbbá az élet bizonyágtételén keresztül való szolgálat kérdése, az ember fejlődésének különböző szakaszaiban. Valóban szent szolgálatot tud minden egyes keresztény ember végezni, a gyermekek előtti szeretet bizonyágtevésével. A mostanában nagy sikerrel játszott amerikai színdarabban, melynek címe Hazatérés, vagy Amerikai Elektra, az egyik főhős Winnie mondja ezeket a nagyszerű szavakat: „Gyermekeink lesznek, szeretni fogjuk őket, és megtanítjuk őket szeretni, hogy a gyűlölet és a halál soha hatalmába ne kerithesse őket.”

3. *Hivatásunk továbbá embertársunk őrizőjének lenni.* Ez ma azt is jelenti, hogy a szellemi veszélyek őre legyen az egyház. Említettem a technikát, amely az ember embervoltát veszélyeztetheti.

Az egyháznak is feladata az *atomveszély, a háborús veszély* jelenlétére, valamint a konstruktív élet és a béke pozitívumaira való rámutatás. Állandó feladatunk a felelősség felkeltése, hogy a tudományos felfedezésekhez etikailag éretlen ember azokat nehogy bűnös módon használja fel. Általában a tudományos felfedezések alkalmazásánál állandó szellemi őrséget kell állnunk, rá kell mutatnunk: nem mindent szabad, ami lehetséges! Ezt a támogatást a tudomány művelői, az emberiség új vezetői elvárják tőlünk és joggal el is várhatják — pl. úgy, mint az új pap nyugdíjba menő kollégája és elődje támogató szavait. (Nehogy ugyanolyan hiába várja el!) A világnak van erre az őrségre szüksége? Nem csupán, hanem valamennyiünknek. Ma pl. az atomkérdés, úgy tűnik fel, nem intézhető el a keresztényen etika magaslatáig való emelkedés nélkül. Nyugati részen élő testvéreinknek ebben a vonatkozásban sokkal több és nehezebb feladatuk van, mint nekünk itt. *Krisztus gyermekének, állandó feladatként kell éreznie, hogy kötelessége tiltakoznia az emberkészítette halál, a tömeggyilkosság bármiféle fajtája ellen.* Jó példát mutat egy új magyar film. A virrad c. filmben Bihari József egy öreg munkást alakít, aki amikor már mást nem tehet a szennyes indulatokkal szemben, akkor saját életét kockáztatva kiáll: „Egy embert megfognak, ugyanakkor egy ország csúszik ki a kezetekből.” Ez az alakítás és szerep igen széleskörű biztatást ad, hogy az ilyen adott esetben bárki megteheti. Megteheti, ha képes rá, ha indíttatása van. Mi azonban ezt keresztényen hitünkbenől indítatva tesszük. *Így állhatunk oda nyugodt lélekkel és teológiai meggyőződéssel az általános és teljes leszerelésről szóló szöveget javaslat mellé.*

4. Végezetül arról szólok, amit különben a politikai *prófécia* feladatkörében szokás megemlíteni. Számos példa húzza alá ezt a kötelességünket a Bibliában. Az eredményesség föltétele az, hogy ezt a jelzést bizalmi helyzetből, sok jó szolgálattal a hátunk mögött végezzük. Azonban „... világosan kell látnunk azt is, hogy az evangélium üzenetében és az egyháznak abban a szolgálatában, amit az emberért és a világért végez, nem elvont erkölcsi alapelvekre, még kevésbé technikai utasításokra van szükség, hanem új reformációra, amely az Úr parancsát, hogy »El-

menvén tegetek tanítványokká minden népeket, megkeresztelvén őket az Atyának, a Fiúnak és a Szentléleknek nevében« — a társadalom egy adott történelmi helyzetében, egy meghatározott társadalmi képlet területén konkretizálja. A gyülekezetnek tudnia kell, hogy a szolgáló szerepe alapján mi a teendője a szociális rend, a népek közötti béke és a nemzetközi rend megerősítése dolgában. Ha az egyes keresztyén emberre bízunk, hogy társadalometikai magatartásában és cselekedeteiben milyen konkrét irányban halad, és milyen történelmi célkitűzések vezérlik, akkor végeredményben magára hagyjuk és eláruljuk, keresztyén cselekvésében kárhoztatjuk tétlenségre. Bátran kell választ adnunk a korhoz kötött kérdésekre is, sőt a megoldásokat is meg kell találnunk azokra. Ha megrekedünk idő fölötti általános elvekben, akkor az egyes keresztyén ember és a keresztyén gyülekezeteket tesszük tanácstalanokká és tehetetlenné.” (Pálffy Miklós: Keresztyén ember az épülő szocialista társadalomban.)

6. Az alap, ahonnan a szocialista társadalomban élő gyülekezet életformája kialakulhat

Amit az eddigiekben ábrázoltam, az folyamat, amely még most is haladásban van. Feltűnhetett továbbá, hogy eddig nem használtam bibliai alapot. Ezt tudatosan tettem. Megállapításaim ugyanis nem direkt következtek a Bibliából, hanem a Biblia bizonyoságátétele alapján támadt hittel láttam úgy, ahogy arról szóltam, vagy ahogy másokat megszólaltattam magam helyett. Most azonban nyissuk ki a Bibliát Máté 16:15–18. Péter bizonyoságátételekor Jézus mondotta, hogy — én így értem ezt az ígét — *az apostoli bizonyoságátételre építi fel anyaszentegyházát.* Ahhoz tehát, hogy egyház épüljön: apostoli bizonyoságátételre van szükség. Az apostoli bizonyoságtevő annyi, mint Isten lelke által küldött bizonyoságtevő. Erre alapoz az Ágostai Hitvallás 7. cikke is. „Es wird auch gelehrt dass alle Zeit müsse eine heilige christliche Kirche sein und bleiben, welche ist die Versammlung aller Glaubigen, bei welchen das Evangelium rein gepredigt und die heiligen Sakrament lauts des Evangelii gereicht werden.” Két támpontunk van tehát: az ige és a hitvallás. Emiatt az apostoli bizonyoságátételt és az igehirdetést először azonosítani fogom. Gyakorlatilag legtöbbször ezt is szoktuk tenni. Az igehirdetés tisztasága és igazsága választott embert igényel. Erre az első gyülekezetek igen nagy gondot fordítottak. Az apostoli bizonyoságátételhez azonban akkor nem kellett templom, harang, istentiszteleti alkalom, liturgia, szervezett lelkészi állás, ordináció. Egy azonban mindig kellett, Isten lelkétől indított bizonyoságtevő. (Az, aki megvalósította a „Lesztek nekem tanúim” jézusi mondatot.) Nélkülözhetetlen feltétel a bizonyoságtevőnél: a szellemileg bontakozó hit, azaz értelmes hit. Így korszerűsíthetem: *hit és teológiai képzettség.* A hit önmagában nem elég, mert bizonyoságot tenni ugyan tudhat, de helyesen bírálni aligha. (Lukács 9:51–56. Jézus hátrafordulván, megdorgálta őket: nem tudjátok minémű lélek van tibennetek.) Tisztán hirdetni az ígét annyi, mint a szentírás szellemével megegyezően. Igazán pedig annyi, mint hitből, a hívek nyelvén, a hívek számára hittel megragadhatóan, hitelesen. Ennek a kettőnek együtt kell meglennie. (Van érthető igehirdetés, de nem tiszta. És van tiszta is, de nem érthető. Az igehirdető szolgálat súlyos nehézsége, hogy a kettőt együtt a lehető legmagasabb fokon kell művelni.) Ehhez

tanultság kell. Ezért soha nem lankadhatunk meg igehirdetési gyakorlataink állandó javításában. Számtalan jó teológus van, aki nem tud prédikálni, és ugyanígy prédikátor is, aki teológiailag botladozik. A gyülekezet előtti bizonyosságtevésben a két adottságnak kapcsolódnia kell.

Most pedig szétválasztom az apostoli bizonyosságtevést és az igehirdetést. Az apostoli bizonyosságtevés bizonyos értelemben szélesebbkörű funkció. Mi kell ahhoz, hogy a tisztán és igazán való bizonyosságtevés megtörténjék? Ehhez szükséges először is egy bizonyosságtevő, akit a Lélek küld, és legalább egy másik ember, azután pedig a kettő egymással való kapcsolata. Nem metafizikai, hanem pusztán fizikai kapcsolatra gondolok. *Ezzel az istentisztelet formája az apostoli bizonyosságtevésben életviszonyulásban nyilvánul meg.* Az ilyen életviszonyulás adva van itt is, ott is, holnap is, holnapután is, bármilyen életrendben sub conditione Jacobea. Ebben van adva a gyülekezet jövője és a bizonyosságtétel mindenkor lehetséges formája. (A gázai úton is, a kereszten is.) Éppen ezért Isten akaratára elleni vétetek elválasztani magunkat hitetlen embertársainkkal. Hisz ezzel az érettel való bizonyosságtétellel lehetősége esnek el. Alapszabály: mindig a hitre vágyó, a messiást váró, a lelkiszérgény kezdő el a beszédet.) (Ezt megfordítani nem tanácsos és nem is érdemes, sőt kilátástalan is.) Úgy kezdő a beszédet, hogy elmegy a templomba, vagy úgy, hogy önmagát bármilyen formában megmutatja, önmagát megadja: *Én már nem tudok magamon segíteni, elfogadom az Isten kezéből a kívülről jövő segítséget. Ha így még nem adta fel a reményt, akkor az illető még nem érhető el.* Amikor azonban egyházi szóhasználat szerint „kegyelemre megadta magát”, akkor elérkezett a kellemetes idő, a kairos. Akkor kell a bizonyosságtevőnek működésbe lépnie. Igenám, de ez a valóságban nem ilyen szimpla dolog. Adva van tehát, akit a Lélek indított. Ennek az embernek az élete olyan érzékeny, egy ponton — mint az eleven hús. Ezen a ponton lehet őt eredményesen elérni, megérinteni. Szinte belerándul olyankor, amikor az ő problémájához érkezünk. Ezek lehetnek korproblémák is, természetesen egyéni vetületben —, de lehetnek teljesen egyéni problémák is. Az igére váró megnyilatkozásaiból ezt a bizonyosságtevőnek kell kihüvelykeznie. Ha felismerte a problémát, akkor indulhat el a bizonyosságtevés. Az egyéni probléma a lelkipásztorolás feladata, az általános, a közösségi probléma, a nyilvános bizonyosságtétel alkalmaira való. (Bibliaóra, istentisztelet.) Persze első hallásra nem könnyű megoldást adni. A bizonyosságtevő nem automata. Ha nem adatott a megoldás, akkor a ügyet Isten elé kell vinni. Együtt, vagy külön — és erre a lehetőség mindig adva van. A bizonyosságtevőnek azt kell abban a helyzetben hitelesen elmondania, amit az Isten cselekedett. (Pl. Egy idős asszony volt gyülekezetemben, aki gyakran sírdogált. Esztendőkön keresztül ápolgatta beteg férjét, majd el is temette. Aztán nevelte a fiát — ő pedig a háborúban esett el. Egy beszélgetésnél kimondta problémáját: Ki fogja az ő gondját felvenni, ha leesik lábáról. A helyzet olyan volt, hogy megrendülésemben nem tudtam hiteles választ adni, de nem is akartam papi felettel válaszolni. Később azonban határozottan tisztázódott előttem a neki szóló üzenet. Tovább is adtam neki Máté 6:25. alapján. Isten majd felveszi a maga gondját is, de higgyen benne! Akkor ő ezt a maga hitét naponta meg is fogja újítani. Hiszem, hiszem — kiáltotta. És ettől fogva elmaradt siránkozása. Így is történt. Még azt is hozzátehetem, hogy hosszabb betegeskedés nélkül távozott el közülünk.) A bizonyosságtevésnek ezek a formái szinte nincsenek is külső körülményekhez kötve. *Véleményem szerint ez a bizonyosságtétel a mindenkori gyülekezet életének alapformája.* Ehhez azután Isten adhat hozzá: azokat is, amelyek a törté-

nelem folyamán kialakultak, de olyan gyülekezeti formákat is, amik csak ezután alakulhatnak ki, a külső körülmények adottságainak megfelelően.

Aztán nem szabad azt az ígéretet sem elfeledni, amit az angyal az üres sír mellett mondott a bizonyágtételre elküldött asszonyoknak: Márk 16:7. „*Előttetek megyen...*” Hiszem, hogy ezt az ígértet minden küldött bizonyágtévő magáénak tudhatja. Ezzel az ígérettel Jézus elveszi a bénító félelmet a bizonyágtévő szívéből. Nem nekünk kell a bizonyágtévés lehetőségét kitipornunk. Jézus jár előttünk. Sőt, főpapi imájában könyörgött is azokért, „Akik az ő beszédjükre hisznek énbenem”. János 17:20. Nyugodtan végezhetjük tehát a Lélek hívása alapján ezt a szolgálatot, mert így nem hitető haruspexek, bűvölő mágusok, sem rémhírterjesztők nem vagyunk, hanem „tanúk”. Tanú, aki tudja, hogy ki küldte és tudja, hogy kinek hitt. Egyetlen tehát, amire gyülekezeti jövődönket alapíthatjuk, Jézus ígéretei, amiket apostolainak adott. (Máté: 16:18, 28:20, 6:33, Lukács 12:32. stb.) Nem szabad tehát saját jövődönkön aggodalmaskodnunk, ez hitetlenség, hanem a jelen feladatainak kell becsületesen nekidölnünk. Mi keresztyének vagyunk és valljuk, hogy a történelem szekerét Isten irányítja: előre.

Ezek után megvallom: Nem hiszek abban, hogy az egyház régi értelemben vett fénye, méltósága helyreáll. Én egyáltalán nem is törném magam érte. Ellenben hiszek abban, hogy az *igéből, a bizonyágtételből és az Isten őriző kegyelméből élni fogunk mint az ő gyülekezete, mint kovász a három mérce lisztben.* Máté: 13:33. Ismerni fogjuk egymást és készek leszünk egymás terhe hordozására. Nem fogunk ott ülni minden tömeg előtt a dobogón, de égni és tusakodni fogunk a nagy közösség gondjaiért. Talán kevesebb lesz a szavunk, de súlyosabb, prófétaibb a mondanivalónk. Lehet, sőt valószínű, hogy „a pusztai vándorlásnak idején” oda kell hagyni az előző lakozásnak helyeit és módját — de ez feltétel, hogy a vándorló nép a cél felé előre haladjon. Így érkezhetsz el Kanaánba, a ígért földjére. Olvasd: Zsid. 10:35—39.

Ami pedig még e témához illik és amit komolyan kell vennünk, amit mindannyian vasárnapról vasárnapra elmondunk a gyülekezet előtt: Hiszek Istenben... hiszek Jézus Krisztusban... hiszek a Szentlélekben, egy keresztyén anyaszentegyházat, szenteknek közösségét, bűnöknek bocsánatát, testnek föltámadását és az örök életet. Amen.

Virágh Gyula

KAPHATÓ HITTANKÖNYVEK

a Sajtóosztály Iratterjesztésében:

Dr. Ottlyk Ernő: Az egyház története (V.VI. oszt.) — 14,— Ft

Virágh Gyula: Evangélikus hittankönyv (I. oszt.) — — 7,50 Ft

Krisztus-hitünk és a mai Jézus-kutatás

II.

Bultmann álláspontját támasztja alá ige-értelmezésével Gogarten is: „Az a valóság, amivel a hitnek dolga van, sohasem más, mint az ige (valósága); és egyetlen esetben sem az, amit „objektív”, „tényszerű” valóságnak neveznek.”¹⁸

Mi marad így meg az evangéliumokban hírül adott Krisztus-történet valóságából? Lényegében véve annyi, hogy a Názáreti Jézus igehirdetésében és kereszthalálában személyesen felismerhetjük Istennek irántunk való szeretetét. „A Krisztusban lejátszódó történés (Geschehen) tehát az Isten szeretetének kinyilatkoztatása, mely az embert megszabadítja önmagától önmaga számára; mert a hitben és szeretetben való odaadás életformájára szabadítja meg. Hit, mint az ember szabadsága önmagától és nyíltsága a jövő felé, csak az Isten szeretetébe vetett hit formájában lehetséges.”¹⁹

Íme, ez lett itt a történeti Jézusba, mint Isten testté lett Fiába és a világ Megváltójába vetett keresztyén hitből: „az ember szabadsága önmagától, önmaga számára és nyíltsága a jövő felé!” Krisztus-hit ez Krisztus nélkül! „Keresztyén filozófia” vagy „keresztyén önértelmezés”, amely csak addig valóság, amíg emberek hisznek benne. Történeti alap nélküli pusztá hit (mert a Názáreti Jézus emberi alakjával való összekapcsolása nem nevezhető e hit történeti megalapozottságának), s e nélkül a hit nélkül Krisztus alakja semmivé foszlik szét a kezünk között!

Hogy a történeti megalapozottság kérdésének radikális elutasítása milyen végső következményekkel jár, ezt a „kérügma-teológia” táborában is felismerik. „Ezzel már azon az úton vagyunk — írja Diem —, hogy a hit Krisztusát mítosszá tegyük; mert így a földi Jézussal semmi kapcsolatunk sincs többé, eljöttének pusztá tényén kívül.”²⁰

A Jézus-élete-kutatás új lendülete a mai teológiában

Igazolható-e vajon a „kérügma-teológiának” és a Bultmann-féle „teológiai egzisztencializmusnak” az a közös alaptétele, hogy (1) a keresztyén hit és teológia számára a végső dátum, amelyre visszamehet, nem az újszövetségi történet maga, hanem csupán az újszövetségi kérügma? És igaz-e az a másik állítása, hogy (2) Jézus földi élete kutatásának — legyen ez akár eredményes, akár eredménytelen történelmi szempontból — valóban semmi jelentősége sincs Krisztus-hitünk számára?

Ami az első kérdést illeti, vitathatatlan tény, hogy az újszövetségi iratok kérügma-jellegének felismerése valóban sokáig bénító hatást gyakorolt a Jézus-élete-kutatásra. Igaz, hogy ez szigorúan véve csak a német teológiai kutatásra érvényes. Az első világháború, tehát a liberális Jézus-élete-kutatás összeroppanása után jelentek meg Maurice Goguel nagyjelentőségű könyvei Keresztelő Jánosról, Jézus életéről, a keresztyénség születéséről és az ősegyházzal. Római katolikus területen is sok jelentős munka keletkezett az utóbbi évtizedekben. Egy bibliográfia pedig 1910 és 1953 között 350 Jézus-könyvet sorol fel az angol nyelvű

¹⁸ Friedrich Gogarten: *Entmythologisierung und Kirche* (1953). 111. lp.

¹⁹ Bultmann: *Neues Testament und Mythologie*. 39. lp.

²⁰ Diem: *Der irdische Jesus und der Christus des Glaubens*. 14–15. lpk.

protestáns teológiai irodalomban.²¹ Ha azonban egészen komolyan vesszük azt a felismerést, hogy a Názáreti Jézusra vonatkozó bibliai források a hit meggyőződéséből íródtak, tehát történetkritikai szempontból nem „elfogulatlan” források, akkor érthető a német protestáns teológiai munka három évtizedes „leállása” a Jézus-élete-kutatásban.

A helyzet azonban az utolsó évtizedekben lassan megváltozott. A Jézus-kutatás „rom-mezeje” újra fokozatosan megelevenedett. Először Jézus igehirdetésének történeti vizsgálata indul meg. Később annak a történeti környezetnek és helyzetnek a felderítése, amelyek Jézus fellépését, s azoknak a változásoknak a megvizsgálása, melyeket működése magával hozott. Ez a munka rendkívül nehéz volt. Okulva a liberális Jézus-kutatás elszigetelt következtetéseinek és csődjén, először csak tapogatózva, óvatosan haladt. Mégsem volt egészen eredménytelen. *Nils A. Dahl* norvég újszövetségi teológus a Jézus-élete-kutatás mai helyzetéről szóló összefoglaló tanulmányában²² leírja az alkalmazott módszereket, és ismerteti a kutatás részleteredményeit. Az evangéliumokon újabban végzett történeti kutatómunka eredményét ebben foglalja össze: „Bár még mindig messze vagyunk az exaktságtól megkívánt fokától, ma már mégis meglehetősen tiszta képet alkothatunk mind Jézus fellépésének módjáról, mind pedig igehirdetésének és tanításának tartalmáról, s arról a hatásról, amelyet kortársaira, követőire és ellenfeleire gyakorolt.”²³ Az evangéliumok formatörténeti átkutatása több réteget tárt fel. Ezekben a ténybeszámolók és Jézus igehirdetése egyfelől, az ősgyülekezet igehirdetése, történelmi hozzátételei és húsvét utáni dogmatikája másfelől majdnem szétválaszthatatlanul összekeverednek egymással. Ennek ellenére vannak bizonyos szilárdan megragadható pontok számunkra, amilyen például Jézus igehirdetésének lényegbeli összefüggése az ősgyülekezet igehirdetésével, vagy az üres sír ténye, amint ez az egykorú zsidó dokumentumokban is tükröződik.²⁴

Váratlanul nagy lendületet kapott legújabban az újszövetségi kor és Jézus élete kutatása a *Qumran-közösség irodalmának felfedezése* révén.²⁵ S nemrégiben megjelentek az egyik legismertebb mai újszövetségi teológus, *Ethelbert Stauffer* Jézus-könyvei is.²⁶ Ezekben új programot

²¹ *Ethelbert Stauffer: Jesus. Gestalt und Geschichte.* Bern, 1957. 7–8. lpk.

²² *Nils Alstrup Dahl: Der historische Jesus als geschichtswissenschaftliches und theologisches Problem. Kerygma und Dogma,* 1955 (1. évf.) 104–132. lpk.

²³ *Dahl* i. m. 120. lp.

²⁴ Vö. *Hans v. Campenhausen: Der Ablauf der Osterereignisse und das leere Grab* (1952). Továbbá: *Ethelbert Stauffer: Die Theologie des Neuen Testaments* (4. kiad. 1948), 115. lp.

²⁵ *M. Burrows: Die Schriftrollen vom Toten Meer* (1957). *Hans Bardtke: Die Handschriftenfunde am Toten Meer.* 1. kötet, 1953. 2. kötet (Die Sekte von Qumran), 1958. *K. Stendahl: The Scrolls and the New Testament.* 1957. További irodalom Bardtke 2. kötete bibliográfiájában.

²⁶ *Ethelbert Stauffer: Jerusalem und Rom im Zeitalter Jesu Christi.* Bern, 1957. 164 lp. Ua.: *Jesus. Gestalt und Geschichte.* Bern, 1957. 172 lp. Mindkét kis kötet a Dalp-Taschenbücher sorozatban. A harmadiknak jelzett kötet címe: *Die Botschaft Jesu.*

Stauffer Jézus-könyveit *Böjtös Sándor* cikke olyan összefüggésben említi, mintha ezek is egy vonalba esnének a kereszténység lényegének, főleg Bultmann neve által fémjelzett „korszerű kifejezésével”. (*Lelekpásztor* 1959, 481–482. lpk.) Aki azonban Stauffer teológiai munkásságát közelebbről ismeri, tudja azt, hogy a Bultmann-féle teológiai irányzatnak ma talán éppen ő a legélesebb ellenfele (vö. kritikája Bultmannról a *Kerygma und Mythos* gyűjtemény 2. kötetében: *Entmythologisierung und Realtheologie.* 1949. 13–28. lpk.; vö. továbbá tanulmányát az újszövetségi kutatás mai állásáról a *Theologie und Liturgie* (1952) c. kötetben. Stauffer itt azt a kérdést veti fel, hogy Bultmann szekularizált teológiája igehirdetés-e még, vagy a végső idők megjövendölt „pusztító utálatossága” (Mt. 24, 15 szerint). Ugyanílyen indokolatlan *Dieterich Bonhoeffer* felsorolása is az említett összefüggésben.

állít fel a történeti Jézus-kutatás számára. „Ez a kis Jézus-kötet abból a fáradozásból termett, hogy egy új és sajátyszerű utat találjunk. Nem a sok nagy Jézus-könyv tartalmának rövid foglalata, ahogyan ezt az ember egy ilyen „zsebkönyvtől” elvárná. Hanem egy részlet az úttörés munkájából, — jégtörő, ha szabad így mondani és remélni. Ha Jézus-kutatásunk krízisé azzal a felismeréssel kapcsolatos, hogy a vallásos költészet (Dichtung) mindenütt munkában van a keresztyén Jézus-hagyományban, akkor ez a krízis csak olyan új források tervszerű feltárása útján győzhető le, amelyek keresztyén tendenciáktól teljesen érintetlenek. S akkor a historikusnak az a feladata, hogy a Jézus-kérdésben ezeket a tanúságtételeket vizsgálóbíróként kritikailag összevesse a keresztyén tanúságtételekkel.”²⁷

Az új források, melyeket Stauffer feltár a Jézus-élete-kutatás számára, részben közvetett források. Így például Jézus-korabeli „ellenőrző dokumentumok” olyan viszonyokról, eseményekről és személyekről, akik az evangéliumokban szerepelnek; ezeknek a segítségével az evangéliumi iratok történeti szavahihetősége vehető vizsgálat alá. Stauffer könyve ilyen szempontból elsősorban a zsidóság eretnek-törvényeit és egykorú törvénykezési előírásait értékeli ki, s arra az eredményre jut, hogy az evangéliumok ilyen vonatkozásban is teljesen megbízhatóak.²⁸ E közvetett források mellett vizsgálat alá veszi a Jézus-korabeli és későbbi zsidó hagyományt, továbbá a Jézus elleni polemikus irodalmat; végül a Jézus igehirdetésének megértése szempontjából nagy jelentőségű Qumran-irodalmat, általában a késői zsidóság apokaliptikus irodalmát. Az előbbire nézve megállapítja: ahol az ellentétes tanúságtételek összevetése közben a zsidó és a keresztyén tradícióban megegyező anyagot találunk (pl. Jézus üres sírja), ott minden bizonnyal olyan történeti tényekről van szó, amelyek kritikailag igazoltnak vehetők. A Qumran-szövegekkel kapcsolatban az álláspontja ez: Néhány kérdéses tanulmány révén az a nézet merült fel, hogy Jézus tanítása lényegében már ennél a régebbi Holt-tengerparti zsidó szektánál megtalálható. Jézusnak a harca a mózesi törvény előírásaival, a törvény-kegyességgel és a töráhatóságokkal azonban ennek éppen az ellenkezőjét bizonyítják. Mert a Qumran-közösség éppen a mózesi törvény fanatikus híve volt, vallásossága pedig törvényszerű kegyesség. Nem Jézus tanítása függ tehát ezektől a kegyesektől, hanem elsősorban Keresztelő Jánosé; hatásuk később, az evangéliumok írásba foglalásánál is jelentkezett. Így került Jézus igéjeként az evangéliumokba sok Jézus előtti vagy Jézus utáni tradíció. „Jézus azonban sokkal kevésbé gyermeke korának és népének, mint ahogy eddig széles körben gondolták.”²⁹

A mai Jézus-élete-kutatás célja tehát nem Jézus-életrajz, hanem „Jézus története”, amennyire ez a rendelkezésünkre álló források alapján megírható. „Legelőször is — írja Stauffer — egészen új és drámai képet kapunk ezen a módon a Jézus-tradíció kezdetéről. Megtanuljuk a keresztyén evangéliumokat és a zsidó Jézus-iratokat úgy érteni, mint a Názáreti Jézus értelmezése és jelentősége körüli szenvedélyes vita

²⁷ Stauffer: Jesus. 8. lp.

²⁸ Stauffer: Jerusalem und Rom, 113 kk lpk. — Ua.: Jesus. 92 kk lpk.

²⁹ Stauffer: Jesus. 11. lp. Vö. 9 kk lpk.

dokumentumait.”³⁰ Jézus története megírásának a célkitűzését „a legszerényebben szeretnénk érteni. Ezzel a még egyáltalán megismerhető tények szigorúan tárgyilagos tisztázására gondolunk, esetleg néhány eseménysorozat s lehetőleg néhány okozati összefüggés tisztázására.”³¹ *Ha Istennek tetszett, hogy egy történeti személyben és történeti tényekben szóljon az embervilághoz, akkor a biblikus teológusnak legelőször is ezeket a történeti tényeket kell megvizsgálnia a történetkritika eszközeivel. Ezek a tények és a hozzájuk kapcsolódó kériigma együttesen döntésre hívnak, mely előtt nem lehet kitérni. Vagy igent kell mondani rájuk hittel, — vagy nemet, ellenkező irányú döntéssel!* Audistis blasphemiam (Kajafás) — Vidimus gloriam eius (János apostol). Ennek a döntésnek a Názáreti Jézus személyével kapcsolatban kell megtörténnie!

„Tetszett Istennek, hogy Fiának dicsőségét a Názáreti Jézus szolgálai alakjában nyilatkoztassa ki, támadhatóan, botránkoztatóan, jelként, melynek ellene mondanak. Úgy kell lennie, hogy Krisztus feltétlenségével nem találkozhatunk másképpen, csak a történeti tradíció feltételelességében, támadhatóan, botránkoztató formában, jelként, melynek ellene mondanak. De — ott találkozunk vele!”³² Nem az a helyzet, hogy dialektikus módon Jézus istenségével csak az igében, emberségével pedig a történelemben találkozunk. Ellenkezőleg, a kériigma által hirdetett történeti Jézus alakján, a történelemnek ezen a részén táruul élénk személyének nagy titka: ecce homo — ecce Deus!³³

Szólunk kellene még *Oscar Cullmann* teológiai munkásságáról,³⁴ továbbá a bibliai *feltámadástörténettel* foglalkozó számos újabb munkáról.³⁵ De mindaz, amit *Stauffer* Jézus-élete-kutatásával kapcsolatban elmondottunk, talán elegendőképpen mutatja, hogy a Jézus-kutatás ma újra előtérbe került, s a teológiai tudományos munkában a „kériigma” témája mellé ismét odakerült a „Jézus története”, — ha más értelemben is, mint ötven évvel ezelőtt!

A Jézus-élete-kutatás jelentősége a teológia és a keresztyén hit számára

A második kérdés, amelyet a „kériigma-teológiával” kapcsolatban felvetettünk, így hangzott: *igaz-e az az állítás, hogy Jézus földi élete történeti kutatásának semmilyen jelentősége sincs Krisztus-hitünk és a teológia számára?*

Erre a kérdésre is nemmel kell válaszolnunk. Krisztus-hit és teológia semmi esetre sem maradhatnak közömbösek a történetkritikai kutatás iránt. Nem véletlen, hogy az őskeresztyén tanúságtételnek két fajtája van: a történeti jellegű evangéliumok és a dogma-jellegű levelek. Még *Kähler* is elismeri, hogy az újszövetségi kériigmának kétféle tartalma van: emlékezés Jézus földi életének napjaira és hitvallás Jézus örökké-

³⁰ *Stauffer* i. m. 11. lp.

³¹ *Stauffer*: i. m. 12. lp.

³² *Stauffer*: *Der Stand der neutestamentlichen Forschung. A „Theologie und Liturgie” c. gyűjteményes kötetben.* 93. lp.

³³ *Stauffer* i. m. 93. kk. lpk.

³⁴ Különösen fontos legújabb műve: *Die Christologie des Neuen Testaments.*

2. kiad. 1958. 352 lp.

³⁵ *Campenhause*n idézett munkáján kívül megemlítjük itt *K. H. Rengstorj* könyvét: *Die Auferstehung Jesu* (1952), és *G. Koch* munkáját: *Die Auferstehung Jesu* (1959).

való jelentőségéről.³⁶ Ez a kétféle elem a kérügmában nem válik ugyan szét, de világosan meg kell őket különböztetnünk egymástól.

Az újszövetségi kérügmának ez a kettőssége onnan származik, hogy a bibliai kérügma sohasem „igehirdetés önmagában”, hanem történeti vonatkozású igehirdetés. Üdvösségünknek vannak bizonyos történeti alapjai. Ezek a kérügmában mindig előtérben állnak. Hallgassuk csak meg az őskeresztyén kérügmának ezt a részletét: „És mi vagyunk tanúi mindannak, amit ő mind a zsidóknak tartományában, mind Jeruzsálemben cselekedett. Őt megölték, fára feszítették, — de az Isten feltámasztotta harmadnapra és megadta neki, hogy nyilván megjelenjék, nem az egész népnek, hanem az Istentől előre választott tanúknak, nekünk, akik együtt ettünk és ittunk vele, miután feltámadott a halottak közül”, Csel. 10,39—41, vö. I. Kor. 15,3kk. A kérügmának ez a természete nyilván mutatja, hogy „a hit nem önmagával kezdődik, hanem egy előzetesen meglevő történelemből él”.³⁷

Ezeknek az alapvető történeti tényeknek a jelentőségét sohasem hangsúlyozhatjuk eléggé a hit számára! Ezek a történeti tények voltak — a Feltámadott jelenlétének hitbeli megtapasztalásával együtt istentiszteletben és a mindennapi életben — az első keresztyénség krisztológiájának kiindulópontjai. Bár az evangéliumok végleges kialakulását erősen meghatározta a tanítványok és az ősgyülekezet húsvéti hite, az ősegyház és minden idők egyháza igehirdetése és hite számára a tartóoszlopok Jézus földi életének nagy tényei maradtak: valóságos emberisége, kereszthalála és feltámadása. Ezt Bultmann körén kívül aligha vitatja ma valaki a teológiában! Ebből viszont az következik, hogy a történeti alaptényeitől megfosztott és ilyen módon egzisztencializált „kérügma” nem az Újszövetség és a reformáció értelmében vett keresztyén hit többé!

Vessük fel most azt a kérdést, *hogyan állunk az üdvösségtörténet alapvető tényeinek történetkritikai-tudományos megközelíthetőségével?* Láttuk, hogy a bibliában kérügma történeti vonatkozású igehirdetés. Isten üdvösségszerző cselekvése nem maradt meg a szellem síkjában, hanem valóságos részévé lett az emberi történelemnek. Pál szerint (I. Kor. 15,3kk, és különösen I. Kor. 15,12!) és Luther szerint is megváltásunk valósága ezen fordul meg. Máskülönben a keresztyén hit történeti alap nélküli belső meggyőződéssé, „magunk értelmezésévé” válik e földi lét rövid ideje számára. Ha azonban Isten kinyilatkoztatása és megváltása Jézus Krisztusban valóban belépett a történelembe, akkor ennek következményei vannak. Akkor vagy történetileg is hozzáférhetőnek kell lennie, vagy a történeti kutatással is elérhető közvetlen hatásának kell lennie a történelemben. A legérzékenyebb, legtöbbször vitatott kérdés itt Jézus feltámadásának döntő üdvösségtörténeti eseménye. Vegyük ezért példának éppen ezt a legnehezebb kérdést!

Kétségtelen, hogy ez az esemény nem közelíthető meg a történeti-tudományos kutatás eszközeivel; hiszen magának a feltámadás eseményének az evangéliumok szerint sem volt szemtanúja. A feltámadás köz-

³⁶ Kähler i. m. 63. lp.

³⁷ G. Bornkamm: Jesus (1956). 20. lp. Hasonlóképpen K. H. Rengstorf i. m. 11. lp.): „Innen kiindulva ki kell jelentenünk, hogy a »historiai« mozzanatainak lényeges és alapvető jelentősége van az őskeresztyén kérügma számára.”

vetlen hatásai — így például az üres sír és a Feltámadott testi találkozások tanítványaival — azonban már emberi tapasztalással elérhető történeti tények voltak. Használjunk egy hitünk számára egészen lehetetlen példát! (A történész viszont számol ezzel a lehetőséggel.) Ha Jeruzsálemben az ásatások közben olyan halotti urnát találnának, amely minden kétséget kizáróan Jézus holttestének földi maradványait rejtene magában, vajon ez közömbös maradna-e hitünk és teológiánk számára? Vegyük az ellentétét! Vajon egészen közömbös dolog-e hitünk számára, hogy ilyen leletet mindeddig nem sikerült találni, viszont a történetkritikai kutatás annál több adata erősítette meg nem keresztyén forrásokból is az evangéliumok híradását Jézus üres sírjáról? Ez bizonyosan nem kelt feltámadás-hitet, nem is „biztosíték” e hit számára. Az ellenkező eset azonban meglehetősen fatális dolog lenne. A történeti kutatásnak tehát — szemben a „kérügma-teológia” felfogásával — mint ezen a példán is megmutatkozik, mégis csak van bizonyos jelentősége hitünk és a teológia szempontjából. Hogy ilyen vonatkozásban mik a történeti kutatás határai és mik a lehetőségei, erről a következő részben kerül szó.

Az egyszerű keresztyén hívő hitét állandóan támadják a történeti kétségek. Ma sokkal több keresztyén van ilyen kétségben, mint például a reformáció idején. A bibliakritika egyes megállapításai csak fokozták ezeket a kétségeket. Felelősséget vállalhatunk-e azért, hogy a végletekig fokozzuk ezeket azzal, hogy mereven elutasítunk minden visszanyúlást az ígírdetés mögé a bibliai történetre, a történetileg igazolható vagy a különféle forrásokból nagy valószínűséggel megállapítható tényekre és adatokra? Ezek a történeti adatok ugyan egymagukban hitet senkinek sem adnak. De esetleg megőrzik olyan kétségektől, amelyeknek nincs történeti alapja. „Az a kísértés, amely a történeti kritikából keletkezik, nem győzhető le történeti és teológiai meggondolások nélkül.”³⁸ Ami közelebről azt jelenti, hogy a történeti kritika által felidézett kétségekből csak úgy szabadulhatunk, ha komolyan szembenézünk és számolunk vele; nem pedig úgy, hogy távol tartjuk a hittől és menekülünk előle.

Az egyház teológiája számára a történetkritikai Jézus-kutatással való komoly foglalkozás és párbeszéd akkor is kikerülhetetlen, ha a keresztyén hitnek ezekre a kísértéseire nem gondolunk. A reformáció valóban szükséges módon hirdette az ige alapvető jelentőségét a hit számára. A Szentírás történeti megbízhatóságának a kérdése azonban akkor még fel sem vetődött. A teológia ma nem abban a helyzetben van a Szentírással és Jézus életével kapcsolatban, mint négyszáz évvel ezelőtt. Azóta a bibliatudományban is alkalmazásra került a történetkritikai kutatómódszer. Ez a munka a legutóbbi kétszáz év során sok problémát támasztott ugyan és sok nehézséget okozott, de számos fontos eredményhez is vezetett. Ha a történeti Jézus-élete-kutatástól meg akarnánk tagadni minden jelentőséget, hogy ilyen módon biztosítsunk a Krisztushitnek a történeti kritikától védett „viharmentes zónát”, ma könnyen azt a látszatot keltenénk, hogy félni valónk van ettől a kutatástól, és a szükségből alkotunk erényt.

³⁸ Paul Althaus: Die christliche Wahrheit (2. kiad. 1949), 1. kötet, 153. lp.

A „kérügmaticus” és „egzisztenciális” teológia történetlenségének gyökere: egyoldalú kinyilatkoztatás-értelmezésük

A „kérügma-teológia” elutasító álláspontja azonban sokkal mélyebben gyökerezik annál, semhogy ilyen „gyakorlatias” hátsó gondolatokkal kellene gyanúsítani. A „kérügma-teológia” és az „üdvösségtörténeti teológia” közötti ellentét legmélyebben fekvő oka eltérő kinyilatkoztatás-értelmezésükben keresendő.

A dialektikus teológia egyoldalúan a Krisztus-kinyilatkoztatás *igei jellegét* emeli ki. Tehát azt vallja, hogy az üdvösség történetének és Jézus életének bizonyos alapvető tényei kizárólag csak az igében, illetve a bibliai kérügmában érhetők el. Ezért éles választóvonalat húz az emberi történelem (Historie) és az üdvösségtörténet (Heilsgeschichte) között. A „kérügma-teológiának” ez a teológiai háttere világosabbá teszi számunkra, miért tagadja a Jézus-élete-kutatás hitbeli és teológiai jelentőségét is.

Az „üdvösségtörténeti irány” viszont azt vallja: Isten Jézus Krisztusban végbevitt kinyilatkoztató cselekvése *történeti valóság*, ezért sok eseményében közvetlenül, másutt legalábbis közvetett kihatásaiban történetileg is elérhető. Nem fogadja el az előbb említett éles különbségtévést és szétválasztást történelem (Historie) és történelem (Geschichte) között a Krisztus-történettel kapcsolatban.

Igazat adunk annak a teológiai álláspontnak, mely szerint *a hit nem az emberi történelemből a történetfölöttibe való menekülés, hanem fordítva, „menekülés a gondolkodás önkényességeiből Isten történelmi emberréletele valóságába”*.³⁹ Mind a pusztán „kérügmaticus” jellegű teológia, mind a Bultmann értelmében vett „történetietlenített” teológiai egzisztencializmus figyelmen kívül hagyja a bibliai kérügma történeti vonatkozásait, s ezzel komolyan veszélyezteti a bibliai kérügma igazságát.

A Krisztus-kinyilatkoztatás történeti valósága a történeti kutatás illetékessége és jelentősége nélkül az egyház hite, teológiája számára — ez a legbelső, megoldatlan ellentmondás a „kérügma-teológiában”.

III.

A JÉZUS-ÉLETE-KUTATÁS IGAZI HELYE A TEOLÓGIAI MUNKÁBAN

A Jézus-kutatás történetkritikai módszerének virágkora a XIX. század „Jézus-élete-mozgalma” volt. Programja nem volt kisebb, mint hogy a keresztyén hitet megszabadítja minden „dogmatikus alkotórésztől”, és történetkritikailag biztosított talajra állítja. Miért volt kezdetől fogva kudarcra ítélve a Krisztus-hit történeti-tudományos megalapozásának ez a gigantikus kísérlete? A kudarc oka abban rejlett, hogy a liberális teológia messze túlbecsülte a történeti kutatás lehetőségeit ezen az egyedülálló területen.

³⁹ Werner Elert: Der christliche Glaube (3. kiad. 1956) 166. lp.

A történetkritikai kutatómunka határa Jézus életénél

A történetkritika mint szigorúan tudományos módszer csak evilági törvényszerűségekkel számolhat. A múltban élt nagy történelmi személyiségek életét csak abban a meggyőződésben vizsgálhatja, hogy ők is ugyanazok között a fizikai s pszichológiai feltételek között léteztek, mint mi. De mi történik akkor, ha ez a történetkritikai módszer Istennek a történelemben megjelent kinyilatkoztatásával, Jézus Krisztussal kerül szembe? „Az olyan racionalizmusnak, amely a saját evilági törvényszerűségeinek a fogságába rekesztve a csoda lehetőségét eleve tagadja, csodának mondott vagy csodaként eléje kerülő tényekkel találkozva, ezeket megmagyarázhatatlannak kell találnia.”⁴⁰

Jézus története abban különbözik minden más élettörténettől, hogy itt az emberi történelemben egyedülálló esemény — a szent és kegyelmes Istennek Jézus Krisztusban történt kinyilatkoztatása — ment végbe. Ezért Jézus története döntő pontokon áttörte a bűnös, megváltásra szoruló emberi lét törvényszerűségeit. Ilyen Jézus életében felbukkanó egyedülálló események, csodák elé kerülve a kutató mindaddig, amíg megmarad történelmi-tudományos módszere mellett, egyszerűen regisztrálja ezeket a tényeket és megállapítja tudásának határát. Nem próbálkozik tehát sem ilyen, sem amolyan „magyarázattal”. Hétköznapi, tapasztalati és értelmi megismerésünknek ugyanez a zavara jelentkezett számtalanszor Jézus földi élete során. Ilyenkor az evangéliumokban az emberek vagy a tanítványok „elcsodálkozásáról” (thaumazein) hallunk.⁴¹ Ez a zavar és csodálkozás még nem hit. De magában rejt mind a hit, mind a hitetlenség lehetőségét.

Tapasztalatunk és értelmünk, tehát a történetkritikai kutatás Jézus életében csak a titoknak, a megmagyarázhatatlannak a széléig vezet el bennünket. Fontos szerepe abban rejlik, hogy Jézus életében olyan történelmi adatok elé állít, amelyek az emberi élet megszokott törvényeiből nem magyarázhatók meg, s ezzel a hit vagy hitetlenség döntésére kényszerít. Igen jelentős például hitünk szempontjából, hogy az evangéliumok híradása Jézus üres sírjáról egyetlen más, ebből az időből származó történelmi forrással vagy lelettel sem áll ellentétben. Ez a tényállás nyitva hagyja előttünk a hitnek vagy a hitetlenségnek a lehetőségét. „A történelmi Jézus problémája nem a mi találmányunk, hanem az a rejtély, amelyet ő maga ad fel nekünk. A historikus megállapíthatja ezt a rejtélyt, de nem oldja meg. Csak azok oldhatják meg egyedül, akik kereszttje és feltámadása óta vallást tesznek Órála.”⁴² A liberális Jézus-élete-kutatás kudarcának végső oka abban volt, hogy nem akarta észrevenni vállalkozásának ezeket a korlátjait.

Jézus földi életének titka csak az ígére támaszkodó hitben oldódik meg

Martin Kähler nagy érdeme, hogy rámutatott: Jézus életének titka végeredményben csak a Megfeszítettbe és Feltámadottba vetett hitben oldódik meg. Isten kinyilatkoztatása az igehirdetésen keresztül ér el min-

⁴⁰ Heinrich Vogel: Gott in Christo. Dogmatik, (1952) 565. lp.

⁴¹ Mt 8, 27; 9, 8; 9, 33; 15, 31; 21, 20; 22, 22; Lk 4, 22; 9, 43; Csel 2, 12 stb.

⁴² Ernst Käsemann: Das Problem des historischen Jesus. Zeitschrift für Theologie und Kirche, 1954. 51. évf. (125–153) 152 k lpk.

ket. Jézus Krisztus „magamagát prédikálja”.⁴³ *Krisztus-hitünk végső alapja és tartóoszlopa nem az egyház tekintélye, nem is valamilyen belső megvilágosítás tapasztalata, de nem is a Szentírás betűjének külső tekintélye, hanem maga az élő Krisztus élő igéjében.* Az az ige, amelyet Krisztus Lelke bizonyít meg igaznak a szívünkben. Ezzel lényegében a reformáció megoldását valljuk, melyből kiindultunk.⁴⁴ A lényeges akkor is, ma is az, amit Jézus mondott Péternek: „Boldog vagy Simon, Jónának fia, mert nem test és vér jelentette ezt meg néked, hanem az én mennyei Atyám”, Mt. 16, 17. Ennek az igazságnak a hangoztatása a „kérügmateológia” maradandó érdeme.

Történeti kutatási eredmények még a legjobb esetben is csak viszonylagos bizonyossághoz vezethetnek, különösen ekkora idői távolságnál. A történetkritikai kutatásnak mindig számolnia kell új felfedezések, új tények és adatok lehetőségével, amelyek mindent új megvilágításba helyeznek. Az egyház hitének azonban nem szabad a történetkritikai munka töredékes és korlátozott eredményeitől függővé válnia, úgy, ahogyan ezt a liberális teológia tette programjává. Ez az igazság egyik oldala.

Amikor az élő Krisztus, az ige és a szentségi jelenlévő Krisztus, kezébe veszi a bibliai kérügmát és azt hatni engedi ránk, ezzel olyan közvetlen, feltétlen bizonyosságot ajándékoz nekünk maga felől, amelyet a földi Jézus életének semmilyen történetkritikai felderítése sem adhat.

A történetkritikai kutatás kettős szolgálata

Ez a feltétlen hitbeli bizonyosság Krisztus felől nincs „bebiztosítva”. Kísértéseinek nagy része a történeti kételyből származik, mégpedig a történetkritikai kutatás említett természete miatt: Jézus életénél ezek nemcsak a „hívő magyarázat”, hanem másféle értelmezés lehetőségét is nyitva hagyják. *Ez Jézus életében az alapvető üdvösségtörténeti tények felőli hitbizonyosságunk történetkritikai „védtelensége”; ez azonban semmi esetre sem cserélendő össze ezeknek a tényeknek történeti lehetlenségével vagy kizártságával. A történetkritikai kutatás egyik nagy szolgálata számunkra éppen az, hogy ezeken a pontokon nyitva hagyja a hit döntésének, vagy a másfajta magyarázatnak és döntésnek a lehetőségét.*

A történetkritikai kutatásnak e mellett az elengedhetetlen és kikerülhetetlen szerepe mellett nem szabad a másik szerepéről sem megfeledkeznünk. Miközben a Jézusról szóló bibliai kérügmát egyes részeit megerősíti, más részleteinél pedig teret enged a hit döntése számára, a másik oldalon sokat elvesz „az evangéliumok Jézus-képének arany keretezéséből”, és jobban megismerteti velünk a földi Názáreti Jézust, teljes szegénységében és megalázkodásában.⁴⁵ A sok kérdőjel és nehézség mellett, amelyet a történeti kritika a teológia területén magával hozott, ez ennek a munkának másik, mind hitünk, mind teológiánk számára jelentős szolgálata.

⁴³ Diem: Der irdische Jesus und der Christus des Glaubens. 9. lp.

⁴⁴ Ma is értékes munka ebben a kérdésben Ludwig Ihmels könyve: Die christliche Wahrheitsgewissenheit, ihr letzter Grund und ihre Entstehung (3. kiad. 1914.). Vö. különösen 10 kk lpk.

⁴⁵ Althaus i. m. 154 kk lpk. Vö. Engelland i. m. 72 kk hasáb.

Megkíséreltük, hogy több oldalról is bizonyítsuk: *Jézus életének történeti kutatása* kikerülhetetlen és elengedhetetlen feladat az egyházban. Mert Isten üdvözítő kinyilatkoztatása az emberiség történetében, a Názáreti Jézusban, nem pedig valamilyen időtlen eszmén keresztül jött el hozzánk.

A Kählerre hivatkozó „*kérügma-teológia*” bizalmatlan ezzel a kutatómunkával szemben. Letagadhatatlan érdeme ennek a teológiai iránynak, hogy újra figyelmeztetett az újszövetségi kérügma alapvető jelentőségére: Krisztus-hitünk belső bizonyossága ezen a kérügman alapszik. A történetkritikai Jézus-kutatás egymagában sem nem alapozhatja meg, sem nem biztosíthatja Krisztus-hitünket. Egyoldalú kinyilatkoztatás-értelmezése miatt ez a teológiai irány azonban nem látja meg a kinyilatkoztatás reális történetiségét, a kérügma szoros kapcsolatát a üdvösségtörténet tényeivel. Ha a bibliai kérügmanak és a bibliai történetnek ezt az összefüggését meglazítani próbáljuk vagy egészen elszakítjuk — amint ezt a Bultmann-féle teológiai egzisztencializmus teszi —, akkor az evangélium lényegét éri sérelem. Ezért bármilyen őszinte jószándék vezesse is ennek a teológiai iránynak híveit „a keresztyénség lényegének korszerű kifejezésére”, ez a történeti alapjától megfosztott hit emberi önértelmezés ugyan, de nem a bibliai Krisztus-hit többé!

A teológiai munka széles területei ma az „*üdvösségtörténeti teológia*” előretörését mutatják. Ez az új teológiai irányzat, mely a Jézus-életkutatást újra friss mozgásba hozta, komolyan számol a bibliai kérügma történeti megalapozottságával. Munkájával már eddig is sok, eddig ismeretlen részletre vetett fényt a bibliai történettel, az „üdvösség történetével”, és Urunk igehirdetésével, földi életével kapcsolatban. A mai Jézus-életkutatás egyik legfontosabb eredményének látszik az a felismerés, hogy az egykorú nem keresztyén források is megerősítik az evangéliumok híradásának alapvető történeti megbízhatóságát (Stauffer Jézus-könyvei). A történetkritikai kutatás — vallja ez az irány — nem érheti ugyan el a döntő dolgot ebben a történelemben: Isten maga felől adott kinyilatkoztatását a Názáreti Jézusban. De a maga módján teret enged hitünk döntése számára, amikor elvezet az „Újszövetség titkáig” Jézus földi életében. Hogy eddig a határig elvezet és a hit vagy hitetlenség döntése elé állít, ebben van ennek a történeti kutatómunkának teológiai jelentősége!

Végső eredményében — ez a reménység vezethet bennünket — ennek a két nagy teológiai iránynak a küzdelme a keresztyénség történeti alapja körül döntő módon hozzájárul ahhoz, hogy a Názáreti Jézus-kérdésre ma helyesen válaszoljunk magunknak és másoknak, és megértsük a jánosi ige valódi értelmét: „*Ezek pedig azért vannak megírva, hogy higgyétek: Jézus a Krisztus, az Isten Fia, és hogy e hitben életetek legyen az Ő neve által.*” Jn. 20, 31.

Dr. Nagy Gyula

Egyházi jogi fejezetek

Teológiánk egyik legelhanyagoltabb területe az egyházjog. Ennek talán az az oka, hogy az egyházjoggal, mint teológiai munkaterülettel, nem tudunk mit kezdeni olyan korokban, amelyekben a teológiai és egyházi szempontok érvényesítésének a lehetősége nem volt meg. A ferencjózsefi és horthysta korszak jogászai szemlélete mélyen behatolt egyházjogunkba is, és kiszorította onnan a teológiai tájékozódást.

A racionális és liberális teológia szívesen átengedte az egyházjog területét a világi jogászoknak. De az ún. ébredési teológia és a pietizmus is hibás abban, hogy elterelődött a figyelem az egyházjog teológiai átgondolásáról, mert lenézte az egyház kormányzati, szervezeti, jogi oldalának vonatkozásait, nem illett ilyen kérdésekkel törődni.

Az a teológiai eszmélődés, ami a felszabadulás, méginkább az Egyezmény megkötése után egyházunkban megindult, kezdetől érezte, hogy nem lehet a ferencjózsefi és horthysta korszakban létrehozott egyházi törvényekkel haladó egyházi életet vezetni, ezért a legszükségesebb területeken 1952/53-as zsinatunk új törvényeket hozott. Ez a maga korában kétségtelenül nagy eredmény volt, döntő kérdések kaptak biztos eligazítást. Azonban ez a zsinat nem alkotott új törvény-rendszert, hanem csak a legszükségesebb javításokat és kiegészítéseket végezte el, egy nyugalmasabb időre hagyva egyházjogunk egészének teológiai átgondolását és törvényeink összhangba hozatalát.

A mai helyzet szerint három zsinatnak a törvényei vannak érvényben. Az 1891–94-es, az 1934–37-es, az 1952–53-as zsinat törvényei ma is hatályosak. Nyilvánvaló, hogy nem lehet összhang az ilyen egyházi törvények között. Az 1953-as zsinati törvény kimondja ugyan, hogy ami vele ellenkezik a régi törvények közül, az hatálytalan, de mivel nem nevezte meg, hogy mi vált hatálytalaná, ezzel jogbizonytalanságot okozott, és különben is csak az egyházi élet néhány szejletét szabályozta törvényileg ez a zsinat, míg a törvéncikkék nagyobbik részével nem foglalkozott. Ezekben a területeken viszont formailag a ferencjózsefi és horthysta korszakok zsinati törvényei vannak érvényben. A múlt elavult örökségét hordozzuk, anélkül, hogy azt használni tudnánk. A három különböző korszakból való törvényeink belső ellentmondásai és összefüggéstelenségei jogbizonytalanságot eredményeznek és nehezítik egyházi életünk jó rendjének kialakítását.

Egyházunkban a konzolidáció minden téren bekövetkezett. Nyugodt, biztonságos életnek nézhetünk elébe. Minden feltétel rendelkezésünkre áll ahhoz, hogy rendet teremtsünk a magunk portáján egyházi jogi vonatkozásban is. Nyugodtan végiggondolhatjuk egyházjogunk alapkérdéseit és részleteit egyaránt. Most már túljutottunk az egyoldalú jogászias szemléleten, de az egyházjogot lenézó pietista felfogáson is, sőt megújuló egyházjogunk első úttörő kezdeményezésein is.

Ahhoz azonban, hogy nagyobb távlatú, alapos munkát végezhessünk, nem elég a szűk gyakorlatiasság álláspontjára helyezkednünk, és feladatunkat nyomban paragrafusok fogalmazásával kezdenünk, hanem tanulmányoznunk kell magát az egyházjogot, magyarországi evangélikus egyházunk sajátos jogfejlődését, hogy mindezzel összhangban tudjunk eligazodni a jelen feladatai között.

Az egyházjog közös tanulmányozására szeretnénk most segítséget nyújtani, amikor egyházjogunk egészének teológiai átgondolását megcélözva, hozunk tanulmányi anyagot az egyházjog fejezeteiből

Az egyházjog teológiai alapjának körvonalai

„IUS HUMANUM”

Az evangélikus egyházjog „ius humanum”. Ez azt jelenti, hogy az egyház szervezeti rendjét Jézus Krisztus tanítványai, a keresztyének alkották meg. Tehát az ember, a gyülekezet, az egyház a törvényhozó. Ezért az egyes egyházjogi normák változnak az emberek akarata, a korok múlása, társadalmi rendek változása szerint. Az egyházjog szerkezetében és részletkérdéseiben éppen ezért tévedni is lehet, ezek idejétmúltakká is válhatnak, viszont ugyanakkor helyesek, célszerűek és korszerűek is lehetnek. Tehát az egyházjog és az egyház szervezeti élete nem Isten tévedhetetlen, örökkévaló parancsa, hanem emberi rendelés, „ius humanum”.

Az Isten ígéje és a szentségek Isten ajándékai, bennük és általuk Isten cselekszik az emberrel. Mindez azonban nem áll az egyházjogra és az egyház szervezeti életére. Az egyházjognak az egyház életében ezért nem elsődleges és alapvető, hanem alárendelt és szolgáló jelentősége van. Mindaz, amit ezzel a kifejezéssel jelölhetünk: szervezett egyház, minden szabályával együtt az emberért van, és ezért ennek a változtatásra és a javításra is készen kell lennie. Mert az egyház szervezeti és jogi élete Isten népét, Isten gyülekezetét akarja szolgálni, nem uralkodhat fölötte, ezért a gyülekezetek és a közegyház kívánsága nyomán kell alakítani és jobbá tenni a szervezeti életet. Az egyház jogi életének ura tehát Krisztus egyháza, a hívek nyája, az egyház közakarata.

Mindez azt jelenti, hogy nincs tehát „szent” egyházjog, amely Istentől eredne, sem a Szentírás, sem a hitvallási iratok nem nyújtanak egyházi jogszabályokat. Ellenben van hitvalló egyházjog, amelyben az egyház bizonyosságot tesz szervezeti életének és jó rendje kialakításának szándékáról és mikéntjéről. Az egyház rendje szükséges a keresztyének számára, de nem szükséges az üdvösséghez.

Az a tétel azonban, hogy az egyházjog „ius humanum”, egyáltalában nem jelenti azt, hogy emberi önkény szerint lehetne formálni. Mindig ügyelni kell az egyházjog alapjaira, keletkezése törvényeire, és a közegyházra, amelyet az egyházjognak szolgálnia kell. Ugyanakkor a hívőnek az egyházjog szabályaiban, a jogilag körvonalazott egyházban és gyülekezetben, a hivatalos lelkészi szolgálatban, a jog szerinti egyházfőhatóságban, az egyháztag jogaiban és kötelességeiben, az egyház Ura iránti engedelmisséggel kell járnia, meg kell látnia a külső formák és szabályok mögött a belső lényezet, azt az egyházat, amelyben az Apostoli Hitvallás alapján hiszünk, amelynek a jó rendjét akarja szolgálni az egyházjog minden szabálya és rendelkezése.

REND AZ EGYHÁZBAN

Az egyházjog vagy egyházkormányzástan (kybernetika) általában az egyház külső életének jó rendjét van hivatva megalapozni. Az egyház organizmusához szükségképpen hozzátartozik a rend. Az egy, egyetemes szent, apostoli egyház, a Krisztus anyaszentegyháza a különféle egyház-

testekben más-más egyházi rendet honosít meg. Még a lutheri keresztyénségen belül is különbözőek az egyházi jogi rendszerek. De abban a célkitűzésben mindenütt egy az egyház a legelső gyülekezetektől kezdve, hogy valamiféle rendje és szervezete volt az egyháznak és erre mindig is törekedett. Ennek a formája az egyes korokkal és az egyházi élet alakulásának mikéntjével változott ugyan, de a lényege mindig megtalálható: az egyház a különböző országokban és különböző társadalmi környezetben élő organizmus, amely mindig felelősséget érez a benne folyó jó rendnek a kialakításáért.

Pál apostol szerint a Jézus Krisztusban való élet természetes velejárója a jó rendnek a kialakítása: „Mindenesül fogva növekedjünk Abban, aki a fej, a Krisztusban, akiből az egész test szép renddel egybe-rakotván és egybe szerkesztetvén az ő segedelmének minden kapcsaival, minden egyes tagnak mértéke szerint való munkássággal teljesíti a testnek növekedését a maga fölépítésére szeretetben.” (Ef. 4, 15–16.) A Krisztus által istenfiúságra egybehívott egyház az Újszövetség bizonyágtétele szerint élő szervezet. Pál apostol a Krisztus-test hasonlat-tal is kifejezi a testben rejlő rendet, céltudatosságot, amelyben min-dennek megvan a maga helye és szerepe, semmi sem megy rendetlenül vagy visszajára. Ugyanezt fejezi ki az épülettel való összehasonlítással is. A jól megépített, szép épület maga a rendezettség, a tervszerűség, szervezettség, céltudatosság. „Akik fölépítettetek (epoikodométhentes) az apostoloknak és prófétáknak alapkövén, lévén a szegletkő maga Jézus Krisztus, akiben az egész épület (pasa oikodomé) szép renddel egybe-rakotván növekedik szent templommá az Űrban.” (Ef. 2, 20–21.) Ugyan-így nevezi 1. Tim. 3, 15. és 1. Pét. 4, 17. Isten házának (oikos Theou és oikos tou Theou) az egyházat. Az egyház szép rendjének a megfordí-tottja a rendetlenség, fejtelenség: „szeplő” és „sömörgözés” a Kisztu-s-test tisztaságán (Ef. 5, 27.).

Az egyházat tehát annak a törekvésnek kell áthatnia: hogyan biz-tosíthatja a lehető legjobban az ige hirdetésének és a szentségek kiszol-gáltatásának szent ügyéhez az egyházi élet jó rendjét. Rend az egyház-ban — ez a célkitűzés hatotta át minden idők keresztyéneit. Ebben min-dig egyik voltak. Arra nézve azonban már mélyreható különbség volt hogyan képzelték el ennek a rendnek a konkretizálását. Ez az alapvető célkitűzés az egyházjogban az egyetlen fix pont, s ennek a formája, a hogyanja és a mikéntje mindig változott az egyházban éppen annál fogva, amit az előzőkben így fejeztünk ki, hogy az egyházjog „ius hu-manum”.

A következőkben tehát áttekintjük a „rend az egyházban” formájá-nak, mikéntjének és hogyanjának az egyetemes egyháztörténet során ki-alakult főbb típusait. Ezeket mérhetjük le, hogy az egyes egyházak milyen egyházi jogi rendszerek alapján vélték szolgálni az egyház jó rend-jének ügyét.

AZ APOSTOLI KORTÓL A KATOLIKUS EGYHÁZIG

Az első gyülekezetek egyszerű szervezeti életében is Pál apostol mindenütt előjárókat (proistamenoí) állított a gyülekezetek élére (1. Tessz. 5, 12; Fil. 1, 1.). Ezeket az előjárókat már Pál apostol presby-teroi és episcopoi névvel jelöli, ezekhez járult még a diakonia tisztsége. A gyülekezetek maguk választották előjáróikat. A gyülekezetek nem

éltek szételész szervezetlenségben, hanem korán jelentkezik az összetartozás érzése (1. Kor. 12; Ef. 2, 13.), majd pedig kiemelkedik a jeruzsálemi anyaegyháznak, az antióchiai és az efezusi gyülekezetnek a tekintelye.

Az apostoli kor egyszerű egyházszerkezete hamarosan új színekkel bővült. Az eretnkségekkel szemben való küzdelem mindenekelőtt a püspök tekintélyének erősítését kívánta meg. Az egyházkormányzat formája a monarchikus püspökség irányában alakult ki. A presbiterek közül egyesek kiemelkedtek tekintélyükkel s a többiektől megkülönböztetve, episcopusnak nevezték. Míg az apostoli korban az egyház kormányzása a presbiterek kollégiumának kezében volt, addig fokozatosan kialakul a monarchikus püspökség, amikor az episcopus kezébe kerül az egyházkormányzás. Az episcopusok az apostoli hagyomány őrzői, az igaz tan tanítói, majd közvetítők Isten és ember között (mystagógói). egyházfegyelmileg pedig iudices, akik a kulcsok hatalmának (Mt. 16, 19.) kötését és oldását kizárólagos jögon gyakorolják.

A püspök körül alakultak ki az ordines maiores és ordines minores. Az előbbibe tartoznak a presbiterek, ebből lesznek később az áldozópapok, ezeknek feje a püspök, az utóbbiakhoz tartoznak az alacsonyabb egyházi tisztségek viselői, akik a püspök és az áldozópapok segítői. Eleinte mind az ordines maiores, mind az ordines minores választását az egyház népe közvetlenül intézte.

Az egyház népe a laikus elem fogalma alá tartozott, egyre halványodott az a bibliai tanítás, hogy a keresztények mindnyájan az egyetemes papság tagjai. A gyülekezet fokozatosan szétvált klerikusokra és laikusokra. A laikusok (laos, laikoi, plebs, laici) a kiskorúság állapotába szorultak vissza, míg a papság egyre több kiváltságot biztosít magának, majd Augustinusz óta character indelebilis-t tulajdonítottak az ordinált papoknak. Az egyház egyre inkább a hierarchia kiépítése felé haladt.

A hierarchia útján fontos állomás a metropolitáság. A provinciális város püspöke a vidéki püspökök fölé emelkedett, s a 3. és 4. század folyamán létrejött a métropolités intézménye, akit nyugaton a 6. század óta archiepiscopus-nak, érseknek hívtak.

A hierarchikus ranglétra itt sem állott meg, hanem kialakult a pátriarkáság fogalma alatt a még magasabb egyházkormányzói tisztség. Ezek közül nyugaton Róma emelkedett ki, keleten Alexandria, majd később Konstantinápoly.

Nagy Konstantinusztól fogva a klérus hatalmi emelkedését elősegítette a császártól adományozott kiváltságok sora, az adómentesség, a világi bírászkodás alóli kivétel, a papság rohamos vagyonosodása, a főpapok nagybirtokossá válása, az egyház és állam összekeveredése, a főpapság politikai hatalomhoz jutása.

Az apostoli kor egyszerű egyházszerkezetéből létrejött a hatalmas katonai egyház, a maga lelki, vagyoni, politikai erejével. Ebben az igellessen fejlődési folyamatban az egyház vezetői nem a szolgálat emberei voltak, hanem az egyház uraivá s nemegyszer zsarnokaivá váltak, a világi zsarnokok, császárok, királyok, főurak mintájára. Az egyház szervezeti életének ez a fejlődése kétségtelenül ellentétben állott a Szentírással, amint ezt később Luther és a reformáció oly határozottan ki-fejtette.

A CÉZÁROPÁPIZMUS

Nagy Konstantinusz óta egyre jobban összefonódott egymással az egyház és az állam. Nagy Theodózius és Gratianus 380-i ediktumukkal a katolikus egyházat tették államvallássá, minden állampolgárnak kereszténynek kellett lennie, a pogányság és eretnekség államellenességnek számított. I. Justinianus államegyházi rendszert épített ki, sőt annak is a legszélsőségesebb formáját, a cézárópapizmust, amelyben a politikai hatalom egyesül az egyházzal. A bizantinizmus, mint államegyházi rendszer, az uralkodó hatalmát jelenti az egyház felett. Az egyház is állami intézmény. Részesül az állam hatalmában is. Az egyház nem különálló test az államon belül, hanem az egyház és állam határai elmosódnak. A cézárópapizmus nem ismer két felsőbbiséget, hanem csak egyet: a világi uralkodó egyúttal az egyháznak is a feje. I. Justinianus óta a császár egyúttal pap is, fel is szentelik, és a „hagios” címet viseli. Zsinatilag biztosították a császár egyházi hatalmát: „A császár akarata ellen az egyházban semmi sem történhetik”.

A cézárópapizmus ebben a szélsőséges formájában az orosz cárok uralmában élt tovább, de mint államegyházi rendszer nyugaton is igen elterjedt volt, enyhítettebb formájában a mai napig is fennáll néhány királyság államegyházi rendszerében (pl. anglikán egyház, svéd egyház stb.). Magyarországon a katolicizmus élvezett évszázadokon át államegyházi kiváltságot, az 1867-es kiegyezés utáni időben egészen 1944-ig, a magyarországi protestantizmus sem volt mentes amolyan „másodosztályú” államegyháziág kísértésétől.

A KATOLICIZMUS

A katolikus egyházjogra is kihat az az alapvető dogma, hogy a szent hagyomány a Szentírástól független és vele egyenlő rangú hitforrás, amelynek végső fokon a pápa a megállapítója. Ezzel betetőződik a katolikus egyház monarchikus szervezete. Az egyház hármasságát: a legfőbb tanítói tisztelet (magisterium), a papi hatalmat (sacerdotium), a kormányzói hatalmat (imperium) a pápával az élen a hierarchia gyakorolja.

Katolikus hittétel szerint: „Az egyházban maga Jézus Krisztus állandó és eltörölhetetlen különbséget rendelt a hívők és előljárók között, amennyiben a tanítás, papi megszentelés és kormányzás hatalmát az előljárókra bízta, a hívőknek pedig kötelességévé tette, hogy az előljáróknak e hármasság hatalom körében alávetessék magukat.” (Schütz Antal: Dogmatika. Budapest, II. 149.) Tehát az egyházban minden hatalom a pápa és a hierarchia (hiera arché, sacer principatus), valamint a klérus kezében van, ez jelenti az egyház kormányzó erejét, míg a laikusoknak (laos = nép) az engedelmeskedés osztályrésze jut. Az egyház két részre tagolódik: a kormányzó és az engedelmeskedő részre.

Katolikus hittétel szerint „a kormányzó egyházban Krisztus a kormányzó hatalomnak három fokát állapította meg, melyeknek hordozói a püspökök, az áldozópap és a diakónus” (I. m. II. 155.) A püspökök mint a közönséges áldozópapok fölött álló és teljes pásztori hatalommal rendelkező előljáró, isteni jogcímen áll a hívek élén. A püspökök katolikus felfogás szerint krisztusi rendelkezés értelmében hierarchiai hatalom tekintetében lényegesen különbözik a presbiterektől és a diakónusoktól, mert a püspökök az apostolok tanító, papi és kormányzó hatalmának utóda, és magá-

tól Jézus Krisztustól kapta főpapi hatalmát. A püspökök isteni joggal rendelkeznek saját egyházmegyéjükben, teljes joghatósági, monarchikus hatalommal, amelynek birtoklásában természetesen alá vannak rendelve a pápának, aki episcopus ecclesiae és episcopus episcoporum. A pápa fenntarthatja magának a püspökökkel szemben is a joghatóságot bizonyos személyek és ügyek felett. A katolikus egyházban a pápa és a megyéspüspök isteni jog címén gyakorol joghatósági hatalmat a hívek felett. A katolikus egyházban tehát van „szent” egyházjog, amely isteni rendelkezés alapján. A plebánusok azt a joghatóságot, amelyet híveik fölött (lelki téren, in foro interno) gyakorolnak, csak egyházbiztos intézkedések útján bírják, de nem isteni rendelkezésből, mint azt a hierarchia képviselői birtokolják.

Katolikus dogma szerint Jézus Krisztus szent Pétert közvetlenül és egyenesen az egyház jogi fejévé tette. Ez azt jelenti, hogy Jézus Krisztus maga adta szent Péternek, tehát nem az egyháznak, sem az apostolok testületének, a joghatósági főiséget, hanem kizárólagosan Péternek. Ezzel a teljes kormányzó, törvényhozó, ítélkező és végrehajtó hatalom jár együtt. Ezt tehát nem a zsinat gyakorolja, sem valamiféle egyházi testület, hanem kizárólagosan szent Péter, illetve annak utódai, a pápák. A vatikáni zsinat szerint: „Ki van közösitve, aki azt mondja, hogy a római pápának csak felügyelői vagy irányító tiszte van, nem pedig az egész Egyházra kiterjedő teljes és legfőbb joghatósága, nemcsak a hit és erkölcs ügyében, hanem az egész földön elterjedt Egyház fegyelme és kormányzatára tartozó ügyekben is; vagy hogy övé ama legfőbb hatalomnak csak oroslánrésze, nem pedig egész teljessége; vagy hogy ez a hatalom nem rendes és közvetlen, akár az összes és egyes egyházak, akár az összes és egyes pástrok és hívők fölött.” (I. m. II. 189.) A pápa hatalma tehát az egyházban teljes, vagyis a pápa birtokosa az egyház összes tanítói, papi és kormányzói hatalmának. Nem szabad – katolikus tanítás szerint – azt mondani, hogy ez a hármass hatalom a maga teljességében az apostoli testületnél van letéve és a pápának csak része van belőle, ha mindjárt oroslánrésze is, hanem a pápa egyedül birtokosa ennek a jognak. Tehát sem az összegyűlés, sem valamiféle egyházi testület nem állhat a pápa fölött, mert a pápa mindezek fölött, tehát a zsinat fölött is áll. Minden hívőnek két püspöke van: saját megyés püspöke és a pápa. A megyés püspök és a pápa nem mellé-, hanem alá- és fölérendeltség viszonyában vannak, olyanformán, mint egy katonának parancsnoka a közvetlen feljebbvalója is, de a hadvezér is, anélkül, hogy ezért csorba esnék a katonai fegyelmen.

A pápa tehát isteni joggal (iure divino) teljes hatalmú jogi feje az egyháznak.

A vatikáni zsinat szerint a pápa „azzal a tévedhetetlenséggel rendelkezik, melyet az isteni megváltó a hitbeli és erkölcsi tanítások meghatározásában az ő egyházának adott.” (I. m. II. 197.) Ennek a tévedhetetlenségnek tárgya minden dogmatikai igazság, de másodlagos tárgya mindaz, „ami nélkül lehetetlen volna a kinyilatkoztatást sértetlenül megőrizni és tévedhetetlenül előterjeszteni.” (I. m. II. 200.) Ez az utóbbi vonatkozik az egyházbiztos, egyházkormányzati intézkedésekre. E tévedhetetlen tanítást vagy intézkedést a pápa főisége alatt álló egyetemes zsinat is hozhatja, de tévedhetetlen a pápa egymagában is, amikor Szent Péter székéből (ex cathedra) szól. A vatikáni zsinat megállapítja: „A szent zsinattal egyetértésben tanítjuk és istenileg kinyilatkoztatott hitigazságként kimondjuk, hogy a római pápa midőn Szent Péter székéből

(ex chatedra) szól, azaz midőn az összes keresztények pásztorának és tanítójának tisztében jár el és legfőbb apostoli tekintélye erejében hitre vagy erkölcsre tartozó tanítást az egész Egyházra kötelezőleg mond ki: (doctrinam de fide vel moribus ab universa Ecclesia tenendam) azzal a tévedhetetlenséggel rendelkezik, melyet az isteni Megváltó és beosztottai a hitre vonatkozó dolgok eldöntésében adott az ő Egyházának, és ezért a pápa döntései a maguk erejében és nem az Egyház beleegyezése következtében perújítást nem tűrnek (irreformabiles).” (I. m. II. 205—206.)

A katolikus egyházszerkezet tehát mindenestől felülről lefelé tagozódó, amelyben minden hatalom birtokosa a pápa, mellette még szintén isteni jogen rendelkeznek a püspökök, ezeknek segítők és beosztottai a plebánosok és áldozó papok és az alárendelt engedelmeskedők tömegét a hívők serege alkotja. Ebből az egyházi gögből szükségképpen következik a katolicizmus egyedül üdvözítő egyházzal szembeni tanítása, amely nem tűr meg maga mellett más egyenrangú lelki tényezőt, de következik a világhoz való viszony tekintetében is az, a fölényes magatartás, amely még mindig Aquinoi Tamás két kard elméletére megy vissza, amely szerint Krisztus mind az egyházi, mind a világi hatalom kardját a pápára bízta, csak a pápa mintegy hűbérbe nyújtotta át a világi kardját a világi felsőbbeknek. De ha azt nem az egyház kedve szerint forgatja, jogában áll tőle visszavenni. Természetesen ezt a bigott tanítást a történelemben nem sokáig tudták érvényesíteni a pápák. De még IX. Pius és XIII. Leo pápa is ex chatedra tanította, hogy a katolikus egyház minden állammal szemben független és önálló. Ezen túlmegy a jezsuita tanítás, amely azt képviselte, hogy az állam alá van rendelve az egyháznak. A római katolikus egyház nem ismeri el semmilyen vonatkozásban sem az egyháznak az államhoz mért alárendeltségét, hanem a „potestas coordinata”-t vallja, azaz az egyház egyenrangúságát hangoztatja. Ezért jön létre egyház és állam között konkordátum, azaz két egyenrangú félnek a szerződése.

A katolikus egyház jog tehát mind befelé az egyház felé, mind kifelé az állam felé a pápa mindenképp felett álló hatalmára épül fel. A pápa isteni jogen ura az egyháznak, de ura vagy legalábbis vezére még szerényebb körülmények között, fő tanácsadója az államnak is.

LUTHER ÉS A REFORMÁCIÓ

Bár Luther korában még nem merevült meg annyira a katolicizmus, mint a trienti zsinat, vagy a pápai csalhatatlanság dogmává emelése óta, azonban lényegében és tendenciájában már akkor is az volt a katolicizmus, amivé később lett.

Luther minden erejét lekötötte az egyház megtisztítása a római kovásztól. Az Isten ígését kellett megvédelmeznie az egyház zsarnokával szemben. Mindenekelőtt a Szentírás tisztán és igazán való magyarázását kellett biztosítani, a páli teológia középponti tanítását, a hit által való megigazolást kellett kifejteni a középkori teológia semipelágiánizmusával szemben. Luther „a Szentírás doktora”, az egzegéta és apologeta, minden erejét erre a fő frontra összpontosította. Az egyházszerkezeti kérdések történelmi okok miatt is, de elvi-teológiai okok miatt is a háttérbe szorultak. Csak annyiban jutottak szerephez, amennyiben összefüggtek az evangélium hirdetéséhez szükséges jó renddel.

Az egyháztörténelmileg kialakult új helyzet kényszerítette Luthert az egyházszerkezeti kérdésekkel való foglalkozásra. Az evangéliumot tisztán hirdető és Rómától elszakadt egyháznak új szervezetre volt szüksége. 1523-ban a leisnigi gyülekezet kérésére megírta „A keresztyén gyülekezet jogáról és hatalmáról” című iratát, Ez nem tekinthető az evangélikus egyházjog megalapozásának, mert nem ez volt Luther célja, csupán a konkrét történelmi helyzetben adott eligazítást. A probléma az volt: hogyan történjék a lelkészek alkalmazása, amikor még a katolikus püspökök igényt tartanak az egyházi főhatalomra. Luther válasza lényegében ez volt: a jó rend kedvéért el lehet fogadni, hogy a reformációhoz csatlakozott püspökök kinevezzen a gyülekezet által is kívánt lelkészt, azonban, ha a püspökök továbbra is a reformáció ellensége, akkor a gyülekezet maga intézze a lelkész alkalmazásának ügyét.

Hasonlóan aktuális kérdésről szól Luthernek „Egy gyülekezeti közpénztár szervezete” (1523) című irata is.

Sem Luthernek, sem a reformációnak nincs olyan írásos alkotása, amelyből az evangélikus egyházjog alapelvei maradéktalanul megtalálhatók lennének. Viszont már ebből a tényből is következik annyi, hogy nincs „isteni”, vagy „igei”, vagy „kinyilatkoztatott” evangélikus egyházjog és egyházszerkezet, amely minden időben és helyzetben érvényesen szabályozná az evangélikus egyház kormányzatát.

A legfontosabb alapelveket azonban megtalálhatjuk az evangélikus hitvallási iratokban, mindenekelőtt az *Ágostai Hitvallásban*.

Az Ágostai Hitvallás VII. cikke az ige hirdetését és a szentségek kiszolgáltatását állítja az egyházi élet középpontjába. Ebben kell egyetértésnek lennie az egyház egységét illetően. „De nem szükséges, hogy az emberi hagyományok, vagyis az emberi eredetű egyházi szokások és szertartások mindenütt egyformák legyenek.” (Konkordia Könyv, Budapest, 1957. II. köt. 25.) Ebből tárgyunk számára az a fontos, hogy *miután a Szentírás nem tartalmaz kinyilatkoztatott egyházszerkezetet és egyházkormányzást, ennél fogva az egyházban kialakult jogszokás, szervezeti élet: „az „emberi hagyományok” és „emberi eredetű egyházi szokások” fogalma alá tartozik.* Az Ágostai Hitvallás itt különbözőséget és sokféleséget enged meg, amint hogy a történelmileg kialakult evangélikus egyházak szervezeti életre nézve különböznek is egymástól, mint pl. a svéd egyház, vagy a szlovákiai egyház. De egyetlen egyház történelmén belül is vannak egyházszerkezeti változások, ezt majd a magyarországi evangélikus egyház sajátos viszonyai között fogjuk látni a továbbiakban.

Természetesen az emberi eredetű egyházi szokások, rendelkezések és szabályok *sohasem ellenkezhetnek a Szentírással.* Ezt egyházunk hitvallásai sokszor hangsúlyozzák. Isten ígéje az a zsinórmérték, amelyen minden jelenséget le kell mérni az egyházban.

Ezen belül a következő mérték az, hogy *az egyház jó rendjét szolgálják az emberi rendelkezések.* Az Ágostai Hitvallás XV. cikke egyházi szokások címe alatt általában szól az emberi hagyományokról, s ezek közül mindazt megtarthatónak ítéli, amelyek „az egyház békességét, jó rendjét szolgálják” (I. m. 28.).

Ugyanakkor szól az Ágostai Hitvallás az egyházi kánon változandóságáról. „Napról napra sok válik közülük idejét múlttá” (I. m. 62.). Van-nak olyanok, amelyek „a későbbi időkben már nem felelnek meg.” (I. m. 62.) „Sok emberi hagyomány megváltozott az idők során, amint ezt maguk a kánonok is mutatják.” (I. m. 62.) Mint minden emberi dolog, úgy

az egyház jog egyes intézkedései is elavulttá válnak, idővel megújításra, korszerűsítésre szorulnak.

Ezzel lényegében meg is kaptuk az Ágostai Hitvallás eligazítását az evangélikus egyház jog alapelveit illetően: 1. az egyház szervezeti életének a megállapítása az emberi eredetű dolgok körébe tartozik, 2. éppen azért a Szentírásnak van alávetve, azzal nem ellenkezhet, 3. az egyház jó rendjét kell szolgálnia, 4. ha pedig valamilyen intézkedés elavult, bátran kell újat és jobbat állítani a helyébe.

Ezekkel az alapelvekkel ellenkezik minden részletbe menő boncolgatás. Már azt a kérdést sem lehet felvetni, hogy ki az egyház jogi szabályok, vagy törvények létrehozásának az alanya, mert a történelem folyamán már erre sem volt egységes a felelet. Hitvallásaink sem adnak erre útmutatást. Már ez is a sokféleség és sokszínűség lehetőségei közé tartozik. Abból az alaptételből, hogy az evangélikus tanítás szerint az egyház jog az emberi dolgok körébe tartozik, következik minden részletkérdésre nézve a különbözőség és esetlegesség.

Így volt ez már a reformáció korában is.

Luther eredeti demokratikus egyház kormányzati elvei nem tudtak megvalósulni. 1523-ban „A keresztyén gyülekezet jogáról és hatalmáról” című iratában még arról szól, „dass eine christliche Gemeinde das Recht habe, alle Lehre zu urteilen und Lehrer zu berufen.” Egyrészt az 1525-ös német parasztháború tapasztalatai, másrészt a feszült történelmi légkör arra kényszerítették a lutheri reformációt, hogy – szükségmegoldásként és kényszerből – egyre nagyobb szerepet adjon az egyházban a fejedelmeknek. Luther és a reformáció tanítása ellenére fejlődött ki a „landesherrliche Kirchenregiment”, a fejedelmi egyház kormányzati rendszer, amelyben a Landesherr, a fejedelem, vagy szabad „reichsunmittelbar” város vette át a katolikus püspököknek nem a lelki-főpapi, hanem a törvényhatósági (jurisdiction) hatalmát.

Történelmileg kivihetetlen volt Luther kétféle kormányzatról vagy két birodalomról szóló tanítása, amely logikusan átgondolva, az egyház és állam szétválasztásához vezetett volna. Hatástalan maradt az Ágostai Hitvallás XXVIII. cikkének óvása az egyházi és világi hatalom összekeveréséről, amely ugyancsak az egyház és állam szétválasztásának irányába mutatott volna, ha a történelmi helyzet érett lett volna ehhez. Csak hogy Luther és Melanchthon által megadott egyház kormányzati elvek a feudális társadalomban nem voltak megvalósíthatók.

A hatalmas katolikus egyháznak, mint a szó valódi értelmében „uralkodó egyháznak” az erős nyomásával szemben a reformáció kénytelen volt a fejedelmek védelmére támaszkodni, akik azután egyház kormányzati téren elfoglalták a katolikus püspökök helyét. 1527-ben ők rendelték el az egyes egyházközségek meglátogatását, majd ők nevezték ki a szuperintendenseket, akik felügyeltek az egyházi élet jó rendjére. Amikor pedig a szuperintendensi hivatal még nem volt elég az egyház sokféle ügyének intézésére, 1539-ben létrejött Wittenbergben az első egyháztanács, a konzisztórium, amely lelkészekből és állami hivatalnokokból állott. Így fejlődött ki a szász választófejedelemségben a konzisztoriális egyház kormányzati rendszer, majd pedig ezt vették át a különböző tartományok lutheri egyháza is általában. A konzisztoriális egyház kormányzati rendszerben egyenlően vesz részt az egyház és az állam. A konzisztórium áll az összes egyházközség felett. Felette csak a fejedelem van, aki mint „summus episcopus” gyakorolja monarchikus egyház kormányzati hatalmát. Abból a tényből, hogy Luther „Notbischof”-nak ne-

vezte a fejedelmet, látszik, hogy teológiai elvei ellenére ő is kénytelen volt a történelmi kényszerrel megalkudni. Luther halála után azonban gátlástalanul haladt a fejlődés az államegyházi rendszer kialakulása felé.

A skandináv országokban, a lutheri keresztyénség egyik fő bázisában is az államegyházi rendszer alakult ki kezdettől fogva. Svédországban például állami közjogi méltóságot tölt be az a főpap, akit nem is egyházi hovatartozásáról neveztek el „Svédország érsekének”, hanem állami méltóságáról.

Az államegyházi rendszer szélsőséges válfaja fejlődött ki Poroszországban, ahol a „Königlich privilegierte preussische Staatkirche” szorosán összeszövődött a politikai reakciót képviselő porosz királyok, majd pedig német császárok államcéljaival.

Mindezek a jelenségek azonban egyáltalában nem következtek az evangélikus egyház tanításából, sőt azzal szembenálltak, amint erről már volt is szó. Ezért más történelmi szituációban másként is fejlődött az evangélikus egyház szervezete, tisztábban érvényesülhetett Luther tanítása és iránymutatása.

Már ebből az egészen vázlatos ismertetésből is világos, hogy a történelmi helyzet mennyire alakító hatást gyakorol az egyházszervezet életére. Különböző korok, különböző országok történelmi szituációiban másként fejlődik az egyházkormányzat rendszere.

Ezért csak az egyháztörténelem felől érthető meg a magyarországi evangélikus egyház életének sajátos egyházjogi fejlődése. Mielőtt azonban erre rátérnénk, röviden vázolnunk kell azoknak a nem-lutheri hatásoknak az eredőit is, amelyek közvetve befolyásolták egyházjogunk alakulását.

KÁLVIN ÉS A ZSINATPRESBITERI RENDSZER

Kálvin alapvetően más társadalmi rendszerben alakította ki az egyházkormányzat formáját, mint Luther. Míg Németországban a szuverén, örökös fejedelemnek a kezében volt a hatalom, addig Svájcban a patriciusi vezetés alatt álló városi tanácsok, magisztrátusok jelentették az államot és a társadalom vezető erejét. Az egyházkormányzat itt természetesen nem a fejedelmet, hanem a magisztrátust és a városállamok patriciusi rétegét juttatta vezetőszerephez. Maga a nép, a plebejus réteg ugyanúgy nem juthatott szóhoz, mint Németországban a fejedelmek alatt.

A genfi theokrácia az egyház és állam sajátos keveredését mutatja. Az „Ordonances ecclesiastiques”, a genfi egyházi rendtartás a Szentírásra hivatkozva négyféle tisztséget különböztet meg az egyházban: 1. a lelkészek (ministres), 2. ige tanítói (doctores), 3. a világi tanácsból, a magisztrátusból kiválasztott presbiterek (anciens), 4. a diakonusok (diacres). Ebben figyelemre méltó, hogy nincs szó a püspökségről, amely pedig gyakran szerepel az Újszövetségben. A katolicizmus püspöki értelmezését sehol sem fogadta el a reformáció. Ennek a lényege az volt, hogy a püspök rendi fokozatban is különbözik paptársaitól, míg a pápa Krisztus helytartója, addig a püspök az apostolok utóda. A reformáció által hangzotottot egyetemes papság elve viszont nem ismer egyházat, papi rendet, Isten és a laikusok között közvetítő klérust és hierarchiát. Isten azért rendelte az egyházi hivatalt, hogy a rend érdekében szabályszerűen elhívott lelkészek és pásztorok végezzék az ige-hirdetést, a szentségek kiszolgáltatását és a nyáj pásztorolását. A püspök

újszövetségi és evangélikus értelmezés szerint felügyel az egyház jó rendjére. Ezt nem magasabb papi fokozati, tehát hierarchiai alapon végzi, hanem „primus inter pares”-ként, lelkésztársai és gyülekezeti tag-társai egyházkormányzati vezetőjeként. A kálvini egyházalkotmány általában a püspöki tiszttel nélkül oldja meg az egyházkormányzást. Kivételez a magyarországi református egyház képez, amelynek sajátos történelmi helyzetéből következett a püspöki tiszttel kifejlődése. Erdélyben a fejedelmek támogatása csaknem államvallás rangra emelte a református egyházat.

Visszterve a genfi theokráciára, ki kell emelni ennél azt a sajátos vonást, hogy mind a városi magisztrátus, mind a lelkészekből és presbiterékből álló consistoire lényegében a Kálvin által magyarított Ige uralma alatt állt. Az egyház és állam sajátos összekeveredése folytán az egyház ítélkezett vétségek esetében is, a presbiteréknél szabad bemenetelük volt bármely házba, mint hatósági közegeknek. Mindez a presbitérium jogának és jelentőségének megnövekedésére vezetett. Az „Ordonances ecclesiastiques” szerint 6 lelkészből és 12 presbiterből állt a consistoire. Ez máris a presbiteréket helyezte túlsúlyba. A presbiteri szervezet mellett a zsinat volt hivatott a nagyobb jelentőségű tanbeli és egyházszerkezeti döntések hozatalára. Az így kialakult zsinat-presbiteri rendszer terjedt el a kálvini keresztyénség körében, ennek az eszméi hatották át a presbiteriánus és puritánus mozgalmakat.

A SZABADEGYHÁZAK SZERVEZETE

A szabadegyházak szervezete sokféle hatás keresztvezését mutatja. Ez abból adódik, hogy lényegében a dogmatika és egyházszerkezeti kérdések tekintetében közönyösek.

Nagyjából két csoportra oszthatók a szabadegyházak abból a szempontból, hogyan viszonyulnak az igehirdetői tiszthez.

Az egyik táborba azok a szabadegyházak tartoznak, amelyek ismerik a lelkészi szolgálatot. Ezek között a methodisták egyházszerkezete püspöki, presbiteri és herrnhuti elemeket tartalmaz. Zsinat vagy egyetemes értekezlet a legfőbb törvényhozó és végrehajtó szerv. Tisztán prédikátorokból áll. Ez nevezi ki a püspököket. A baptista egyház szervezete zsinat-presbiteri, püspöki tiszttel nélkül. Az idetartozó szabadegyházak nagyjából a protestáns egyházszerkezeti valamelyik típusának a hatása alatt állnak, vagy pedig a típusok keverésének a képletét mutatják.

A másik csoportba azokat a szabadegyházakat lehet sorolni, amelyek lelkészellenesek (a pap a sátán trombitája) és egyházi szervezet ellenesek. Legfeljebb az apostoli kor egyházszerkezeti néhány vonását ismerik el.

ÖSSZEFOGLALÁS

Az elmondottakból kitűnik, hogy az evangélikus egyház jog a „ius humana” körébe tartozik, éppen ezért a Szentírásnak van alávetve, vele sohasem juthat ellentétbe, hiszen rendeltetése az, hogy az egyházi élet jó rendjét szabályozza. Ez magában foglalja az egyházi szervezet állandó javítását, megújítását, korszerűsítését, az alapelvek tiszteletben tartásával.

Láttuk az egyházszervezet főbb formáit és típusait, mint a feleletet arra a kérdésre, hogyan lehet az egyes korokban és a keresztyénség főbb típusai szerint kiépíteni az egyház szervezeti életét. Az itt mutatkozó nagy változatosságnak az a tanulsága, hogy az egyházi szervezetről vallott teológiai-elvi alapokon kívül nagy szerepe van a történelmi helyzetnek, az idő, környezet, társadalom hatásainak, a nem-teológiai tényezőnek is.

A magyarországi evangélikus egyházjog is csak úgy érthető meg, ha az alapvető teológiai-elvi zsinórmérték nyomán lemérjük egyházjogunk konkrét történelmi kifejlődésének a menetét, abból megértjük azokat az okokat, amelyek létrehozzák egyházunk szervezeti életének az elemeit.

(Folytatjuk)

Dr. Ottlyk Ernő

A Sajtóosztály iratterjesztése szeretettel értésíti a Gyülekezeteket, hogy

július 15 — augusztus 15-ig szünetet tart.

A Sajtóosztály kéri a Gyülekezeteket, hogy nyári rendelkezéseiket legkésőbb július 1-ig beküldeni szíveskedjenek.

WILLY FRIES ÜZENETE

„Miért ne hirdethetné a képzőművészet a maga nyelvén az evangéliumot? Krisztus keresztjében és feltámadásában mindenestül magának vallotta és magára vállalta emberségünket. Az a művészet, amely az emberrévált Krisztust ábrázolja, bizonyára nem esik a láthatatlan Isten ábrázolását tiltó ótestamentomi tilalom alá. Az evangélium belső körre visszavonuló elszellemiesítését nem tudtam vállalni...”

A művész, aki így tesz vallomást küldetéséről: *Willy Fries*, korunknak kétségkívül egyik legjelentősebb egyházművésze — ha ugyan ezt a szűk és félreérthető kategóriát lehet rá alkalmazni. A *toggenburgi (Svájc) Wattwilben* született festő életútja a festők szokásos állomásain át indul: Párizs, Itália, majd Berlin. 1929-ben — huszonnégy esztendő volt ekkor — végképp háttérbe fordít az egyetemnek, a tudományos életpályának s dönt a művészet mellett. Vakációját fríz halászfalvakban tölti s már ekkor megnyilvánul életének nagy szenvedélye: *az ember felé fordul, az embert akarja festeni, amint él és van*. Első jelentősebb műve ebből az időből egy húsz tusrájzból álló sorozat: *Halászsok*.

Ekkoriban ismerkedik meg és köt egy életre szóló barátságot *Heinrich Vogellel* — akkor lelkész, ma a Humboldt egyetem teológiai professzora —, feledhetetlen benyomásokat kap *Günther Dehtől*, s gyakran ül a dahlemi lelkész, *Niemöller* szószéke alatt. Ha még megmondjuk, hogy benső barátja *Dietrich Bonhöffernek*, a berlini egyetem akkori rendszeres teológiai docensének, kiábrázolódik előttünk az a szellemi és lelki kör, amelyben keresztényiségének és — nyugodtan mondhatjuk — teológiai alapállásának veretét nyerte. 1935-ben hazatér szülőfalujába, *Wattwilbe*. Itt él és dolgozik azóta is, itt készül a „*Toggenburgi szegény emberek*” megkapó egyszerűségű sorozata. S közben megérik benne mai napig legnagyobb műve: *A Nagy Passió*, Jézus szenvedésének és diadalmas feltámadásának története, a jeruzsálemi bevonulástól a Szentlélek kitöltéséig.

Tizennyolc hatalmas kompozícióból áll ez a sorozat: Bevonulás Jeruzsálembe, Utolsó vacsora, Az Olajfák hegyén, Júdás árulása, Jézus a főpap előtt, Jézus megcsúfolása, Jézus Pilátus előtt, Jézust megostorozzák, A töviskoronázás, „Íme, az ember”, Keresztút, Golgota, Levétel a keresztről, Sírbatétel, Feltámadás, Jézus megjelenik tanítványainak, Mennybemenetel, A Szentlélek kitöltése. (Könyvalakban is megjelent az Evangelische Verlagsanstalt kiadásában, Berlin, 1957.) Ami először feltűnik e képeken: *Jézus története napjainkban történik, itt közöttünk*. Mindjárt az első kép: Jézus bevonulása — egy maj faluba. Úde tavaszi színekben pompázó réten át kanyarodik a menet, Jézus fehér köntösében ül a számaron, az őt köszöntő s utána tóduló sokaság azonban „modern” ruhákat visel: villáját vállára vető, nyilván szénagyújtásból odaszaladt paraszt, fejkendő s nénike, kalapos — sőt, cilinderes — városi ember. A falucska magas tetejű házai félreismerhetetlenül svájci stílusban épültek. S a házak közül — kereszttyén templom hegyessisakú tornya integet.

E meghökkenítő benyomás a többi képeken döbbenetté fokozódik. A főpap hegyes süvege püspöki mitrát formáz, környezete keresztény-keresztény papi reverendát vagy talárt visel. A Pilátus előtti jelehet mai falu főterén játszódik: az utcán teherautó, a háttérben kereszties tornyú templom s a feszítmedget rikoltó sokaság között — félreérthetetlenül

— luterkabátos, bibliát szorongató lelkész. A Jézust ostorozó pribékek mögött is mai papi alak húzódik félre a felelősséget elhárítás mozdulataival. S a töviskoronázás jelenete — talán ez a legfélelmesebb — mintha egy dachau-i vagy auswitzi cellában játszódnék: acélsisakos, szürke egyenruhás SS-ek nyomják Jézus fejébe egy iszonyú gerendával a töviskoszorút. A katonák arcán szadista gyönyör, bárgyú elvetemültség. Mintha ezeket az arcokat már láttuk volna... nem is egyszer. S a mozgalmalms jelenetekben tolongó tömeg közt elegáns, divatosan öltözött világiak, fölényes szemlélődők, cinikusan épp pipára gyújtó járókelők, — a kornkbeli utca, a húszadik század emberei.

Mit akar mindezzel a művész mondani? Nem kétséges, hogy ezt: *Jézus Krisztus története, élete és műve közvetlenül érint minket, ma élő embereket.* Szenvedése történetének nem maradhatunk hűvös, vagy megindult szemlélői, hanem abban részesek vagyunk. Nem a gonosz zsidók, a kevély főpapok, a cinikus és gyáva Pilátus, a durva római zsoldosok juttatták keresztre, gyalázták meg s gyötörték halálra Urunkat, — hanem mi! Amivel Willy Fries képein találkozunk, az nem pusztán híradás egy történeti eseményről, hanem megszólítás: *Te vagy az az ember!* (II. Sámuel 12,7.) E képeken *egyidejűvé* válunk az üdvösségtörténet eseményeivel, — s éppen ez az egyidejűség minden igazi igehirdetés, a kérügma mostani megszólaltatásának jellemzője s elehgedhetetlen feltelete. Erre törekedett Pál apostol is prédikációjában, amikor a galácia-belieknek azt írja, hogy úgy írta le Jézus Krisztus előttük, „mintha ti köztetek feszítettet volna meg”. (Gal. 3,1.) De halljuk, hogyan vall művéről maga a festő: „A Harmadik Birodalom borzalmai, a zsidóüldözés és a koncentrációs táborok adták az indítást, hogy embertelenség és emberség, bűn és szenvedés mélységei felett töprengeni kezdjek. Berlinben határoztam el, hogy megfestem Jézus Krisztus Passióját. Hiszen e kor ismét kész volt Krisztust megfeszíteni. Azt kellett kifejeznem, hogy *mit jelentett a kereszt napjaink számára.* Persze sokan nem szívesen látták, hogy Pilátus és a főpap egy hazai templomtéren ítélik el Jézust. Megütözést keltett, hogy Húsvét reggelének anygala behavazott s éppen nem tavaszias toggenburgi tájban hirdeti a feltámadás evangéliumát. S mirevalók a kornkbeli rohamsisakok s az utcáinkról és kocsmáinkból összeszedett csúfolódók serege? Vagy a kételkedők, akik a mi egyeteminket nyerték bölcsességüket? Én azonban éppen ezt akartam: *a magam bűnével s azokéval, akik majd e képeket nézik, odaállni Krisztus elé.* Tua res agitur! Rólam és rólad van szó! A felelősséget nem háríthatod másra. A Fájdalmas Embere a te vétkeket hordozza.” Azon a képen, amely Jézus elítéltetését ábrázolja, az előtérben Pilátus mossa a kezét. A napfényben fürdő piactéren bámész és tolongó sokaság. A templom lépcsőjén épp befelé tartó hívők. A balsarokban azonban egy sötét ajtó, amelybe Jézust tuszkolja be két fegyveres. *S az ajtó felett egy év szám: 1944.* Európa történetének egyik legsötétebb esztendeje.

A nagy egyházművészek mind ezt tették végeredményben: *Dürer és Holbein, Mátyás mester (Grünwald) és Rembrandt* koruk köntöseibe öltöztették a bibliai események szereplőit és azok színhelyét honi tájakra helyezték. Rembrandt modelljei az amszterdami Gettó lakói voltak, Grünwald húsvéti képén középkori Landsknechtek állanak őrt a szent sír körül. Minden igazi egyházművészetnek ez a célja; valamiképpen a képművészet eszközeivel megszólaltatni az üzenetet s megszólíttá válni a szemlélők számára, úgy hogy azok megszólítottakká váljanak.

Az ember, a vallásos ember, épp ez ellen tiltakozik. W. Fries képei

is a felháborodás viharát váltották ki — épp konzervatíván egyházas körökben. A kegyességében önelégült ember nem akar *így*, ilyen közvetlenül találkozni Jézus Krisztussal, az ő szenvedésével és feltámadásával. A biztosítékoknak egész rendszerét építette ki maga körül, hogy megóvja önző, zárt kis világát az ige betörésétől. Kegyes megszokás, a bibliai szövegek jól ismert, archaikus szövege magától értetődővé teszi a bibliai eseményeket, melyeket jó ismerősökként üdvözlünk, akik nem mondhatnak nekünk semmi újat, semmi megzavarót és felrázót. „E történetekkel a vallásosság ünnepi óráin (mily féléreértése a keresztyén istentiszteletnek!) találkozunk, távol a hétköznapi partjaitól, mintegy a kegyes ábrándok szigetén. A jámbor épületesség és meghitt otthonosság légköre leng itt körül. Az emelkedett hangú, időtlen stílusú cikornyás és patinás prédikáció kedvelt e körben. Hajszás és rideg hétköznapijából szívesen menekül a kegyes ember ebbe az egyházas felhőkakukvárbá, melynek hozzáférhetlenségét féltő gonddal őrzi. Szédítő iramban változó világában itt véli megtalálni — megszokott képek és fogalmak képeiben — a változhatatlant. E vallásos körben mint végső mentsvárban épülni szeretne, anélkül azonban, hogy nyugalját fel kellene áldoznia. Ezért nem tűri, hogy a Jézus Krisztus között és közötté felmeredő kétezer esztendő falon rés támadjon. Az evangélium üzenete és a ma embere között nem szabad lebontani a jótékonyan szigetelő válaszfalat” (Günther Jacob, a „Die Grosse Passion”-hoz írt tanulmányában).

A Nagy Passió képsorozatának középpontja az Ecce homo-jelenet. *Íme az ember!* A főpap és Pilátus között álló töviskoronás Krisztus arca mérhetetlen fájdalmat — és még nagyobb szeretetet fejez ki. E szemek elháríthatatlan kérdéssel és szívenütő kéréssel tekintenek reánk. „Meg kell vallanom, hogy a keresztyén művészet egész területén nem ismerek művet, amely a Fájdalmak Emberének tekintetében úgy fejezné ki a kimondhatatlant, mint a Passiónak ez a képe, amely nemcsak felirata, hanem egész valósága szerint egyetlen felszólítás: *Lássátok meg az embert*” — írja Vogel professzor a „Der Maler Willy Fries” című kötethez írt tanulmányában. Ebben az emberarcban találkozik örökre elválaszthatatlanul az Isten az emberrel. Ez az arc tanúskodik arról, hogy Isten végérvényesen és megmásíthatatlanul az embert választotta és Istennek ettől a szerelmétől valóban semmi, de igazán semmi sem választhat el bennünket (Róma 8,31—39). Még a bűn, a saját bűnünk sem.

Ezért van az, hogy amikor Fries Krisztus történetét festi meg, *az ember történetét ábrázolja*. A szépítetlen valóságot, az embert Isten színe előtt s az embert az embertelenségben — Jézust az ember kezében s éppen ezért az embert, aki immár elkerülhetetlenül találkozott Istenével s aki a 139. zsoltár írójával tehet boldog vallomást Isten győztes kegyelméről: „Elöl és hátul körülzártál engem és fölöttem tartod kezedet.” *A valóságos embert festi Fries s az ember valóságához szorított az is hozzátartozik, hogy az a kegyelem által egészen körülölelt és hordozott ember.*

Ezért tartozik a Passióhoz Húsvét és Pünkösöd is. *Willf Fries nem az üdvösségtörténetből kiszakított s magában szemlélt kereszt teológiáját hirdeti, hanem a feltámadás győzelmében célhoz ért és a Lélek kitöltésében megvilágított és megértett kereszt teológiáját.* A Nagy Passió utolsó képe a pünkösdi jelenet: Péter prédikál, az apostolok úrvacsorát osztanak és keresztelnek. A kompozíció alsó jobbsarkából néhány alak indul a közép felé: „Az Úr pedig minden napon szaporítja a gyülekezetet...” Övéi között, a *gyülekezetben* ígében és szentségeiben jelen van

az Úr, ígérete szerint s ez a gyülekezet hirdeti tovább a Róla szóló jó hírt s tesz tanúságot életével is Ura jelenlétéről.

Willy Fries igéből élő ember s ezért ecsetjével is ígét hirdet. A *Szent-írásban való elmélyedéséből születtek képei s azok nem is akarnak mások lenni mint írásmagyarázat*, a Biblia üzenetének meghirdetése a színek és vonalak formanyelvén. E művészet eszközeiben is ízig-vérig modern a szó legjobb értelmében: a ma emberéhez akar szólni, korunk gyermekeit akarja az evangéliummal konfrontálni.

Ez a törekvése talán még szembetűnőbb másik nagy alkotásában, a közvetlenül a háború után elkészült karácsonyi képsorozatában: „*Christ ist geboren.*” 1944–49-ig dolgozott e képeken a művész. A tíz képet 50×60 cm méretű fatáblákra festette. Könyvalakban 1953-ban jelentek meg a Rascher Verlag, Zürich kiadásában.

„Amikor a házak összedőltek s égő aszfalt nyelte el az embereket, a toggenburgi festő karácsonyi képein dolgozott. Karácsony »szép legendája« is odaveszett a romok alatt. Omladékok között indult útnak a festő, hogy megkeresse az igazi karácsonyt.” (A kiadó előszavából a „Welt ging verloren Christ ist geboren” kötethez.)

A karácsonyi képsorozat az *angyali üdvözlettel kezdődik*. Máriát egy szétlőtt ház csupasz padlásterében köszönti az angyal. „Ne félj Mária...” A magasból romos város, az elpusztult München látképe tárul elénk. A Frauenkirche kettős tornyán kevés hó fehérlik. „Sötétség borítja a földet és éjszaka a népeket, de rajtad feltámad az Úr és dicsősége rajtad megláttatik” (Ésaiás 60, 2.). A város felett félhomály, de a horizonton dereng a hajnal pírja.

Ez a nyitány. A folytatás még félreérthetlenebb. A *bethlehemi pásztorok* angyaljelenésének színhelye: tengerpart valahol Normandiában. Fokok hajnali fény a víz felett, a sekélyben megfeneklett hajók, a parti fővenyen dróttakadályok közt kilótt harckocsik. Az egyik pásztor dermedten bámul a tájba, három másik páni félelemmel menekül egy sziklahasadékba. Felettük kiterjesztett szárnyú angyal: *Békesség* a földön az embereknek! Ez a karácsonyi üzenet súlypontja 1945-ben!

Jézus születésének helye Willy Fries felfogásában egy romos templom szentélye. A gót boltívek állanak, de a tető hiányzik, pár deszkaszál pótolja. Az egyik ablakon szelíd csacsi nyújtja be fejét. Mária úgy szorítja magához gyermekét, mint – mint azokban az években sok millió édesanya, „valahol Európában”. A gyermek körül angyalok és pásztorok. Köntösük ragyogó színeiben Karácsony öröme fénylik. Mindenek ellenére...

Az *agg Simeon* romház küszöbén hirdeti Isten szándékának titkát az Üdvözítőről. Vak koldus ül az előtérben téglarakáson. Az utca végén hajléktalanok sietnek motyójukkal. E szörnyű környezetben hangzik az evangélium: „...látták az én szemeim a te üdvösségedet...”

A *gyermekgyilkos Heródes* katonái ismerősen szürke uniformist viselnek. Teherautóból rajzanak elő; a megszállt francia város – Rue de Phare, hirdeti az utcatábla – házai felett veres az ég. Az ablakokból sűrű füst gomolyog. S a katonák lábánál halott asszonyok és gyermekek. „Rákhel siratta az ő fiait...” (Mt. 2, 18.).

A *tizenkét éves Jézus* mintha a „gazdasági csoda” valamelyik városának templomába tévedt volna. Az „egyház épületének” súlyos boltívei még repedezettek, a háttérben még romos az utca, de az úttesten élénk forgalom: autók, villamosok s egy új épületen tarka lobogót lenget a szél. S a templomban még mozgalmasabb az élet. „Pénzváltók és galamb-

árusok", vitatkozó teológusok és könyvekben elmerült ájtatoskodók közepette oly gyámoltalan a Gyermekek. Szinte felesleges az egyházi üzem sodró forgatagában. Talán éppen azért, mivel ő azért jött, hogy „azokban legyen foglalatos, amik az Atyának dolgai”.

Keresztelő János is romhalmaz tetején hirdeti: Térjetekek meg, elközé-
lített a Mennyek országa... Félábú rokkant mankójára támaszkodva hallgatja. Még pár ember körülötte: egymást átölelő öreg házaspár, „tűz-
ből kikapott üszög”, síró asszony, reménykedők és kételkedők kormos tűzfalak között.

E pár kiragadott szemelvényből is nyilvánvaló — s persze a képeket látni kellene! — hogy Willy Fries a béke festője, a háború elszánt és retenthetetlen ellensége. A második világháború félelmes nyomaival megjegyzett világban azt hirdeti: Az élő Isten eljött Jézus Krisztusban az életbenmaradottakhoz, leszállt az óvóhelyek és rompincék mélységeibe, magára vette országutak vándorainak sorsát s azt akarja, hogy a Vele megbékélt ember békeességben éljen önmagával és felebarátjával. *Karácsony ma ezt jelenti.* Hiábavaló, csonka és hamis a mostani világunkban „időtlenül”, vagy csak történeti egyszerűségében hirdetett karácsonyi üzenet. És hiábavaló és hűtlenségben — Isten és az ember elleni hűtlenségben! — vétkes minden prédikálás, amely ezt elfelejti. Isten emberré lett és közöttünk lakozott — s e múlt idejű igealak az eredetiben folyamatos cselekvést jelent! *Isten Krisztusban megjelent végtelen ember-szeretete nemzedékünk életében is valósággá akar válni.*

Ez Willy Fries üzenete. Képei másfél-két évtizeddel ezelőtt készültek. Mondanivalójuk azonban mit sem veszített időszerűségéből. Igehirdetésünkben sokat tanulhatunk az ecset nagy mai prédikátorától.

Groó Gyula

Halottaink

STRÁNER VILMOS

Amikor pontosan 20 évvel ezelőtt először jártam a kaposszekcsői parókián, hogy életem első német nyelvű igehirdetési szolgálatát elvégezzem, kedves élmény hagyott mély nyomokat bennem. A gondosan elkészített, leírt és megtanult igehirdetés közepén elakadtam. Elveszítettem a fonalat és elsötétült előttem a világ. A nekem egy „örökkévalóságnak” tűnő kényszerű szünet után újfólag fogalmaztam beszédemet a szószéken, sziziphuzsi agy- és idegmunkával. Rövidebb lett a beszéd, a leírt szövegtől is eltért, de — mint utólag kiderült — merészebb és megkapóbb volt a leírtnál. Akkor hangzott el a mindig jóízű humorral rendelkező — leendő apósom — szájából ez a mondat: „Fel akartam kiáltani a szószékre: *manuscriptum in manum!*”

Ez a mondata végigkísért egész eddigi szolgálatom során. Tőle tanultam a „manuscriptum” fontosságát. Ő vezetett rá arra az alázatra, hogy igehirdetéseimet mindig alaposan kidolgozzam és leírjam. Mindig meghat, ha kezembe veszem, 31 évi lelkeszi szolgálata alatt esetről esetre

leírt igehirdetési kéziratait. Hűség és az Írásban való alapos jártasság, szaktudás és az igei üzenet mélyére való alászállás jellemzi ezeket a beszédeket. Semmin se tudott úgy megbotránkozni, mint mikor azt hallotta, hogy egyik-másik szolgatársa 3–4 mondatos „vázlattal” megy a szószékre. Felelőtlenségnek, sőt hűtlenségnek bélyegezte.

Kedvenc bűvárkodási területe a liturgika volt. Bár hátrahagyott tekintélyes könyvtárában a teológiai irodalom minden ága megtalálható, a liturgiai kérdések és kegyességi irodalom könyvei külön kis könyvtárt alkotnak.

Aktív éveiben szeretett kertészkedni. A kaposszekcsői parókia parkírozása és virágosítása két keze munkáját dicséri. Ezt a munkát szinte észrevétlenül, kora hajnalban szokta végezni. Családja és gyülekezete számára napról napra új meglepetéseket tartogatott virágos kertje.

Szerette a zenét. Az orgonát szinte művészien tudta megszólaltatni, délutáni vagy esti pihenője alkalmával pedig gyakran ültette családját a harmónium köré. A szebbnél szebb egyházi énekeket még nyugdíjas éveiben is gyűjtögette. Ezekben az években, önkéntes kántora volt valamennyi gyülekezetnek, melyekben hosszabb-rövidebb időt töltött.

Szerette szolgálati helyét. Híveivel volt minden örömben és nyomorúságukban. Alig volt a napnak olyan órája, melyben pásztori munkát ne végzett volna. Egyik pillanatban még íróasztala mellett tevékenykedett, de a következő pillanat talán már a harmadik utcában találta. Lelkipásztori munkáját zsúfolt templom igehallgató gyülekezete koronázta alkalomról alkalomra. Jól hirdette az Igét, mert annak hirdetése elmélyült pásztori munkára épült fel.

Ott állt segítő készségével és pásztori szeretetével, nemegyszer a – rosszemlékű gettón belül is.

A Volksbundnál szemben megszervezte a „Hűséggel a hazához” mozgalmat. Emiatt németajkú gyülekezetében sok inzultus érte.

Fiatalabb éveiben szerkesztője volt a „Christlicher Hausfreund” c. egyházi lapnak, és a „Pflugsschar” c. homiletikai folyóiratnak. Több ízben nemcsak „szerkesztette”, de az első laptól az utolsóig maga írta a lapot.

Nem volt ún. „kiugró” lelkipásztori egyéniség, de egész életében alkotott. Az évről évre visszatérő alkalmaknak – pl. konfirmációkor – mindig új szint, új tartalmat tudott adni. Az egyformaságot sose kedvelte.

Élete keresztjeiből bőven kijutott néki. Az első világháború utáni spanyoljárványból kifolyólag megbénul felesége. Második gyermeke betegesen születik. Társadalombiztosítási intézmények hiányában óriási összegeket fizet gyógykezelésre. Ezzel együtt eladósodás jár... Ő maga törekény egyéniség. Minden elképzelhető betegséget megpróbál. Köztük a legsúlyosabbat: a coronaria trombosis-t is, mellyel öt súlyos éven át küzd. A múlt év karácsonyán amputálják a lábát. Utána még három hétig él boldogan a kórházi ágyon, mert megszabadult nagy fájdalmaitól. Egy csendes reggelen egyetlen sóhajtással távozott e földi életből...

Kronológiai adatai: 1891. május 31-én született Pinkafőn, ahol édesatyja lelkész. Ő a legidősebb az öt testvér közül. Édesapja teológiai tanár lev. lyceumban végzi. Mint teológiai hallgató egy évet Lipcsében tölt. Hazaérkezve, 1916–1947-ig megszakítás nélkül a kaposszekcsői gyülekezet lelkipásztora. 1960. január 8-án hunyt el. Még az a vágya is teljesült, hogy szép, rendezett temetőben kapott helyet földi porsátora a fővárosban.

Az Úrnak élt és embereknek szolgált!

Zoltai Gyula

Az igehirdető műhelye

SZENTHÁROMSÁG ÜNNEPE UTÁNI 5. VASÁRNAP

Csel. 5, 34—42.

Jézus nevében

Az ember mindig arról beszél, amivel tele van a szíve. Senki sem csodálkozik azon, hogy a teli pohár kicsordul. Amikor megtelik a szívünk fájdalommal, olyankor mindig kibuggyan szemünkből a könny és amikor már nem fér el több öröm a szívünkben, olyankor mindig dalolni kezd az ajkunk. Vannak ilyen szent telítettségek, hatalmas és sorsdöntő találkozások, amikor szólni és beszélni kell! Petőfi nem azért lett nagy költő, mert szép verseket akart írni, hanem azért, mert a szépség századokba szóló hangszerré hűrozta fel a szívét. Kossuth nem hallgathatott, amikor a szabadság belekapott a lelkébe, mint az erdei tűz a száraz avarba. Bachnak kellett orgonálni és Munkácsynak kellett festeni, mert az örök szépség szétfeszítette a szívét.

Tizenkét egyszerű halász és csendben munkálkodó névtelen ember kiállt egy díszes és előkelő világ elé, hogy beszéljen Jézusról, a névtelenek, a szegények, a betegek és bűnösök Krisztusáról. Nekik is beszélni kellett, mert nekik az élet Krisztus volt. Így mondta Pál, a hűséges hit vallomásában. Ezért szólaltak meg a Jézus nevében.

Jézus nevében megszólalni — mindig csak az fog, aki valaha is *találkozott Vele*. Akinek Ő egyszer betöltötte az életét. Ezt az igazságot hárman is bizonyítják a Bibliában. Egy vak, egy koldus és egy vándor. Bartimeusnak el kellett mondania, hogy — látok! Lázárnak — hogy élek! És Pálnak, hogy — mindenre van erőm a Krisztusban, aki engem megerősít! — És ha valaki egyszer igazán a Keresztre nézett, akkor el kell mondania, hogy szeret az Isten, hiszen értem, a senkiért, a porszemért, elfutott felejtő fiáért odaadta egyetlen Gyermekeit — Jézust. Odaadta azért, hogy erősítő Társam legyen mindenütt az úton és egyszer hazaérhessek az Ő érdeméért — a Jézus nevében.

Jézus nevében megszólalni — mindig csak a kereszt alatt lehet. Bűnbánóan és könnyek között. Csak úgy, hogy nem voltam sohasem jó. Sem az Istenhez, sem az emberekhez. Csak úgy, hogy nem érdemlem meg a szeretetet és nem érdemlem meg a Jézus nevét. Csak úgy, hogy egyszer sírva, boldogan megtapasztalom, hogy Isten a Jézus nevében még így is szeret. Fiának tart és hazavár.

Jézus nevében megszólalni mindig csak — *csendesesen lehet*. Mondjuk így: mindig csak imádkozva! Úgy, ahogyan Ő szólt. Úgy, ahogyan Ő tanított a hegyen. Egyszer meg kellene már tanulni a Hegyi Beszéd stílusát és Isten országa anyanyelvét. Meg van írva, hogy az Ő szájában bűn és gonoszság sohasem találtatott. Mielőtt megszólalnál, mindig az Ő szavait keresd meg, hogy Istennel és emberekkel tudjál szót váltani a Jézus nevében.

Jézus nevében megszólalni mindig — *haladást jelent.* — Amikor Ő megszólalt, ettől mindig szebb és gazdagabb lett a világ. Amikor Ő megszólalt, akkor a vakok láttak, a süketek hallottak, a sánták jártak és a szegényeknek az evangélium, Isten meggazdagító szeretete hirdettetett. Amikor Ő megszólalt, ott mindig békeség lett és mennyországgá csendesedett a világ. Jézus nevében megszólalni mindig ennyit jelent: békében élni, szeretni és szolgálni. Jézust valakihez csendben elvezetni. Úgy cselekedni és úgy élni, mint Ő. A bűneimet elhagyni, az életemet boldogan felvállalni.

Jézus nevében megszólalni annyit jelent, mint *Isten gyermekévé* lenni. Mindig Feléje indulni először és mindig Tőle visszaérkezni. Hozni az Ő lelkét és az Ő életét. Büntörlő erejét és megváltó vérért.

Eltévedt, síró kisgyermeket találtak egyszer az utcán. Elhagyott volt és tehetetlen. Szomorú kis életéből egyetlen szó sírt fel az emberek felé: anyám! Érezte és tudta, hogy ebben a szóban van minden reménysége. Neki haza kell jutni ezzel a szóval, mert valaki szereti, keresi és várja! Egyszer mindnyájan így állunk meg mi emberek, mozdulatlan, hideg, halottas ágyon. Nos még ott is, az utolsó küszöbön is az lesz az egyetlen jogcímünk, hogy nem véletlenül vetődünk oda, hanem megérkeztünk a Jézus nevében!

Jézus nevében megszólalni — *így lesz az életünk többlete.* Mint egy tavaszi napsugár, amelyik hangtalanul rásímul az arcodra és te azt mondd, hogy tavasz van és olyan jó élni. Nem lehet megérdemelni. Nem lehet megfizetni. Van! Ajándék mindenkinek, aki kilép az utcára, vagy rányitja az ablakát. Krisztus a mi életünk. Nem érdemeljük meg. De amikor legjobban kell, akkor egyszerre csak mellettünk van. És azt mondjuk: olyan jó, hogy van, hogy szeret! Hogy a nevét kimondhatjuk. Hogy életben és halálban megszólalhatunk — az Ő nevében!

A Jézus nevében hirdetem neked, hogy Te is lehetsz Istennek áldott gyermeke és a Jézus nevében Te is lehetsz minden embernek — boldog testvére.

Friedrich Lajos

SZENTHÁROMSÁG UTÁNI 6. VASÁRNAP

II. Tim. 3, 15–17.

MEGJEGYZÉSEK

15. vers. Grammata = az ótestámentom; hiera grammata az ószövet-ség kultikus fontosságára utal.

16. vers. Pasa grafé = a teljes írás, vagy minden írás? Schlatter: jede Schriftstelle. Semmiképpen sem a teljes kánonról van szó. — Theopneüstos: hap. leg., csak itt fordul elő. Nem jelenti a verbális inspirációt. 1. Kór. 7, 40. mutatja, hogy Pál távol állott a későbbi mechanikus inspirációtól. A szó jelentése: Isten Lelkétől megelevenített. S ezt nem statikusan kell érteni, mintha Isten az írott ígét valamikor s egyszer s mindenkorra tette volna saját élő szavává, hanem dinamikusan kell érteni: Isten újra és újra megeleveníti Szentlelkével az írott ígét — ott és akkor, ahol és amikor akarja, mint ahogy vissza is vonhatja Szentlelkét az írott szövegből, ha akarja.

Nem lehet eldönteni, hogy a 16. versnek mi a helyes fordítása. Az értelem ez is lehet: „Minden ige Istentől sugalmazott és hasznos...”, de ez is lehet: „Minden Istentől sugalmazott ige hasznos is...”

17. vers. Artios = teljes, teljesen alkalmas valamire.

Meggyőződésem szerint a textus hangsúlyát az „ófelimos” = hasznos szó hordozza.

VÁZLAT

A Szentírás – hasznos!

1. Keresztyén életünk és szolgálatunk a Bibliához van kötve.
2. Szentlélek nélkül a Biblia csak betű.
3. Az élő ige hasznos a) egyéni üdvösségünkre; b) másoknak való szolgálatra.

Rövid kifejtés.

1. Figyelemre méltó, hogy Pál, a lelki szabadság szenvedélyes bajnoka, minden porcikája tiltakozott a betűragó, törvényeskedő megkötöttségek ellen, milyen határozottan a *Szentíráshoz köti* a keresztyén életet és szolgálatot. Mintha előre látta volna, hogy a keresztyén életben és egyházban minden baj gyökere a Szentírástól való eltávolodás. Nem valami közvetlen sugallatból, vagy hagyományból él és táplálkozik keresztyén életünk és szolgálatunk, hanem a Bibliából.

2. Ez nem azt jelenti, hogy a Szentírást gépies merevséggel használhatnánk és valamiféle *papiros-pápát* akarnánk belőle csinálni. Ahogy a Szentlélek szülte is, az Írást csak a Szentlélek teheti számunkra újra meg újra és állandóan élővé és éltetővé. E nélkül a Szentírás néma volna és csak holt betűk tömege marad.

3. Az Istentől ihletett ige azonban – *hasznos*. Mai szakaszunk ezt hangsúlyozza mindenek felett. Isten szava nem akar a Biblia lapjai közé szorulni, hanem hitbéli elméletből cselekvésbeli gyakorlattá válva – *használni* akar.

Minden ige. Nemcsak a kedvesek és vigasztalók, hanem a kemények és serkentők is. Nem válogathatunk az igében, mert ez önző ízlésünk önkényeskedésére vezetne.

4. Nem becsületből, tradícióból, szokásból ragaszkodunk az Íráshoz, hanem mert hasznos. Pál felsorol itt *egy-et-mást az ige hasznából*.

„Bölcsé tehet téged az üdvösségre.” Isten élő igéje megmutatja bűnömet és megmutatja Krisztus mentő irgalmát. Szabadító erő büntől, haláltól. Az üdvösség ezt a megszabadulást jelenti.

Pál nemcsak egyéni üdvösségre ajánlja Timóteusnak az Írást, hanem *szolgálati* erőforrásnak is. Szolgálatunk tekintetében is *haszonra* adta Isten az ígét. Igaz, hogy Pál itt Timóteusnak mindezt mint egyházi munkásnak ajánlja figyelmébe. De ha jól megnézzük a felsorolást: intés, fedés, megjobbítás, igaz életre való nevelés (lásd az eredeti szöveget!), mindez az igének *közösségi életünk* számára is alapvető haszna. Csupa olyan haszon, amely az emberi együttélés szempontjából is fontos.

Isten élő szava éppen azért akarja egyéni életünket megragadni, hogy ezzel saját üdvösségünk útját járva, mások felé is készek legyünk „*minden jó cselekedetre!*”

Szabó József

SZENTHÁROMSÁG UTÁNI 7. VASÁRNAP

Zsid. 13:8–9.

A TEXTUS FELÉ

A levél záró fejezete három szakaszra oszlik: 1–6. erkölcsi tanítások, 7–17. óvás a hamis tanítástól, 18–25. kérések, üzenetek, áldások és üdvözlések.

Textusunk a hamis tanítások elleni harc összefüggésébe ágyazódik.

8. vers. Első pillanatra ez a rövid, Jézus Krisztus változhatatlanságáról szóló súlyos ige mintha kissé összefüggéstelenül hangzana. Valójában azonban szorosan hozzátartozik a levél vezérgondolatához (pl. 1:12, 7:17. stb.). Itt összekötő, kapcsoló mondatként szerepel: a gyülekezet vezetői változnak, de Krisztus marad. Tanítás sokféle lehetséges, de Jézus Krisztus egy és ugyanaz. Őt nem lehet félreállítani, sem kipótolni. A múlt belőle tartalmazul, a jelen benne értékke lesz s a jövő reménysége általa válik bizonyossággá. Maga a mondat arra is utal, hogy Istent mindhárom vetületben – múltért, jelenért, jövőért – magasztalunk méltó. Ehhez a hármasság magasztaláshoz hasonló mondatokat bőven találunk a korabeli keleti és hellenista vallásokban is. (Gondoljunk II. Móz. 3:14. s köv. rabbinista magyarázatára: „Isten így szólt Mózesnek: mondd meg nekik: én az vagyok, aki voltam, ugyanaz vagyok most is és ugyanaz leszek a jövőben is.” Lásd még Zsid. 1:12; Jel. 1:4.)

9. vers. A Zsid. levél az egyféleséget, az egy-központiséget értéke-sétebbnek tartja a sokféleségnél. (Vö. 1:1–2; 7:23–24; 10:1–4.) Az idegen tanítások sokfélesége magában rejti azok értetlenségét Jézus Krisztus központi egy-volta mellett. A levélíró szerint a megingatlan tradíció megőrzése elengedhetetlen. Korabeli körülményként említjük, hogy a Jeruzsálem virágzása utáni zsidóság a templomot tartotta atyái örökségének s így templomközponti volt. A templommal azonosuló jézusi kijelentés (rontások le, három nap alatt felépitem azt) itt ezt a tradíciót értelmezi.

Az idegen tanítások veszedelmét Pál is ismerte (pl. Gal. 1:6. s köv.). Ez a kérdés a legtöbb helyen, ahol vigyáztak Krisztus igaz követésére, felütötte fejét. A tévtanítások a legkülönbözőbb formákban terjedtek és kísértettek a laza történelmi talajon. Hogy itt milyen idegen tanításra gondolt a levélíró, nem lehet kétséget kizáróan megállapítani. Egyetlen támpont a szövegben az, hogy az olvasók a testben keresték hitük megerősödését. De hogy ez miként értendő, arra széles a találgatás skálája. Az exegeták is a legkülönbözőbb magyarázatokat adják: az ótestamenti ételrendelkezések (vö. 9:10.) – a zsidó áldozati lakomák – az úrvacsora szentségének félreértése – pogány áldozati lakomák (vö. I. Kor. 10:21.) – a gnoszticizmus aszketikus hajlama (vö. I. Tim. 4:3.) stb. Az elsőnek és utolsónak van a legerősebb érvelése. A múltra célzó „semmit sem használtak” az első magyarázatra mutat, de az utolsó, a gnoszticizmus megcélzása az általánosabban elterjedt magyarázat. Mindkettőnek ellen-érvei is vannak. Az előbbi esetben a levélíró teológizálást folytatna, a magyarázó pedig veszedelmes tévedések felé hajolhatna el. Utóbbi esetben általában ugyanaz a helyzet tükröződik, mint a pásztorlevelekben, amelyeket a címzetek amúgy is bizonytalansággal ismertek (vö. I. Tim. 1:3; 4:1–5; Titus 1:136; 3:9.). A gnoszticizmussal szemben az egyház igye-

kezett magát az igében kapott kinyilatkoztatáshoz, a hitbéli örökséghez és az igehirdetői hivatalhoz tartani, tehát azokhoz az értékekhez, amelyekről a Zsid. levél ebben az összefüggésben is és általában is beszél.

A SZÓSZÉK FELE

Két kérő tanács:

1. Jézus Krisztus örök és változatlan voltát ne valaminek, vagy valakinek *ellenére* hirdessük, hanem *javára*. Átgondolatlan és nem hitből fakadó felületességgel könnyen belesiklik az igehirdető abba a hibás alapállásba, hogy „a világ ugyan nem hiszi, de Ő ennek ellenére mégis van — tegnap és ma és mindörökké”. Jó dolog, ha az ilyen szív is *kegyelemmel* erősítetik meg.

2. Olcsó fogás belemerülni és elterjengeni abban a felsorolásban, hogy mi minden *egyébbel* igyekszik az ember megerősíteni a szívét, pedig — s itt megfelelő fokozással kapaszkodván a csúcsra — a legjobb érték a kegyelem. A kegyelem nem a *legjobb*, hanem a *jó*. Nem egyebekhez való viszonyulásában jó, hanem Isten ajándékaként, cselekvő megnyilatkozásaként jó. A napfény nem jobb, mint a holdfény, hanem az *a fény*. A vallás emberi törekvéseivel, cselekedetekből akaró megigazulásával szemben mutat rá az ige a kinyilatkoztatás, kegyelem, testté lett Ige erejére, mégpedig cselekedeteket, életet formáló erejére. A hit által való megigazulás reformációi tapasztalatának jó megértésére kell az igehirdetésnek elvezetnie. Ennél az igehirdetésnél ezen kell legtöbbet és legmélyebben tusakodni.

VÁZLAT

Az egyház útban, levésben van. Ez nem az emberi igényekhez és körülményekhez való hasznos alkalmazkodást jelenti, hanem az Igével való szolgálat mindenkori időszerűségét. (Dosztojevszkij: Karamazov testvérek Nagy Inkvizitora fölényesen közli az általa foglyul ejtett Jézussal, hogy „mi kijavítottuk a te cselekedeteidet, ráépítvén azokat a csodára, titokzatos szentségre és tekintélyre”. Épp ezért persze Jézust is máglyára akarja küldeni az Egyház nevében az Inkvizitor. „De Ő szótlanul közelebb lép az öreghez és megcsókolja... Ez az Ő egész felelete.”)

1. *Az útban levő egyház örök Urának, Jézus Krisztusnak igaz megismerésében van elfoglalva.* (Högman kovács szállóigévé lett mondata a fiatal Ruotsalainen Pálhoz: „Egy az, ami hiányzik benned s ezzel az eggyel minden, Krisztus benső ismerete.”)

2. *Az útban levő egyház Isten kegyelmében erős.* (Hogyan lett Luther erőssé a toronyélményben. Ez a szó: kegyelem, ma érthetetlen az embereknek. Itt az alkalom úgy prédikálni róla, hogy érthető legyen. A hit által való megigazulás tanításának szószékyszerű kifejtése.)

3. *Az útban levő egyház Krisztus teste.* (Meghirdeti Isten megjelent szeretetét, az evangéliumot — szüntelenül megújul Krisztus halálában és feltámadásában — s megéli szolgálatát a Szentlélek erejével: élek pedig többé nem én, hanem él bennem a Krisztus.)

Isten népének Jézus bűnbocsátó szeretetének, békességének, életformáló erejének csókjává kell lennie a világon.

Koren Emil

A KÉTFÉLE ÉLETFORMARÓL

1. A „test dolgai”-nak kérdésében ez az Ige könnyen félreérthető. Így is lehetne kérdezni: aki a test dolgaival törődik, az mind a kárhozatba kerül? Hát lehet úgy élni, hogy ne törődjem a test dolgaival? Hiszen ide tartozik a táplálkozás, ruházkodás, háztartás, állatok gondozása, gyermekek nevelése, mindenféle egyéni és közösségi, szellemi és fizikai munka... Talán mindig csak a templomot bújjam, imádságra összekulcsolt kézzel járjak és várjam a sült galambot? Sokra mennék velem!

Erről szó sincsen! Akkor a Miatyánkban nem lenne szó a mindennapi kenyérről és igen sok Ige nem figyelmeztetne arra, hogy nekünk dolgoznunk, fáradoznunk, alkotnunk kell. Ez hozzátartozik Isten teremtetési rendjéhez.

2. Pál apostol arról írt, hogy *a testünk ne legyen bálvány*. Ne éljünk csak a testünkkel és csak a testünkért, mintha más fontos nem is lenne a világon s mintha csak mi lennénk fontosak a világon. A „*test dolgaival való törődés*” egy határozott, kialakult életformát jelent. Középpontjában az *ÉN uralkodik*. Ezt az életformát éppen úgy élheti a férfi és az asszony, a borostás szakállú részeges munkakerülő, a pletykás társbérlő szomszéd, a szimpatikus magatartású karrierista vagy a nyíltan könyöklő kollega. Sőt az *ÉN*-ember arca lehet kegyes is, homlokán felírva „megtértem”, de a szív marad kegyetlen, kőkemény, önző, számító és hiú. (V. ö. Gal. 5, 19–21, továbbá: Kain története, Babel építése, Lót felesége, Anániás és Safira...)

Aki csak így él, az nem engedelmeskedik Istennek, az nem kedves Isten előtt, az ellenségeskedik Istennel és a halálba rohan. (6–8. v.)

(Pál apostol a következményeket csak Istennel kapcsolja össze, de ennek folytatása emberi életünk viszonylataiban is természetes. Egyénileg az elkényeztetett típus, az érzékeny, számító, törtető, gonosz és hasonló típus a közösségek minden formájában romboló. Úgy, ahogyan a bűn mindig egyszerre Isten ellen és ember ellen támad.)

3. Pál apostol ezzel az életformával szembeállítja *a másik életformát*. Középpontjában – a törvény által összetört *ÉN* helyett – *a Szentlélek uralkodik*. Ez az – *új élet!*

Az új élet – *engedelmesség Istennek*. A követés. (V. ö. az oltári Igét, Máté 21, 28–32. „E kettő közül melyik teljesítette az Atya akaratát?” Vagy Máté 9, 9–13. Máté elhívása: Kövess engem!) A hívó, parancsoló szó mindig megelőzi az engedelmességet. (Vö. Zakeusnál – „szállj alá”. A betegnél – „kelj fel és járj”. A tanítványoknál – „Menjetek el, tanítanak...”, „vegyétek fel az én igámat...”, „szeresd felebarátodat...”, „ne féljetek...”)

Ebben az életformában *az történik, amit a Lélek akar*. A Lélek Istenhez kapcsolja az embert, akinek megújulásában az akarata, értelme, minden érzése, képzelete, cselekedete átalakul, egészen más lesz. *Ez az életforma a bűntől, az ÉN-től való szabadulást jelenti*. (2. v.) A Lélek dolgaival való törődés az élet teljességében. Az apostol másutt olvasható írása szerint ez a – Krisztusban való élet.

Az új élet – az oltári Igék közül Máté 9, 13–14. verseire gondolva –

irgalmasság. Althaus professzor szövegezésében: szeretetszolgálat, *diakonia*. Ezzel egyszerre benne vagyunk a mindennapiságban, de a mi testi dolgaink helyett a mások testi dolgaival, tehát *En-jével* kell törődnünk szeretetből. Közhely: nem egyszerűen csak úgy, hogy intézményeket kell létesítenünk néhány száz irgalomra szorult számára, hanem úgy, hogy felismerjük és átéljük az egész emberiség fájdalmát és annyi részt vállalunk az enyhítésből, amennyi éppen szeretetünk mértéke szerint reánk esik. (A szeretet gyakorlása lehetőségeinek illusztrációit lehetetlen felsorolni, de bőven találunk lelkipásztori szolgálatunkban.)

Az irgalmasság így állandó, megmentő, megtartó, gazdagító, növelő, felelősséggel járó folyamat. Lényege az, hogy az ember teljes — lelki, szellemi, testi — életéért történik, amely élet drága, páratlan, el nem rabolható, ki nem oltható, Isten tulajdona és Jézus Krisztus vérével megváltott.

Az új élet — *békesség Istennel*. Itt azt a lelki állapotú életformát értjük alatta, amely a bűnös, de bűnbánatra és bűnbocsánatra eljutott embert tölti el. Akiben tehát Krisztus Lelke van és az Ő tulajdona. „Az én békességemet adom néktek.”

Ha ezt egyoldalúan értelmezzük, akkor a világtól való elfordulás lesz belőle: közönyösség Isten teremtményeivel és teremtett dolgaival szemben. Holott az Istennel való békesség a világ felé való fordulás is. *Nem-csak összekulcsolt kéz, hanem erős, megáldó kéz is.* Azért a keresztyén embernek Istennel való békessége mindig világgraszoló jelentőségű.

4. Az Igében tehát *életről vagy halálról van szó*. Akik a Krisztuséi, azok az aktivitás oldalán állanak a bűnnel és halállal szemben a Lélek ereje által. Ez kedves Isten előtt. Ámen.

Megjegyzés

Főtéma lehet még: „Kicsoda kedves Isten előtt?” Vagy a 7. vers alapján: „Ki nem tud engedelmessé válni Istennel?” W. Lüthi felveti: Mi lesz a keresztyén ember új bűneivel? Így felel: A keresztyén embernek van lehetősége az új bűnökre, de nem kell vétkeznie — és utal a 2. versre.

Néhány idézet:

W. Lüthi: Isten a testet komolyan vette. Jézust is ebben a testben küldötte el, de feltámasztotta. A testnek küldötte a Szentlelket. Az az új élet, amelyet betölt az Atya akarata, a Fiú kegyelme és a Szentlélek vezetése alatt áll. Így, ami az embernek lehetetlen, Istennél lehetséges. Az új életben a Szentlélek a spiritus rector, mai szóval — a motor.

Althaus: A keresztyének a két életforma között nem válogatnak. Ők döntöttek, ők a Lélek gyermekei. A keresztyén ember a test és Lélek ellentétében él. A „test” megjelölése az embernek, az emberinek, a földi-nek, az emberiségnek hangsúlyozva benne az erőtlenséget, törékenységet, lényének határoltóságát, tehát az *istenivel való ellentétet*. A test színhelye és eszköze a bűnnek. Önmagában elkerülhetetlen számára a bűn.

W. Busch: Egy fiatalember így nyilatkozott: Meg vagyok magammal elégedve úgy, ahogyan vagyok. Ez közfelfogás. Az emberek alig kérdezik: de mit szól ehhez a Szent-Isten?

D. Bonhoeffer: A hívás — kegyelem. Van „olcsó” kegyelem. Ez az igehirdetés — a bűnbánat nélküli bűnbocsánat hirdetése. Keresztelés — gyülekezeti fegyelem nélkül. Úrvacsora — bűnvallomás nélkül. „Olcsó” kegyelem — a kegyelem kereszt nélkül, az élő, emberré lett Jézus Krisztus nélkül. A „drága” kegyelem azért drága, mert Istennek sokba került és mert Jézus követésére hív.

Olvasásra ajánlható: Karner Károly, Althaus, Lüthi: Római levél magyarázata, Luther: Jer, örvendjünk keresztyének, D. Bonhoeffer: Nachfolge.

Várady Lajos

SAJTÓOSZTÁLYUNKON KAPHATÓ KIADVÁNYOK:

Biblia (bőrkötésben)	— — — — —	100,— Ft
Biblia	— — — — —	60,— Ft
Újszövetség (kötve)	— — — — —	20,— Ft
Újszövetség (fűzve)	— — — — —	12,— Ft
Énekeskönyv (kötve)	— — — — —	40,— Ft
Énekeskönyv (műbőr)	— — — — —	50,— Ft
Énekeskönyv (új rész)	— — — — —	13,— Ft
Imakönyv (Raffay)	— — — — —	25,— Ft
Imakönyv (Jávor)	— — — — —	20,— Ft
Imakönyv (Groó)	— — — — —	12,— Ft
Hitvallási iratok I.	— — — — —	45,— Ft
Hitvallási iratok II.	— — — — —	45,— Ft
Káldy: Bevezetés az Újszövetségbe	— — — — —	30,— Ft
Karner: A testté lett Ige	— — — — —	45,— Ft
Pálfy: Krisztus tanúja	— — — — —	5,— Ft
Groó: Az élet kenyere	— — — — —	5,— Ft
Ferenczy: Új szív	— — — — —	10,— Ft